

Voruta

... O Mindaugas susiruošė ir sumanė sau nesikauti su jais atvirai,
bet pasitraukė į pilį, vardu Voruta...

Iš Hipatijaus metraščio 1251 m. įrašo

Nr. 8 (722)

2011 m. balandžio 23 d.

Lietuvos istorijos laikraštis

ISSN 1392-0677

Kaina 1 Lt

Šiame numeryje

6

Janas Semaškevičius –
kunigas, poetas, švietėjas

10

Buvome „apžaišti“

14

Šlapelių kultūrinis
palikimas – dovana
Vilniui ir Vilniaus kraštui

Linksmų šv. Velykų!

Lietuva ir Lenkija: ruošiantis naujam žingsniui

Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės asamblėjos darbo grupės derybos sulaukė didelio žiniasklaidos ir visuomenės dėmesio. Antra iš kairės – Lenkijos delegacijos vadovė Ursula Augustyn, antras iš dešinės – Lietuvos delegacijos vadovas Algis Kašeta

Didžiulė įtampa ir atsargus atokvėpis. Potvynis ir atoslūgis. Sunkiai nuspėjama ateitis po užtelėjusios audros, kuri, laimei, nepasėjo aukų. Taip būtų galima apibūdinti neseniai Seime įvykusį Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės asamblėjos darbo grupės susitikimą.

„Vorutos“ laikraštis pateikia ne vien

oficialiąją šio vizito apžvalgą, bet ir praskleidžia už uždarytų durų vykusius derybų uždangą.

Laukė karštos derybos

Didelės nepasitenkinimo aistros iš Lenkijos po to, kai Lietuvoje buvo priimta naujoji

Švietimo įstatymo redakcija, šuorais atsiriti į Lietuvos Seimą. Čia vyko vos diena trukęs, tačiau vis dėlto apgesinės besiplieskiančią priešpriešos ugnį Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės asamblėjos darbo grupės susitikimas. Lenkijos parlamentarai neslėpė: yra rimtai susirūpinę Lietuvos Švietimo ista-

Nukelta į 11 p.

Pavadinimas *Trakai* kalbos istoriko požiūriu

Akad. Zigmąs Zinkevičius

Mokslininkai neabejotinai įrodė baltų kilmės hidronimijos (upių ir ežerų pavadinimų) išplitimą dideliuose plotuose ir rytus, pietus ir vakarus nuo Lietuvos ir Latvijos, Rytų Europos miškų zonoje. Lietuviai gyveno tų plotų viduryje, kitų baltų genčių apsuptyje. Su lenkais jie tada nesisiekė, skyrė vakarų baltai jotvingiai. Tiesioginis kontaktas tarp lietuvių ir lenkų atsirado vėliau, kai kryžiuočiai pavergė jotvingius ir juos išnaikino. Lenkų kalba Lietuvoje yra atneštinė, kitaip sakant, išmoktinė. Jos išplitimą nulėmė tragiški Lietuvos įvykiai XIV a. antroje pusėje. Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Jogailos vainikavimas Lenkijos karaliumi davė impulsą Lietuvos polonizacijai, kuri tolydžiai vis stiprėjo. Dėl to dar ir dabar lenkų kalba sudaro tam tikras salas lietuvių kalbos plote, kurios nesiekia Lenkų teritorijos.

Girios seniesiems lietuviams labai daug reiškė. Jos gynė nuo priešu, lietuviai jose ištvirtino, klampynėse ir pelkėse įsitaisė slaptus praėjimus, vadinamus kūlgrindas. Girios padėjo sulaikyti totorių (mongolų) invaziją į Europą,

nes šie buvo pratę kovoti stepėse. Lietuviai giriose jiems buvo neįveikiami.

Girios lietuviams maitino. Ne veltui sakoma, kad į girią lietuvis išvyksta raitas, o grįžta – važiutas. Iškirtus miškuose skynimus ar išdeginus tam tikrus plotus, juose žmonės galėdavo išikurti. Tokias vietas vadino *trakais*. Lietuvoje išliko daugybė gyvenviečių pavadinimų, padarytų iš šio žodžio: *Trakai* – net 24 gyvenvietės, bemaž visuose rajonuose, *Trakai* – 2 gyvenvietės, *Trakas* (*Traka*) – 8, *Trakeliai* – 6, *Trakinė* (*Trakinės*, *Trakiniai*) – 9, *Trakėnai* – 2, *Trakininkai* – 5, *Trakiškiai* (*Trakiškė*, *Trakiškis*) – 8, *Trakučiai* – 2, *Traksėdis* (*Traksėdžiai*) – 4, *Trakogalis*, *Traklaukis*, *Trakupiai* – po 1 gyvenvietę, *Patrakė* (*Patrakiai*) – 8, *Patrakinė*, *Patrakiemis* – po 1. Iš viso net 83 gyvenvietės! O kur dar negyvenamų vietų pavadinimai, kurių priskaičiuotume mažiausiai antra tiek. Plg. upių ir upelių pavadinimus: *Trakai* – 1, *Trakelis* – 3, *Trakravis* – 1, *Trako ravas* – 1, *Trakupis* (*Trakupys*) – 4, *Trako upelis* – 1. Tokios kilmės pavadinimus išlaikė ir dabartiniai slavakaliai gyventojai Gudijoje, pvz., *Trakeli* – kelios gyvenvietės Astravo, Varanavo ir kituose rajonuose, *Trakeniki* – Astravo r., *Trakiški* – Breslaujos r. ir kt.

Ne visi minėti pavadinimai yra vienodos kilmės, nes jų daliai galėjo duoti pradžią būdvardis *trakas* – pašėlęs, padūkęs, plg. *patrakęs*, ypač tie pavadinimai, kurie kilo iš asmenvardžių, tokių kaip *Trakys*, *Trakelis*, *Trakiškis*, *Trakenis* ir kt. Tačiau visų jų lietuviška kilmė nekelia nė mažiausių abejonių.

Su kalbos mokslu nesusipažinę žmonės

Nukelta į 4 p.

Grėsmių žemėlapis

Bronius Makauskas

Adamo Venglovskio interviu apie lenkų ir lietuvių santykius su prof. Broniumi MAKUSKU, Vytauto Didžiojo universiteto Istorijos katedros dėstytoju

– Ar lenkai ir lietuviai yra pasmerkti pyktis dėl istorijos?

– Lietuviai nejuodina sąjungos su lenkais. Tačiau nenori, kad Abiejų Tautų Respublika būtų tapatinama tik su Lenkija.

– Ar Jogaila iš tikrųjų būna vadinamas Lietuvos interesų „išdaviku“? Kas lietuviams yra didesnis nenaudėlis: Jogaila ar Želigovskis?

– Taip iškeltas klausimas yra atgarsis vieno marginalinio įvykio, įvykusio 1931 m. Lietuvoje, Kaišiadorių miestelyje. Grupė Lietuvos tautinių aktyvistų „teisė“ karalių Jogailą ir nusprendė, kad jis yra kaltas dėl valstybės išdavimo – Lietuvos prijungimo prie Lenkijos. Tuo metu (aštraus politinio konflikto su Lenkija ir autoritarinių valdžių sąlygomis) tai buvo tipišką istorijos pakreipimas „idėjinėms“ reikmėms ir turėjo pasitarnauti lietuvių stiprinimo „piarui“. Iš abiejų pusių tuo metu reikėsi stiprios tendencijos išnaudoti istoriją idealizuotos ir vienareikšmijos tautų vienybės vizijos kūrimui, sumenkinant lenkų arba lietuvių indėlį kuriant bendrą Žečpospolitą. Vilniaus užgrobimas tapo stipriu impulsu sudaryti pikto, klastingo lenkų kaimyno įvaizdį Lietuvoje. Tačiau karalius Vladislavas Jogaila net

didžiausių jo lietuvių kritikų tarpukariu nebuvo statomas viena greta su Liucijanu Želigovskiu. Tai nepalyginami veikėjai. Todėl šiuolaikinėje Lietuvos viešosios nuomonės erdvėje toks sugretinimas galėtų būti vertinamas tik kaip intelektualiai žeminanti provokacija. Taip suformuluotas klausimas gali atspindėti tam tikrą klaidingą ir visuotinai Lenkijoje paplitusį stereotipą, esą lietuviai dėl savo nacionalizmo nesugebėjo objektyviai vertinti praeities. Taip nėra.

– Ar šimtmečių sąjungą su Lenkija, kuri, žvelgiant iš lenkiškos perspektyvos, buvo tokia sėkminga, lietuviai vertina kaip klaidą?

– Viešoji nuomonė šiuo klausimu nevienoda. Apskritai dominuoja pozityvus vertinimas, tačiau, žinoma, diskutuojama ir dėl pasiekimų bei netekčių skalės.

– Galvodami apie Žečpospolitos klestėjimo laikus, XVI–XVII a., lenkai dažnai vartoja žodį „Lenkija“, beveik niekada „Abiejų Tautų Respublika“...

– Šio termino vartojimas, o ypač „grafinėje versijoje“ (turiu galvoje Lenkijoje naudojamus mokyklinius žemėlapius, kuriuose terminui „Lenkija“ priskiriama visa buvusios Žečpospolitos teritorija), yra rimtas esmės iškraipymas – švelniai tariant. Tai veikia Abiejų Tautų, o tiksliau – daugelio tautų – Žečpospolitos emocinio ar geografinio bendrumo tradicijos trynimasis, o ne kūrimas. Lietuviai, apibūdindami „commonwealth'o“ visumą, vartoja terminą „Abiejų Tautų Respublika“ arba sutrumpinimą „Respublika“.

– Ar įsivaizduojate, kad abi tautos dar kada nors gali būti tokios artimos kaip geriausiaisiais laikais?

Nukelta į 6 p.

Mažoji Lietuva

Paprūsės lietuvininko naminis testamentas

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Testatorius Augustas Gocentas, 1933 m.

Miršančiojo paskutinė valia – įstatymas pasiliekančioms žemėje

Ne vienas turime savo senelių ar tėvų naudotų daiktų, nuotraukų, dokumentų, kurie brangūs ir reikšmingi ne tik šeimai, bet ir visuomenei, nes jie yra praeities kartu gyvenimo, tradicijų, teisėtvarkos bei papročių liudininkai.

Šeimos archyve turiu savo senolio, mamos tėvo, naminį testamentą, kuriame jis išreiškia savo paskutinę valią, ir jo patvirtinimo Žemaičių Naumiesčio Apylinkės Teismo Apsaugos byla su spaudu *Archyvo*.

Testamentas [lot. *testamentum*] yra įstatymo nustatyta tvarka įformintas asmens nurodymas, kam po jo mirties turi tekti jo turtas. Pagal romėnų teisę testatoriaus paskutinė valia laikoma įstatymu. Visą šimtmetį (1840–1940) Lietuvoje testamentas galėjo būti sudaromas pas notarą dalyvaujant trims liudytojams arba namie surašomas paties testatoriaus ar jo paprašyto kito asmens dalyvaujant dviem liudytojams, kurie patvirtindavo testatoriaus asmenybę ir veiksnumą.

Testamente priimta detalai išvardinti, kaip, paveldėję turtą, šiuo atveju ūki, asmenys turi aprūpinti savo tėvus, senelius ar kitus išlaikomus asmenis. Testamentas buvo garantija, kad paveldėtojai griežtai laikysis testatoriaus nurodymų.

Nutarimas

„1935m. gegužės mėn. 12 d. Žem. Naumiesčio [be intervalų – A. Ž.] Apylinkės Teismas, išžiūrėjęs viename posėdyje apsaugos bylą Nr. 839/35m. dėl [be intervalų – A. Ž.] patvirtinimo Augusto Gocento naminio testamentu sekančio turinio:

[Byloje testamentas perspausdintas rašomąja mašinėle, išlaikant beveik tiksliai originalo rašybą, pridėtos tik kelios nosinės raidės, paprasti skliausteliai pakeisti įstrižais, bet išisiniu tekstu, nepaliekančiu jokių intervalų tarp pastraipų. Pateikiu testamentą mašinraštį pagal originalą – A. Ž.]

Tastamentas.

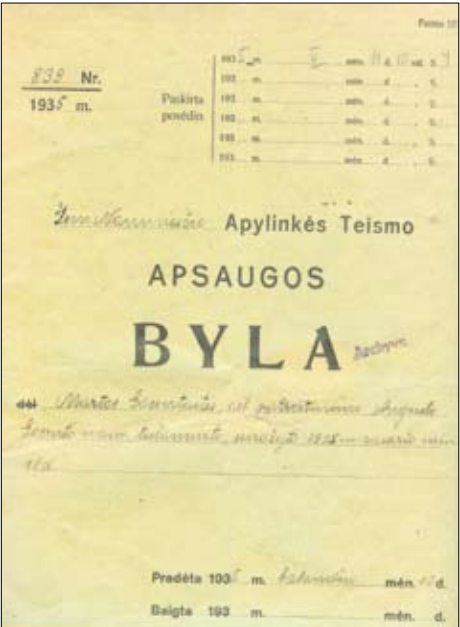
Gardamas 1935 m. vasario 18 d.

Aš žemiau pasirašys Augustas Gustavo sūnus Gocentas, būdamas sveiko proto ir turėdamas tvirtą atmintį, išreiškiu šiame testamente savo paskutinę valią ir darau šitokią paskirstymą savo turto po mano mirties:

1. Sūnui Martinui Gocentui nuosavybės užrašau iš 1934 m. Gardamo žemės iš matavimo bei išskirstymų mano ūkiui tekusio pavieškelių ganyklalės sklypo tris ir pusę hektaro (skaitant be vieškelio) iš šiaurės (nuo Švėkšnos pusės) galo ir nusigriovimui senojo budinko skunės ir staldą ligi išpjautosios sienos ir malkinę.

2. Dukteriai Martai Gocentaitei nuosavybės užrašau **visą kitą** mano kilnojamąjį ir nekilnojamąjį turtą (žemę trobesius inventorių) su žemiau sekančiomis išimtimis.

3. Žmonai Marijai Gocentienei nuosavybės užrašau visus mano Gyvolius bei paukščius drabužius indus baldus vėrpimo bei audimo priemones. Be to, mano žmonai ligi jos gyvos galvos valdyti bei naudotis užrašau gyvenamąjį

Bylos viršelis

(naują) trobos gala su pasodos aptvėrtų sklypų į pitų pusę viso apie šešis arus (600 m).

4. Dukteriai Martai Gocentaitei uždedu šias prievoles

a) mano dukterims, o jos seserims Katrei ir Elzei Gocentaitėms išmokėti kiekvienai po penkis šimtus (500) litų dalies:

b) mano žmonai, o jos motinai Marijai Gocentienei duoti išimtinė būtent 1) kaip savo išganyti ir iššerti karvė bei jai pastovą duoti 2) tinkamai išgyventi ir į krėsti daržiuoką

3) nuvežti arba duoti pakinkyta arklį nuvažiuoti per metus du kartu į Šilutę ir kas mėnesį du kartu į Naumiestį:

4) kaip savo kiekvienais metais įsodinti keturis centnerius ropučių jos (Marijos Gocentienės) sėkla jas apkaupoti bei nukasti tinkamai ir tinkamai žiemai padėti 5) duoti kiekvienais metais pirmos rūšies grūdų keturis centnerius rugių du centneriu avių vieną centnerį miežių vieną centnerį kviečių, ½ pusę kilogramo vilnų naminių avių Malkų kurui sauos suskaldytos pilnai kiek tik bus reikalinga iki Marijos Gocentienės gyvos galvos. 6) Kol Marija Gocentiene gyva gyvena pas jos dukteris Elze ir Katrę Gocentaitės bendrai iki jos gyvą galvą: 7) leisti naudotis pieno separatoriu, 8) leisti naudotis prie namų takais, keliais šuliniu ir išeinamąja vieta.

5. Sūnui Albertui ir dukterims Anei (Juškienei) Marei (Kundrotienei) jų dalys yra atiduotos ir prie paliekamojo po mano mirties turto jokių teisių jiems nepalieku.

6. Sūnai Augustas ir Jonas nuo palikimo patys gera valia atsisakė jų brolių ir seserų naujai ir jiems taip pat jokių teisių prie paliekamojo turto nepalieku.

Šį testamentą sulig testatoriaus Augusto Gocento nemokančio rašyti žodžiais jam prašant rašė A. Jasaitis.

Po šio testamentu pasirašau [parašas] A. Gučet.

Kad šį testamentą rašė [parašas] A. Jasaitis

Sulig testatoriaus Augusto Gocento žodžiais ir kad Augustas Gocentas buvo sveiko proto ir turėjo tvirtą atmintį bei pats pasirašė šį testamentą liudijame: [parašai] P. Budrikas, A. Vaičiulis, P. Pastarnokas;

rado:

1/ Testatorius darant testamentą buvo sveiko proto ir tvirtos atminties.

2/ Testamentas savo forma ir turiniu atitinka įstatymų reikalavimus.

3/ Testatoriui mirus 1935m. kovo mėn. 31 d. [be intervalų – A. Ž.], jo testamentas pristatytas į Teismą tvirtinti 1935m. balandžio mėn. 10 d. [be intervalų – A. Ž.], t.y. nepraleidus metinio termino.

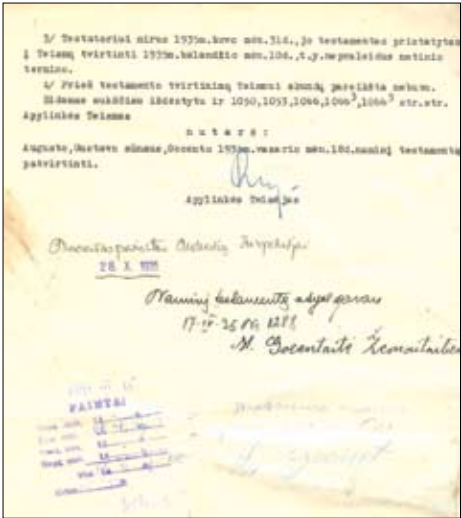
4/ Prieš testamentu tvirtinimą Teismui skundų pareikšta nebuvo.

Eidamas aukščiau išdėstyti ir 1050, 1053, 1066, 1066³, 1066⁵ str.

Apylinkės Teismas nutarė:

Augusto, Gustavo sūnaus, Gocento 1935m. vasario mėn. 18 d. naminį [be intervalų – A. Ž.] testamentą patvirtinti.

[Parašas] Apylinkės Teisėjas“

Nutarimo pabaiga

Prierašas ranka: Nuorašas pasiųstas Mokesčių Inspekcijai
Datos spaudas: 28. X. 1935

Prierašas ranka: Naminių testamentų atgal gavau
17.IV.36 Nr. 1288

Parašas M. Gocentaitė Žemaitaitienė
Įrašyta data 1941.III.15

Spaudas apie sumokėtus mokesčius, kuriame ranka įrašyta, kad sumokėtas žyminis mokeskis 4 Rb. 50 kap. ir kvito numeris 693873 bei parašas.

Prierašas ranka: Nutarimo nuorašą gavau 1941 III.15 d.
Parašas M. Gocint [Martynas Gocentas prieš repatriaciją į Vokietiją – A. Ž.]

Apsaugos byla

Archyvinė, susiūta siūlais, Žem. Naumiesčio Apylinkės Teismo APSAUGOS BYLA Martos Gocentaitės dėl patvirtinimo Augusto Gocento nam. testamentu, surašyto 1935 m. vasario mėn. 18 d. specialiais, žalsvais viršeliais, pradėta 1935 m. balandžio mėn. 10 d. Jos dydis 23,5x36,5 cm, kurioje sunumeruota 12 dokumentų.

1. Prašymas, 1935.IV.5.
2. Ištrauka iš Naumiesčio Evang. Liut. parapijos mirimo knygos iš 1935 metų Nr. 6.

3. Tuščias, užklijuotas ir be užrašų vokas

4-7. Šaukimas [į teismą, gegužės 11 d. 10 val. ryto Martai Gocentaitei, Povilui Pastarnokui, Petruui Budrikui, Antanui Vaičiuliui]

8. Teismo posėdžio protokolas, 1935 m. gegužės mėn. 11 d. (abi lapo pusės)

9. Sprendimas Lietuvos Respublikos vardu, 1935 m. gegužės mėn. 12 d. (abi lapo pusės)

10. Vyriausybės žinios, Kaunas, 1935 m. rugsėjo mėn. 27 d. Nr. 394 (12 psl.)

11. Nutarimas (abi lapo pusės, žr. aukščiau)

12. Mokesčių inspekcijos raštas

Prašymą patvirtinti naminį testamentą pasirašė Marta Gocentaitė, o parašė galbūt jos brolis advokatas Jonas. Paduodant prašymą balandžio 10 d. sumokėta žyminio mokesčio 7 Lt. Priedai: 1) testamentas, 2) testamentu palikėjo mirimo metrika.

Mirimo metrikos teisingumą patvirtino parapijos administratorius kun. Vymeris [iš Tauragės – A. Ž.] ir kantorius F. Megnis, priklijuotas žalias žyminis ženklas 2 Lt. Joje vienas netikslumas – *Marijos Gocentienės gim. Klovaitės vyras*. Elzė Klovaitė buvo jo motina, o žmona – Endrulytė.

Šaukimas liudininkams, Gardame gyvenantiems ūkininkams, įteikė Nausėdas. Įdomu, kad rusas Povilas (Pavelas) Pastarnokas jį pasirašė lietuviškai (testamente ir teismo posėdžio protokole – rusiškai). Kiti du liudininkai – katalikai, o testamentą surašė Gardamo krautuvninkas ev. liuteronas A. Jasaitis.

Teismo posėdžio protokole spaudas, kad gegužės 11 d. paimta 15 Lt aktų mokesčio ir 30,55 Lt skelbimui ir „Vyriausybės žinias“, kuris buvo pasiųstas rugsėjo 16 d. Žem. Naumiesčio apylinkės teismas 1935

A. Gocento mirimo išrašas, 1935 m.

Šaukimas į teismą

m. gegužės 12 d. nutarė Augusto, Gustavo sūnaus, Gocento naminį testamentą, surašytą 1935 m. vasario mėn. 18 d., patvirtinti.

// Vyriausybės žinios, Kaunas, 1935 m. rugsėjo mėn. 27 d. Nr. 394, p. 8.

Tauragės aps. **Mokesčių Inspekcija** 1935 m. gruodžio 16 d. raštu Nr. 17509 pranešė, kad Gocento Augusto įpėdiniai, palaikę mokesčio įstatymo 2 § 4 str. V. Ž. 219 Nr., nuo palaikų mokesčio laisvi. Yra mokesčių inspektoriaus ir sekretoriaus parašai.

Byloje yra nuplėšto popieriaus skiautelė su dviejų asmenų įrašu: *Parašyti nutarimo nuorašą [rašalu] Martynui Gocentui [pieštuku].*

Įdomu tai, kad teismo byloje (ir testamente) nėra teisėjo pavardės, o parašai galbūt skirtingi.

Apie naminį testamentą

Naminis testamentas (4 psl.) surašytas aiškiai ir įskaitomai, gražia rašysena juodu rašalu, yra skyrybos ir rašybos klaidelių. Liniuotas 41,0x33,5 cm lapas perlenktas pusiau.

Apylinkės Teisėjas naminio testamentu puslapių viršuje ir apačioje įrašė mėlynu rašalu teismo nutarimą, kiek litų sumokėta įvairių mokesčių (netiksliai įrašė, kad sumokėta 5 Lt žym. mokesčio, fakt. 7 Lt.), jo paskelbimą, kad turtas nuo palaikų mokesčių laisvas, uždėtas teismo antspaudas, parašas, nurodytas testamentu registracijos numeris ir data: Nr. 1288 / 17.IV.36.

Originalė yra įrašas mėlynu (kito atspalvio) rašalu:

1937 m. vasario 10 d. aš Elzė Gocentaitė priklausančius man iš Martos Gocentaitės–Žemaitaitienės pinigus pagal šį testamentą penkis šimtus litų šiandien pilnai gavau. Įrašyta „litų“

Yra parašai – Elzė Gocentaitė A. Gocntas A. Suzus [giminaitis katalikas Antanas Gocentas ir kaimynas A. Sūdžius – A. Ž.]

Beje, turiu kopiją ir ankstesnio naminio testamentu, surašyto 1934 m. liepos 30 d. sūnaus Alberto Gocento, kuriame kitokia mano senolio valia.

Testamente minimi asmenys

Mano senolis **Augustas Gocentas** (1871 08 08 Gardame–1935 03 31 ten pat) apie 1891 m. vedė **Mariją Katrę Endrulytę**. Užaugino 4 sūnus ir 5 dukras. Su jaunesniu broliu Jonu pasidalijo tėvų žemę pusiau. Stropiai dirbo žemę, kurią iš brūzgynų pavertė dirvomis ir gaudavo gerą derlių. Didelę šeimą reikėjo ne tik pamaitinti, bet ir apmokyti, apmokyti. Daugelį metų lupo akmenis ir vežė juos parduoti į Prūsus, kur buvo tiesiami plentai bei naudojami statyboms. Įsiskolino, tad porą metų (išvyko 1907 m.) dirbo Amerikoje metalo fabrike. Siųsdavo pinigų žmonai.

Tęsinys kitame numeryje

Lietuvos bažnyčios kardinolai

Kunigystės 50-metis: keletas Jo Eminencijos kardinolo Audrio Juozo Bačbio gyvenimo ir veiklos epizodų

Dr. Aldona VASILIAUSKIENĖ, Vilnius*Tęsinys. Pradžia Nr. 6*

Tarp jų ypač šviesiu pavyzdžiu žėrėjo mums miela Vilniaus Metropolinė Bažnyčia, kuriai mes esame pakartotinai pareiškę Mūsų meilę ir pasigėrėjimą.

Dėl to Mes šią Bažnyčią anuo metu su ypatingu jautrumu buvome pavedę dabar mirusiam garbingam Broliui Julijonui Steponavičiui, kuris šios Bažnyčios tarnyboje pasižymėjo kaip sumanus, sugebąs ir tvirtas Ganytojas.

Taigi Mes, norėdami šiai Bažnyčiai skirti tokį vyrą, kurio asmenybė padėtų tikintiesiems lengviau pakelti jų Arkivyskupo netekimą, turėjome omenyje tave, Garbingasis Broli.

Kaip ligi dabar Bažnyčios tarnyboje Tu pasižymėjai dorybėmis, pajėgumu, patirtimi bei išvalgia drąsa, taip ir savojoje Tėvynėje, kaip Mes esame įsitikinę, Tu taip pat stropiai tarnausi katalikiškos Dievo Tautos naudai.

Remdamiesi mūsų apaštaline galia, mūsų autoriteto pilnybėje Mes paskiriame tave Vilniaus Metropolinės Bažnyčios Arkivyskupu, patvirtiname ir įvedame.

Šiuo paskyrimu baigiasi Tavo, kaip nuncijaus, įpareigojimas Olandijoje ir užgستا Metos Bažnyčios titulas.

Tu, Garbingasis Broli, turėsi vesti didelio dievobaimingumo kupiną gentį, kuris ypač pastaraisiais metais buvo jos jėga ir šlovė.

Stenkis, Mielas Broli, žėrėti tokia pat meile Bažnyčiai, kuria ligi dabar šviete, kad pajėgtum kasdien vis labiau tikintiesiems įdiegti to pačios Šventosios Motinos Bažnyčios pažinimą.

Duota Romoje prie Šventojo Petro, gruodžio 24-ąją, tūkstantis devyni šimtai devyniasdešimt pirmaisiais Viešpaties ir keturioliktaisiais mūsų Pontifikato metais.

Jonas Paulius II.“

Iškilingai į Vilniaus arkikatedrą A. J. Bačbis įžengė ir arkivyskupijos valdymą perėmė 1992 m. kovo 4 d. per Šv. Kazimiero šventę. O Lietuvą pirmąsyk buvo aplankęs prieš trejus metus.

Pirmoji kelionė į Lietuvą

1989 m. arkivyskupas Audrys Juozas Bačbis pirmąsyk atvyko į Lietuvą, o pirmoji kelionė Lietuvoje buvo į Marijampolę. Vyskupas Juozas Žemaitis MIC, apie garbingo svečio atvykimą sužinojęs prieš valandą ar dvi, sutiko jį, atsivežė į butą (tuo metu vyskupas gyveno prie Šešupės, Kranto g. 4). Vyskupas mieliai prisiminė šį pirmąjį susitikimą su būsimuoju arkivyskupu, jo balsą, iki šiol tegirdėtą tik kalbant telefonu. Mat keturiems Lietuvos vyskupams būnant Romoje, iš Olandijos paskambino nuncijus A. Bačbis ir su kiekvienu norėjęs pakalbėti. Vysk. J. Žemaitis prie telefono suskubo pirmutinis... O tada dar prelatą A. Bačkį Lietuvos vyskupai žinojo kaip mieliausią, geriausią, draugiškiausią lietuvių globėją... – būdamas šalia Šventojo Tėvo, noriai padėdavo tvarkyti Lietuvos Bažnyčios reikalus, gauti audiencijas pas Popiežių.

Vysk. J. Žemaitis prisimena, kaip arkivyskupas, atvykęs į Marijampolę, grožėjosi gamta, berniokiškai leidosi nuo nepatogaus Šešupės kranto prie vandens, norėdamas į jį panardindami rankas, vis kartodamas „Šešupė, Šešupė!“. tai jo nuo kūdikystės dainose girdėtas žodis, tai jo meilė Lietuvos gamtai...

Arkivyskupas drauge su vyskupu J. Žemaičiu Marijampolės prokatedroje koncelebravo vakarines šv. Mišias prie palaimintojo Jurgio Matulaičio altoriaus. Nors iš anksto niekam nebuvo žinoma, kad atvyko garbingas svečias, tada, t. y. rugsėjo 8-ąją – Švč. M. Marijos gimimo dieną, žinia apie netikėtą svečią greitai pasklido, be to, buvo tada Šilinės, tad susirinko nemažai žmonių, daug jaunimo: ateitininkų, skautų. Vysk. J. Žemaitis pristatė svečią, sakė pamokslą. Po šv. Mišių vyskupa A. Bačkį pasveikino jaunimo atstovai. Svečias tarė padėkos žodį. Bet vos ištare sakini: „Šią dieną, šią valandą išsipildė mano gyvenimo

svajonė...“, jo akys pritvinko ašarų, balsa užgniauzė... Patylėjęs minutę kita, sugebėjo sukaupti jėgų, gražiai padėkoti. O grįžęs į zakristiją skausmingai šypstelėjo: „Labai skystai pasirodžiau!..“ Vyskupas J. Žemaitis MIC, pats būdamas labai sujaudintas tokios gilios arkivyskupo meilės Lietuvai, kalbėjo: „Geriau ir nebuvo galima pasakyti. Visi pamatė Jūsų ilgesį savosios tėvynės, per tiek metų puoselėtą jai meilę...“

Vysk. J. Žemaitis prisimena, kad 1991 m. gegužės mėnesį, kai lankėsi Vašingtone, S. Lozoraitis Lietuvos atstovybėje suorganizavo susitikimą su įvairiausių organizacijų bei asmenų atstovais – dalyvavo apie 100 žmonių. Buvo kalbama įvairiausiais Lietuvos klausimais. O pats S. Lozoraitis paklausė:

„Kaip jūs galvojate, ko labiausiai trūksta Lietuvos Bažnyčiai?“

„Arkivyskupo Audrio Juozo Bačbio, – nedvejodamas atsakęs vyskupas. – Todėl jums visiems reikia dėti daug pastangų...“

S. Lozoraitis paabejojo, ar arkivyskupas, užaugęs kitoje aplinkoje, pritapsiąs...

Tada vysk. J. Žemaitis MIC papasakojo epizodą iš arkivyskupo viešnagės Marijampolėje. Visi buvo giliai sujaudinti ir, aišku, sutiko su vyskupo J. Žemaičio pageidavimu.

„Šventasis Tėvas labai myli Lietuvą. Ta meilė, – kalbėjo vyskupas J. Žemaitis, – galima teigti, personifikuota. Mylėdamas jauną prelatą, Šventasis Tėvas parodė nuoširdumą ir jo tėvynei. Mes visi esame dėkingi arkivyskupui metropolitui A. J. Bačkiui už popiežiaus Jono Pauliaus II pagerbimą Lietuvoje. Kaip būtų organizuotas šis pagerbimas, jeigu nebūtų buvusios viską matančios, išvalgios arkivyskupo akies?“

Kaip Apaštalo Sosto atstovas arkivyskupas dalyvavo arkivyskupo Julijono Steponavičiaus laidotuvėse 1991 m. birželio 24 d., o 1991 m. rugsėjo 30 d. Vilniuje Šventojo Tėvo įgaliotinis arkivyskupas Audrys Juozas Bačbis su Lietuvos užsienio reikalų ministru pasirašė diplomatinį santykių tarp Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto atkūrimo deklaraciją, kartu užsienio reikalų ministrui Algirdui Saudargui įteikdamas Šventojo Tėvo medalį.

Darbas Lietuvoje

1992 m., kaip minėta, Šventasis Tėvas arkivyskupą A. J. Bačkį paskyrė darbui į Lietuvą.

Vilniaus arkivyskupijoje 9 dekanatai (Dūkšto, Ignalinos, Šalčininkų, Švenčionių, Trakų, Turgelių, Valkininkų, Vilniaus), Kaišiadorių vyskupijoje – 9 dekanatai (Alytaus, Giedraičių, Merkinės, Molėtų, Saldutiškio, Stakliškio, Širvintų, Žaslių ir Žiežmarių), Panevėžio vyskupijoje šiuo metu 9 dekanatai (Anykščių, Biržų, Kupiškio, Panevėžio, Panevėžio–Krekenavos, Pasvalio, Rokiškio, Utenos, Zarasu), tad Vilniaus metropolijoje – 27 dekanatai. Vien toks skaičius liudija darbų gausą.

Vos tik pradėjęs darbą Vilniuje arkivyskupas A. J. Bačbis buvo paskirtas Popiežiaus Jono Pauliaus II vizito Lietuvoje parengimo komiteto pirmininku. Prie pirmųjų ypač reikšmingų darbų priskiriamas Vilniaus kunigų seminarijos atkūrimas 1993 m. Vėliau arkivyskupo rūpesčiu buvo pastatyti nauji seminarijos rūmai su koplyčia.

Metropolitui A. J. Bačkiui buvo patikėtos labai atsakingos pareigos: 1993 m. spalio 15 d. Lietuvos vyskupai jį išrinko Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininku, o 1996 m. lapkričio 12 d. – buvo perrinktas šioms pareigoms. Po dviejų arkivyskupo A. J. Bačbio kadencijų Lietuvos vyskupų konferencijos pirmininku buvo išrinktas arkivyskupas Sigitas Tamkevičius SJ.

Rūpinimasis tikybos mokytojais

Arkivyskupo rūpesčiu ir iniciatyva 1993 m. įsteigta Vilniaus pedagoginio universiteto Tikybos katedra, pradėjusi rengti tikybos mokytojus. Kardinolas nuolat globo-

Tėvams galutinai sugrįžus į Lietuvą. Susitikimas Vilniaus oro uoste 1993 m. balandžio 27 d.

ja šią universiteto katedrą, rūpinasi studijų planais bei mokytojų turiniu, rekomenduoja dėstytojus, lankosi studentų vasaros stovyklose, kviečia juos į seminarus, susitikimus, bažnytinės šventės.

Pagalba vargstantiems

Tik atvykęs į Lietuvą arkivyskupas ėmėsi darbų siekdamas padėti vargstantiems. Jis tapo pirmuoju kapelionu „Tikėjimo ir šviesos“ bendruomenės, kuri subūrė tėvus, auginančius vaikus su negalia.

Nerimo arkivyskupo širdis, matydama skurstančius ir alkanus, tad ieškojo patalpų vargšams. 1992 m. Vilniaus kurija atgavo Laterano kanauninkų buvusio vienuolyno rūmus (po 1863–1864 m. sukilimo caro valdžia ši vienuolyną uždarė ir pavertė kareivinėmis; beje, kareivinės buvo ir lenkų, ir sovietinės okupacijos metu). Pastatai sovietų armijos buvo nuniokoti. Paminklo-sauga įsakė nugriauti kareivišką valgyklą, pristatytą prie vienuolyno. Arkivyskupas, apžiūrėjęs patalpas, pasakė: „Čia bus vargšų valgykla. Neleisiu griauti šio pastato – jis man reikalingas.“

Užvirė darbai. Maltos ordinas parūpino reikalingą įrangą, prisidėjo prie remonto išlaidų.

1992 m. gruodžio 8 d. arkivyskupas pašventino „Betanijos“ valgyklą ir pažadėjo rūpintis, kad šiuose namuose nepristigtų nei duonos, nei meilės. Kurijos archyve yra įrašai, kuriuose atsispindi gili, nuoširdi padėka arkivyskupui A. J. Bačkiui: „Už viską padėkoti tik širdim galiu – už Jūsų kantrybę, taktiškumą, gerumą. Ačiū Dievui, kad mūsų Lietuvėlėje dar yra tokių nuostabių žmonių kaip Jūs, aptarnaujančių mus, nusilpusius, ligotus... Kas pasaulyje geriausia, lai lydi Jus...“

„Betanijos“ valgykla iš pradžių maitindavo 500, 1997 m. kiekvieną dieną nemokamai valgė pietus 620 vargingų asmenų, pastaruoju metu nemokamus pietus gauna iki 700 žmonių.

Dar 100 vaikų iš daugiavaikių ir asocialių šeimų maitinami „Carito“ valgykloje. Čia veikia ir Vaikų centras. Vilniaus arkivyskupo pastangomis ir „Carito“ iniciatyva 1996 m. įkurti Motinos ir vaiko globos namai Vilniuje, kuriuose gyvena netekėjusios, neturinčios pastogės ir lėšų, artimųjų atstumtos motinos su mažais vaikais ar jaunos merginos, laukiančios vaikelių, kur jos ramiai galėtų kūrį laiką paauginti savo mažylius.

Nuo 1996 m. veikia Gailestingumo Motinos globos namai. Juose Motinos Teresės seserys vienuolės kasdien maitina po 150 žmonių, slaugo sergančius benamius. Ten pat įrengti ir Nakvynės namai, kur kasnakt šiltą pastogę gauna apie 50 savo busto neturinčių žmonių.

Kardinolas pats asmeniškai dažnai lankosi įvairiose ligoninėse, pensionatuose, kalėjimuose.

Rūpinimasis jaunimu

Rūpindamasis jaunąja karta, arkivyskupas 1994 m. įkūrė Šeimos centrą, kuriame būsimieji jaunavedžiai rengiami Santuokos sakramentui, šeimoms teikiamos dvasinės ir psichologinės konsultacijos. Nuo 1997 m.

Mažieji gatvės vaikai Vyskupų namuose Vilniuje, 1997 m. Kalėdos

kovo 1 d. įvesti jau privalomi kursai sužadėtiniais. Jie turi išklaudyti 5 paskaitas medicinos, psichologijos, bažnytinės teisės ir kitais klausimais. Manoma, kad šeimos klausimais (apie iškylančias problemas, kaip jas įveikti), remdamosi savo patirtimi, galėtų kalbėti pavyzdingos krikščioniškos šeimos, kurias parinktų kunigai... 1997 m. įkūrė Trinapolio rekolekcijų namus, kurių durys atviros ne tik kunigams, vienuoliams, bet ir pasauliečiams. 1999 m. arkivyskupas įkūrė Vilniaus arkivyskupijos Sielovados centrą, kuriame veikia įvairios katalikų organizacijos.

2000 m. įkurtame Vilniaus arkivyskupijos Amatų centre suburti profesionalūs meistrai padeda jaunimui išgyti staliaus, juvelyro, statybininko, restauratoriaus, virėjo, siuvėjo profesijas.

Dar mokydamasis gimnazijoje Prancūzijoje aktyviai dalyvavo skautų bei ateitininkų veikloje, tad ir Lietuvoje nepaliauja rūpintis jaunimu.

1992 m. birželio pradžioje Pasaulio jaunimo dienos proga Vilniuje Šv. Jono bažnyčioje arkivyskupas aukojo šv. Mišias, o po to susitiko su jaunimu. Pamokslo metu kalbėjo: „Kad galėtume būti Dievo vaikai, reikia vadovautis Šventąja Dvasia. Tam būtina tyla. Reikia nutildyti pasaulio triukšmą, susikaupti ir tyliai paklausti Dievo... Dievas davė meilės ir protingumo dvasią. Vaikai ir jaunuoliai, nepažinę nei žmonių, nei Dievo meilės, dažnai nueina pražūtingais keliais. O mes ar visada tiems paklydusiems parodėme savo meilę?“ Arkivyskupas meldėsi, kad mummyse įsiviešpatuotų Šventoji Dvasia, tiesos, laisvės ir meilės dvasia. O pažinus tiesą ir meilę, jų nebebus galima laikyti tik sau – pati dvasia vers dalytis su savo broliais.

1994 m. liepos 14–17 d. Vilniuje vykusiam XII Ateitininkų kongrese arkivyskupas metropolitas A. J. Bačbis kalbėjo apie jaunimo dvasingumą, uždavinius darbuojantis Lietuvos gerovę.

Paminėtina ir 1994 m. spalio 25–26 d. Vilniuje vykusį mokslinė-praktinę konferenciją „Lietuvos Šeima: tradicija ir ateitis“, kurioje arkivyskupas skaitė pranešimą „Šeima – meilės ir gyvenimo bendrystė“. Pranešime buvo aptariama ir Kaire įvykusi Jungtinių Tautų tarptautinė konferencija, sušaukta Šeimos metų proga ir skirta demografinėi ir ekonominei plėtotei. „Kairo konferencijoje diskutuoti klausimai buvo tiesiogiai susiję su žmogaus teisėmis ir orumu: su teise į gyvybę, su šeimos, kaip pagrindinės visuomenės ląstelės, orumu, su tėvų teise ir pareiga, kurias valstybė privalo saugoti ir globoti, su pasaulio tautų augimu, kuris turi pasitarnauti žmogaus, šeimos gerui.“ „Šventasis Sostas, – kalbėjo pranešėjas, – nuosekliai ir aiškiai pasisakė ir kovojo, kad dokumentuose ir programose būtų išlaikyta tradicinė ir sveika šeimos samprata, pagrįsta įgimta žmogaus teise, kurią Katalikų Bažnyčia per amžius gynė.“ Šventasis Sostas Kairo konferencijoje stojo į atvirą kovą prieš visas jėgas, kurios ardo šeimą, skleidžia mirties kultūrą, dvasiškai ir fiziškai žlugdo tautas.

Tęsinys kitame numeryje

Nuotraukos iš knygos „Kunigas“ (Vilnius: Lietuvių katalikų mokslo akademija, 2011), skirtos Vilniaus arkivyskupo kardinolo Audrio Juozo Bačbio tarnystės penkiasdešimtmečiui

Lietuvos sovietinė okupacija

Medicinos sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė

Elena MARKUCKYTĖ, Donatas PILKAUSKAS, Panevėžys

Zinaida Emilija Seiliūnaitė Kanis-Kanevičienė gimusi 1893 m. kovo 18 d. Trakų apskrityje, Girnakalnio kaime. Motina Ona, tėvas Motiejus Seiliūnai. Šeimoje buvo 6 vaikai. Šie anksti tapo našlaičiais – Pirmojo pasaulinio karo metais vyriausioji iš seserų Ona Stankauskienė pasitraukė į Rusiją ir kartu pasiėmė Emiliją. Pastaroji tarnavo Marčiukų šeimoje, kurių dukra Zinaida buvo mirusi. Mirusios dukros vardu imta vadinti Emilija, ją Marčiukų šeima įsidukrino. Mergina baigė keturias gimnazijos klases ir gailėstingųjų seserų kursus. 1919 m. penkis mėnesius dirbo Lentvaryje, Vilniaus apskrities Raudonojo kryžiaus gailėstingąja seserimi. 1922–1924 m. dirbo Kaune, Karo ligoninėje.

Emilija krikštyta Kietaviškių bažnyčioje, Onuškio bažnyčioje 1922 m. sausio 21 d. susituokė su Lietuvos kariuomenės karininku Kostu Kanis-Kanevičiumi. K. Kanevičius gimęs 1891 m. vasario 3 d. Pinsko mieste, baigęs Vilniaus Realinę mokyklą. Vėliau baigė Kazanės karo mokyklą, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare. 1922–1928 m. tarnavo prie Panevėžio dislokuotame Ketvirtajame Lietuvos karaliaus Mindaugo pėstininkų pulke. 1923 m. lapkričio 29 d. – 1924 m. rugsėjo 15 d. buvo aukštųjų karininkų kursuose Kauno karo mokykloje. Šeima į Panevėžį atvyko 1924 m. Nuo 1931 m. gruodžio 31 d. Z. Ė. Kanis-Kanevičienė dirbo Panevėžio apskrities ligoninėje gailsetingąja seserimi

ir turėjo laisvai samdomos darbuotojos teises. Nuo 1933 m. sausio 1 d. dirbo etatine gailėstingąja seserimi. Su vyru Kostu Kanis-Kanevičiumi gyveno nuomojamuose butuose Pirties, Margių gatvėse. 1939 m. gegužės 1 d. atleista iš darbo Panevėžio apskrities ligoninėje, 1940 m. liepos 21 d. grįžo į darbą.

1939 m. balandžio 7 d. „Panevėžio garšas“ išspausdino žinomo pedagogo Mato Grigonio padėką gyd. Mačiuliui ir seselei Kanevičienei už gerą gydymą. Jokioms visuomeninėms organizacijoms Zinaida Emilija nepriklausė, bet buvo Šaulių sąjungos rėmėja.

Tragiškais 1941 m. gailėstingoji sesuo Kanevičienė dirbo savo įprastą darbą Panevėžio apskrities ligoninėje. Birželio pabaigoje, karo veiksams apimant vis didesnę Lietuvos teritorijos dalį, į Panevėžio ligoninę buvo gabenama vis daugiau sužeistų raudonarmiečių. Prieš sovietinę okupaciją kovoję kai kurie Birželio sukilimo dalyviai taip pat pateko į Panevėžio ligoninę. Esant sudėtingai karo meto situacijai, ligoninėje budėjo Raudonosios armijos kareiviai ir komjaunuoliai, medicinos personalas dirbo ištisą parą. Iki galo nėra žinoma, kodėl 1941 m. birželio 25 d. sovietinių veikėjų buvo suimti trys ligoninėje dirbę gydytojai. Viena versija – Raudonosios armijos kareiviai ir komjaunuoliai apkaltino gydytojus ir gailėstingąją

Gailėstingoji sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė

seserį Kanevičienę sužeistų Birželio sukilimo dalyvių operavimu.

Pagal kitą versiją, gailėstingoji sesuo Kanevičienė pasakiusi frazė „greičiau viskas pasibaigtų“. Išgirdę tai, ligoninėje buvę sargybiniai birželio 25 d. pradėjo Zinaidos Emilijos ieškoti, apkaltinę esą ji laukianti ateinančių vokiečių. Gailėstingoji sesuo Kanevičienė, sužinojusi, kad jos ieško, iš ligoninės pasitraukė. Tada raudonųjų okupantų pyktis nukrypo į ligoninėje dirbusius

Zinaidos Emilijos Kanis-Kanevičienės mirties liudijimas

gydytojus: gydytojai Juozas Žemgulys, Stasys Mačiulis, Antanas Gudonis birželio 25 d. suimti ir nuvesti į NKVD–NKGB būstinę Vasario 16-osios g.

Norėdama išvaduoti gydytojus, tos pačios dienos popietę gailėstingoji sesuo Kanevičienė pati prisistatė į minėtą būstinę. Deja, NKVD–NKGB būstinės rūsyje jos ir trijų gydytojų laukė tragiška mirtis. Nužudytų medikų kūnai atrasti 1941 m. birželio 27 d., į miestą įžengus nacių Vokietijos kariuomenei. Gailėstingoji sesuo Zinaida Emilija Kanis-Kanevičienė palaidota Panevėžio miesto stačiatikių kapinėse. Atgimimo metais viena iš Panevėžio gatvių pavadinta Z. Kanevičienės vardu.

Nuotraukos iš Panevėžio kraštotyros muziejaus rinkinių

Dokumentai

Dėl paklausimo apie nužudyto gydytojo Antano Gudonio baudžiamosios bylos tyrimą

2011 m. kovo 12 d. „Vorutos“ Nr. 5 (719) 9-tame puslapyje buvo spausdinamas Elenos Markuckytės ir Donato Pilkauskos straipsnis „Gydytojas Antanas Gudonis“. „Vorutos“ redakcija LR Generalinei prokuratūrai išsiuntė paklausimą dėl pirmosios sovietinės okupacijos metais Panevėžyje nužudyto gydytojo Antano Gudonio bylos tyrimo. Spausdiname iš LR Generalinės prokuratūros gautą atsakymą į minėtą paklausimą.

Generalinio prokuroro pavedimu išnagrinėję Jūsų paklausimą dėl pirmosios sovietų okupacijos metais Panevėžyje nužudyto gydytojo Antano Gudonio bylos tyrimo, informuojame, kad dar sovietų okupacijos metu – 1988-12-20 tuometinėje Lietuvos SSR prokuratūroje buvo iškelta baudžiamoji byla Nr. 50-2-011-88 pagal RSFSR BK 136 str. (tyčinis nužudymas). Šios baudžiamosios bylos tyrimo metu pagal Atgimimo ir Sąjūdžio laikotarpio spaudos, įvairių leidinių publikacijas, liudytojų parodymus, archyvinis dokumentus buvo nustatyta, kad 1941-06-25 Panevėžio skyriaus NKVD patalpose buvo nužudyti Panevėžio apskrities ligoninės gydytojai J. Žemgulys, S. Mačiulis, A. Gudonis ir medicinos sesuo Z. Kanevičienė. Tą pačią dieną Panevėžio cukraus fabriko teritorijoje buvo nužudyta 19 asmenų. Tyrimo duomenimis, gydytojus iš ligoninės išsivedė du nenustatytos tapatybės sovietų kariškiai ir vienas civilis asmuo, tą patį vakarą į NKVD pasiaiškinti dėl gydytojų nuėję med. Seselė Z. Kanevičienė, kuri taip

pat nužudyta. Pagal tyrimo metu iš spaudos gautus duomenis, gydytojai ir seselė NKVD pareigūnų ar jų bendrininkų buvo nužudyti įtarus juos padėjimu 1941 m. Birželio sukilimo dalyviams. Tyrimo metu nebuvo nustatyti konkretūs minėtų civilių gyventojų nužudymą įvykdę asmenys. Nustatyta tik tai, kad Panevėžio cukraus fabriko teritorijoje 19 asmenų žudynes vykdė atsitraukiantys į SSRS gilumą NKVD pareigūnai ir sovietų kariškiai. Tiesioginių įvykių betarpiškai mačiusių liudytojų byloje nenustatyta, nors tyrimo byloje buvo apklausta per 40 liudytojų. Tyrimo metu taip pat buvo kreiptasi į spaudą, TV, radiją dėl bet kokios papildomos informacijos apie šiuos nusikaltimus pateikimo prokuratūrai. Tyrimo metu surinktais duomenimis, žudynes įvykdė sovietų NKVD ir atsitraukiančių nuo nacių puolimo sovietų armijos dalinių kariškiai, o jiems galimai padėjo sovietų okupacinio režimo aktyvistai, tarp kurių nustatytas, tačiau atlikto tyrimo duomenimis, 1941 m. vasarą žuvęs sovietų aktyvistas – komjaunuolis J. Jonušas, galimai – ir komjaunuolė Marytė Margytė (žinoma kaip Marytė Melnikaitė), kuri taip pat yra mirusi. Kitų reikšmingų tyrimui duomenų apie minėtų nusikaltimų vykdytojus (jų tapatybes) nagauta nei iš liudytojų parodymų, nei iš archyvinių dokumentų ar kitų šaltinių.

Tyrimą aptariamąje baudžiamąjoje byloje atliko Generalinė prokuratūra. Lietuvos Respublikos Seimui priėmus 1992-04-09 Lietuvos Respublikos įstatymą dėl atsakomybės

už Lietuvos gyventojų genocidą, tyrimas šioje baudžiamąjoje byloje buvo atliekamas pagal šio įstatymo nuostatas, vertinant šitas žudynes kaip Lietuvos gyventojų genocidą, tačiau 1992-11-30 šis tyrimas buvo sustabdytas pagal tuomet galiojusio Lietuvos Respublikos BPK 218 str. 1 d. 3 p.(nenustačius nusikaltimą įvykdžiusių asmenų) ir iki 2003-05-01, išgaliojus naujiems Lietuvos Respublikos BK ir BPK, realiai nebuvo atliekamas. Tiek pagal minėtąjį įstatymą dėl atsakomybės už Lietuvos gyventojų genocidą, tiek ir pagal naujojo Lietuvos Respublikos BK nuostatas, numatančias baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus, galiojes anksčiau ir šiuo metu galiojantis baudžiamasis įstatymas (Lietuvos Respublikos BK) už nusikaltimus žmoniškumui ir karo nusikaltimus numato apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties termino netaikymą tokios kategorijos nusikaltimams (BK 95 str. 8 d.). Pagal galiojančio Lietuvos Respublikos BK nuostatas, šis ikiteisminis tyrimas, atsižvelgiant į nusikaltimo motyvą ir tikslą, buvo ir yra laikomas ikiteisminiu tyrimu dėl atskiros Lietuvos gyventojų grupės fizinio sunaikinimo (genocido) arba kitu labai sunkiu tarptautinės teisės pažeidimu – nusikaltimu žmoniškumui – tarptautinės humanitarinės teisės saugomų beginklių civilių asmenų žudymu (Lietuvos Respublikos BK 101 str.), todėl tokios kategorijos nusikaltimams nėra taikomi apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo senaties terminai ir

šis ikiteisminis tyrimas negali būti nutrauktas dėl senaties.

Šiuo metu ikiteisminiame tyrime Nr. 50-2-011-88 visi įmanomi ikiteisminio tyrimo veiksmai yra atlikti, duomenų nustatyti kaltininkų tapatybes ir jų likimus tyrimo metu nebuvo gauta, todėl šioje baudžiamąjoje byloje ikiteisminio tyrimo veiksmai realiai neatliekami, dėl paminėtų senaties termino netaikymo išimčių nutraukti jo nėra jokio teisminio pagrindo.

Generalinė prokuratūra, atsižvelgdama į nusikalstamos veikos padarymo vietą (Lietuvos Respublikos BPK 174 str. 1 d.) ir teritorinių apygardų prokuratūrų kompetenciją organizuoti, vadovauti ir atlikti ikiteisminį tyrimą dėl labai sunkių ir sunkių nusikaltimų veikų, 2010-02-23 ikiteisminio tyrimo Nr. 50-2-011-88 organizavimą pavedė Panevėžio apygardos vyriausiajam prokurorui. Šiuo metu ikiteisminio tyrimo baudžiamoji byla yra Panevėžio apygardos prokuratūros prokuroro Romualdo Valiulio žinioje.

Pagrindas atlikti papildomus ikiteisminio tyrimo veiksmus aptariamąje baudžiamąjoje byloje gali būti papildomai gauti reikšmingi duomenys, kuriuos gali pateikti bet kuris baudžiamąjoje byloje tirtu nusikaltimu žmoniškumui besidomintis ir tokių duomenų galintis pateikti asmuo.

Rimvydas Valentukevičius
Ikiteisminio tyrimo kontrolės skyriaus prokuroras

Pavadinimas *Trakai* kalbos istoriko požiūriu

Atkelta iš 1 p.

buvo pradėję aiškinti, kad *Trakų* kilmės esanti pavardė *Trakymas*, bet tai nesąmonė, nes *Trakymas* kilo iš gudų *Trachim*, o šis – iš krikštavar-džio *Trofim*. Su *Trakais* tokie „kalbininkai“ buvo pradėję giminiuoti net senovės Balkanų gentį *trakai*, bet tai dar didesnė nesąmonė, nes tos genties pavadinimas kilo iš visai kitokio paleobalkanų kalbos žodžio, bet ilgainiui pakitusio ir sutapusio su lietuvišku žodžiu.

Slavai, perimdami lietuviškus gyvenviečių ir asmenų pavadinimus, balsį *a* keitė savuoju *o* (abu iš seno buvo trumpi balsiai), todėl iš *Trakai* pasidarė *Troki*. Neturėdami dvibalsių jie lietuvių *au* pavertė garsų junginiu *ov*, pvz., iš *Kaunas* padarė *Kovno*. Kai kuriuos pavadinimus dar labiau iškraipė. Pavyzdžiui, lenkai, sunkiai ištarė Šalčininkų miesto pavadinimą, kuris

vietos lietuvių tarmėje skambėjo *Šalčinykai*, su net trijų priebalsių samplaika *lčn*, joje išspraudė balsį *e* ir ėmė tarti *Šolečniki* (taip yra senuose lenkų šaltiniuose), vėliau pagal *šienas: siano* santykį pavertė *Solečniki* ir žodžio pradžią *Sol* ėmė sieti su lenkų žodžiu *sol* (druska). Sako, dėl to net buvo pradėję Šalčininkų apylinkėse ieškoti druskos, kurios ten, žinoma, nėra ir niekuomet nebuvo. Analogiškai pavadinime *Medininkai* (iš *medininkas* – miško gyventojas, miškininkas), vietos lietuvių tarme *Mednykai*, lenkai „ižiūrėjo“ savo žodį *miedz* (varis), nors šio metalo mūsų krašte nėra ir niekuomet nebuvo. Lietuviškuose pavadinimuose lenkakalbiai žmonės vis ieško lenkiškos kilmės žodžių, visai užsimerkia matydami akivaizdžią tų pavadinimų lietuvišką kilmę, pvz., pavadinime *Vilnius*, kilusiame iš upėvardžio *Vilnia*

(dab. *Vilnelė*), nemato akivaizdžios sąsajos su lietuvišku žodžiu *vilnis* (tarmiškai *vilnia*), reiškiančio banga, plg. upelės sraunį, banguotą tėkmę per akmenis.

Sulenkintas Trakų miesto pavadinimas *Troki* (ir iš jo padaryta pavardė *Trockis*) lenkų kalbos vardyne yra vienišas, neturintis giminiškų atitikmenų. Tačiau lenkakalbiai Vilnijos gyventojai prie jo, iš esmės verstinio pavadinimo, yra pripratę. Tačiau oficiali tokio pavadinimo vartoseną Vilnijos lenkakalbiams gyventojams nedaro garbės, bet rodo jų neišprusimą ir prastą savo gimtojo krašto istorijos žinojimą, netgi nepagarbą tam kraštui, jo išdavystę.

Perskaitęs Trakų informacijos centro leidinio *Kviečia Trakai* pavadinimo vertimą į kitas kalbas, susimąstai: angliškas vertimas *Trakai invites*, vokiškas – *Willkommen in Trakai*, rusiš-

kas – *Trakai n puziauaem* negali niekam klūti. Atkreiptinas dėmesys į rusišką vertimą. Juk rusams pavadinimo *Troki* (*Троку*) vartoseną turi labai senas tradicijas, senesnes negu lenkams, tačiau pokario metais jie pasielgė korektiškai ir tos vartosenos atsisakė. Lenkai, savo gėdai, to nesugebėjo padaryti. Dar daugiau, jie iškreiptą senąją lietuvišką miesto pavadinimą, savotišką jo „vertinį“, *Troki* ne tik oficialiai tebevartoja – leidinyje rašoma *Witamy w Trokach*, bet dar tokią vartoseną supolitino, siekdami nešvarių tikslų ir užmiršdami tai, kad be vardyną reguliuojančių įstatymų yra dar moralės nuostatos, reikalaujančios rodyti bent elementarią pagarbą tautai, kurios žemėje gyvenama.

Akad. prof. habil. dr.
Zigmas ZINKEVICIUS, Vilnius

Jeigu esate su Kristumi prikelti, siekite to, kas aukštybėse, kur Kristus sėdi Dievo dešinėje. /Kol 3,I/ Aleliuja

Mons. Alfonsas SVARINSKAS, Vilnius

Šiomet šv. Velykos vėlyvos. Saulė kasdien aukščiau pakyla. Nebus purvo. Kai muose bus lengviau pasiekti bažnyčia.

Iš vienos pusės, Velykų šventė galime ir reikia džiaugtis. Iš antros pusės – reikia galvoti, mąstyti ir susimąstyti. Kiekvienas žmogus susiduria su savo, Lietuvos gyvenimo reališkais ir su pasaulio įvykiais, kurie užpuola staigiai ir netikėtai.

Štai kad ir Japonijoje įvyko žemės drebėjimas atominių elektrinių rajone ir milžiniškas potvynis nusinešė daug aukų, padarė daug materialinių nuostolių. Ir šios nelaimės pabaigos dar nematyti. Kiek žmonių žuvo, kiek prarado šeimas, pastogę. Japonai – labai disciplinuota tauta. Spauda tvirtina, kad nė vienas žmogus nepabėgo iš įvykio vietos (Černobylyje – visi). Nebuvo vagių (šiuo atveju – vienintelis kraštas pasaulyje). Maisto produktus pardavinėjo už pusę kainos, vandenį dalijo veltui.

Padėjo Japonijai visas pasaulis, padėjo ir Lietuva.

Lietuvoje dar neužgijo Černobylio katastrofos žaizdos. O dabar ir vėl kyla naujas pavojus.

Gudai ruošiasi statyti atominę elektrinę Astrave, už 50 kilometrų nuo Vilniaus, o rusai – Rytprūsioje, netoli Jurbarko. Ir vieni, ir kiti statybas spartina. O lietuviai tik ginčijasi dėl savo naujos elektrinės statybos. Slavų techniką mes žinome. Tai „geriausia“ pasaulyje. Rusų charakteris žinomas. Tik dabar mes pamatėme, kaip jie yra atsilikę visose gyvenimo srityse. Jų laimė, kad jie gyvena labai turtingame krašte, kur žemėse yra tiek daug žemės turtų.

Sovietai savo žmonių negailėjo. Vien lageriuose sunaikino 45 milijonus, kaip tvirtina sovietų istorikas Medvedevas, o visoje Sovietų sąjungoje, pagal Solženycina – 67 milijonus. Lietuvos jie nemylė, kaip tvirtina nesena okupacija. Ir pastačius šias

elektrines, Lietuvai grės nuolatinis milžiniškas pavojus.

Prieš kiek laiko buvo žemės drebėjimas ir Rytprūsioje. Jautė ir Kaunas. Vilijampolėje judėjo elektros sietynai. O kas gali užtikrinti, kad žemės drebėjimas Rytprūsioje nepasikartos?

Gudai pasiūlė lietuviams palengvinti bendravimą abiejų tautų žmonių, gyvenančių 50 km nuo sienos į abi puses. Į šią zoną įeina ir Vilnius. Pagal jų apskaičiavimus, per metus sieną galės pereiti 650–850 tūkstančių žmonių. Įsivaizduokite, vieną dieną į Vilnių atvyksta keli ar kelios dešimtys tūkstančių svečių gudų. Neseniai į sporto varžybas Kaune atvyko futbolo sirgalių iš Lenkijos. Ir jie girti nusibūbė stadioną... Ir atvykusių gudų elgesys gali būti neprognozuojamas.

O abiejų tautų žmonėms bendrauti užtektų 10–20 km. Yra žinoma vizų praktika. Ir kas norės, galės pasinaudoti...

Lenkų valdžia spaudžia Lietuvą dėl lenkiškų alfabeto raidžių. O mūsiškiai nemoka atsikirsti, tik ginas. Ir kas tik neatvažiuoja į Lietuvą su savo reikalavimais. Dabar lenkai kaip tautinė mažuma Lietuvoje turi geresnes sąlygas nei visame pasaulyje. Reiktų jiems priminti, kad Liublino unija Lietuvai nedavė nieko gero, o tik ją pražudė.

Labai siūlyčiau Lietuvos valdžiai pamokyti iš Lietuvos partizanų. Raudoniejiems okupavus, jie nestojo į okupantų partiją, NKVD ar KGB, nėjo su raudona kruvina vėliava užkariauti Europos sovietams ir laisvės kovotojai, kiek tik galėjo, gynėsi. O prigimtoji teisė leidžia žmogui gintis. Taip žuvo Lietuvoje arba patekė į nelaisvę buvo sušaudyti KGB kalėjime Vilniuje ar kitose respublikose.

Dar vienas tragiškas atvejis ir apie jį nė žodžio – mirtina tyla per visus 21-erius laisvės metus. Sušaudyta ar nužudyta 18 ministrų, 9 generolai, maj. J. Bulvyčiaus 8

bendradarbiai. O kiek vyskupų ir kunigų. Dar nėra paskelbto bendro Lietuvos partizanų sąrašo.

Ar daug žinote tokių kraštų, kur taip negerbiami Laisvės kovotojai?

Ir iš kur Lietuvoje tiek prezidentų? Prezidentas tas, kuris valdo, o visi kiti tik buvę prezidentai arba eksprezidentai.

Taigi, buvusiems nereikia Turniškęse butų, automobilių, apsaugos ir kitokių privilegijų. Negalima plėsti valstybės išdą ir likti nenubaustiems. Jau turime per 30 milijardų skolos. Suka valdžios vyrai galvas, kaip gauti dar 6 milijardus „Sodrai“. Lietuvoje apie 30 % žmonių gyvena žemiau skurdo ribos. Greitai Lietuva bus tarsi viena iš Afrikos vargšių respublikų.

Šiuo metu svarbiausias Lietuvos priešas yra degtinė. Okupacijos laikais vienam gyventojui per metus teko 12 litrų degtinės, 14 litrų vyno ir 30 litrų alaus. Dabar – 20 litrų

degtinės kiekvienam žmogui! Vaikai ir seni negeria. Tiesa paaugliai jau pradeda gerti. Ir girti padaro įvairių orgijų. Prageriama ne tik savo, bet ir ateinančių kartų fizinė ir dvasinė sveikata! Degtinė pardavinėjama degalinėse, kioskuose ir kaip kontrabanda gabenama iš Rytprūsio ar Gudijos. Ir niekas su šiuo priešu nekovoja.

O kur dar narkotikai!

O kur korupcija ir visokios vagystės. Kiekvieną dieną per televiziją ir spaudą mėgaujamasi valdžios vyrų nusikaltimais. O tautai peršama mintis, kad Lietuvoje yra tik vieni girtuokliai.

Okupantų nebėra, bet raudonieji pasiliko ir žudo Lietuvą.

Mes čia neturime pasiliekančio miesto, bet ieškome būsimos, tvirtina šv. Apaštalas Paulius. Tad katalikai ir visi geros valios žmonės, stokime į žūtbūtinę kovą už Dievo karalystę ir tėvynę Lietuvą.

Kiekvienas save įtikinkite, kad yra du idealai: Dievas ir Tėvynė. Mes, kaip ir japonai, nebeturime, kur trauktis iš šito fronto. Reikia ruošti žūtbūtinę kovai...

Sveikinu visus Laisvės kovotojus: partizanus, politinius kalinius, tremtinius, Vyčio Kryžiaus ordino kavalierius, visus ūkininkus, kurie savo laiku dalijosi duona su Laisvės kovotojais, visus lietuvius, gyvenančius Tėvynėje ir svetur, kurie nuoširdžiai myli Dievą, Bažnyčią ir Tėvynę.

Sveikinu Lietuvos karininkus ir visą kariuomenę.

Sveikinu garbingus ganytojus vyskupus, brolius kunigus ir vienuolius, iš kurių niokojama tauta laukia gero žodžio, supratingumo ir vadovybės šioje žūtbūtinėje kovoje. Nes nauja okupacija jau prasidėjo.

Džiugaus, visas kliūtis nugalinčio Aleliuja.

Lietuvos tremčių istorija

Vytautas GULIOKAS, Kaunas

Sukako 62 metai, kai 1949 m. kovo 25–27 d. buvo vykdoma slapta KGB operacija *Priboj – Bangų miša*, numaciusi palaužti pasipriešinimą žemės ūkyje vykdomai kolektyvizacijai visose trijose Baltijos šalyse. Tomis dienomis į atokius Sibiro rajonus iš Lietuvos buvo ištremta 28 981 gyventojas, tame tarpe 9357 vaikai iki 15 metų, Latvijos – 41 708, jų tarpe 11 038 vaikai, Estijos – 20 480, jų tarpe 6 048 vaikai. Lietuvos aukščiausieji partiniai organai kovo 31 d. Maskvos valdžiai išdidžiai raportavo apie sėkmingą šios užduoties įvykdymą – papildomai surinktam kontingentui į tremtį prireikė net trijų traukinių ešalonų.

Šiai skaudžiai istorinei datai paminėti LPKTS Kauno skyriaus būstinėje LR Seimo narės Vincės Saidevutės Margevičienės iniciatyva buvo surengtas renginys, kuriame i mūsų tautiečių tremtį pažvelgtą, pasitelkiant prozininkės, dizainerės, pedagogės Violetos Židonytės neseniai pasirodžiusią knygą „Liepų medaus nebus“ ir tuo pačiu ją pristatant skaitytojams. Tai ketvirta šios autorės prozos knyga, šiuo kartu pretenduojanti į autobiografinį veikalą. Joje yra dėstomos mintys žmogaus, gimusio sovietinėje Lietuvoje, i šeimą neseniai grįžusio iš tremties, kurio vaikystė buvo formuojama spalio ir pionių ideologinėje apsuptyje. Tokiu būdu autorė i tremtį ir jos pasekmes bando pažvelgti iš kitos pusės: brestancio žmogaus kaip asmenybės formavimo tarp brutaliai kasdien pateikiamos ideologijos diktato ir vidinio širdies balso, sužadindamo skaudžios patirties savo artimųjų, kuriuos dar ilgai lydėjo tremtinių šleifas. Nors apie buvusią tremtį ir pačioje šeimoje dažnai buvo kalbama puse lūpu. Šiame renginyje LGGRT centro aukų rėmimo ir atminties įamžinimo fondo pirmininkas Jonas Valenčius, buvęs politinis kalinis, tremtinys, taikliai pastebėjo, kad tuo metu ir Lietuvoje buvo savi sibirai: sugrįžusiems iš tremties nebuvo leidžiama apsigyventi gimtuose kraštuose, varžomas mokslo siekis bei galimybės kilti karjeros laiptais. Ne vieno

anketose paminėtos gimimo vietovės Irkutskas, Buriatija tuometiniams kadrų skyriams sukeldavo sumaištį.

Beveik ketvirtis knygos skirtas autorės akistatai su buvusiomis tėvų tremties vietovėmis Buriatijoje, i kur ji su tėvu ir broliu, gimusiu tose vietovėse, nuvyko 1985 m. Čia jos tėvas Vilius Židonis nuo penkiolikos metų miško ruošos įmonėje dirbo darbininku, šaltkalviu, traktorininku. Jau čia trauka technikai atskleidė jo pirmus gebėjimus tobulinti mechanizmus, o trauka mokslui padėjo nugaleti nemenkas kliūtis, tad pradėtus mokslus Tomske baigė Kauno politechnikos institute, daugelio išradimų autorius ir šiandien, nežiūrint garbaus amžiaus, dirba srityje, kur gaminami atsinaujinančios energijos gamybos įrengimai. Pas savo buvusią rusų kalbos ir literatūros mokytoją Larisą Michailovną gyvenvietėje Verchnyje Talcy jis atvyko kaip profesorius, mokslų daktaras ir jauciantis didžiulį dėkingumą, kad ji, negailėdama savo asmeninio laiko ir netausodama nervų, padėjo jam gerai išmokyti rusų kalbos gramatiką. Jų išvykos i buvusias tremties vietas jau buvo metas, kada paskelbta Michailo Gorbačiovo viešumo doktrina *glasnost* ir galima kalbėti atviriau. Mokytoja, karo metu ištrūkusi iš Leningrado blokados ir ten praradusi savo vyrą, liko ištikima šventam komunizmo reikalui. Nors tremtiniai iš Lietuvos, kaip ji sako, darbštiesiems ir sąžiningiems žmonėms, jautė pagarbą, bet stalininio režimo pasmerkti nesutiko. Anot jos, „o čia – šitokia revoliucija, pasaulinės reikšmės revoliucija! Toks šventas reikalas. Juk mišką kerta – skiedros lekia. To neišvengsi“. O tos atkrentančios „skiedros“, suluošinusios visą likusią gyvenimą, radosi toje pačioje ištuštėjusioje gyvenvietėje, ten likusių lietuvių Kazimieros ir Petro likimuose. Vietiniai gyventojai Petrą vadina tiesiog Petruša, nors jo amžiaus žmonės čia vadinami vardu ir tėvavardžiu. Jie abu neturi vilties ir galimybės sugrįžti i savo šalį, abu primirę net savo vaikystės gimtąją kalbą. Autorė knygoje pateikia

Tremtis ir likimai

Lietuvių tremtinių kapai Krasnojarsko krašte 2007 m.

jaudinančią mūsų tautiečių dviejų šeimų istoriją, jų artimųjų tragiškas netektis. Tremties patirtį papildė apsilankymas lietuvių kapinėse, buvusioje atokioje Čiulano gyvenvietėje, kur kapinės, kaip ir pačią gyvenvietę pilnai okupavo beveik jau subrendusios pušys, o išvirste mediniai kryžiai ir aptvėrimai buvo pasirošę tapti trąša vešinciai augmenijai. Tiesa, i šias vietoves knygos autorė sugrįžo dar 1989 m. ir talkino vienai iš pirmųjų ekspedicijų, pargabenant tremtinių palaikus i Tėvynę. Čia vietinėje Ulan Udės televizijoje dalyvavo laidoje, kur buvo pasakojama apie šios ne visai įprastosios lietuvių ekspedicijos tikslus ir kylančią Sąjūdžio bangą Lietuvoje.

Šios knygos pristatymo renginyje kalbėjęs

poetas, rašytojas Robertas Keturakis labai gerai įvertino Violetos Židonytės literatūrinius gebėjimus, naujus atradimus romane ir veikalo paskirties reikšmę: „Suvokiau, kad pagrindinė romano tema yra ne tik Lietuva, bet aš ir tu, žinantys, ko būtina reikalauti iš istorijos, žmonių ir savęs.“ Knyga ruošiamą išleisti italų kalba.

Ištraukas iš knygos „Liepų medaus nebus“ skaitė Kauno technologijos instituto gimnazijos moksleiviai (vadovė mokytoja Jūratė Jarmalauskienė), intarpus užpildydami muzikiniais etiudais. Renginį vedė leidyklos „Kalendorius“, išleidusios šią knygą, vadovas, Tėvynės pažinimo draugijos vicepirmininkas Aurelijus Naruševičius.

Gintauto Alekno nuotr.

Lietuvos rašytojai

Janas Semaškevičius – kunigas, poetas, švietėjas

Vytautas ŽEIMANTAS, Vilnius

Trys baltarusių kunigai švietėjai, aktyvūs baltarusių tautinio atgimimo veikėjai (iš kairės): Janka Semaškevičius (Janka Bylina), Adomas Stankevičius ir Kazimieras Stepovičius (K. Svajakas).

Jankos Bylinos Vilniuje 1930 m. išleista knyga „Kryžiaus keliu“ („Daroha Kryža“)

Jankos Bylinos eilėraščių ir pasakėčių knyga „Prie prietrobio“ („Na pryžbie“), išleista Vilniuje 1924 m.

Janka Bylina bendradarbiavo Vilniuje leistame baltarusiškame laikraštyje „Homan“

Lietuviškose enciklopedijose

Kaune, 1931 m. „Spaudos fondo“ pradėtoje leisti pirmojoje enciklopedijoje lietuvių kalba „Lietuviškoje enciklopedijoje“, trečiajame tome, apie Janką Byliną yra tik vienas sakinyss: „Bylina Janka gudų rašytojo kunigo Semaškevičiaus (ž) slapyvardis.“ Nuoroda į tikrąją pavardę rodo, kad enciklopedijos redaktorius Vaclovas Biržiška planavo šį žmogų pristatyti išsamiau, kai ateis eilė „S“ raidei. Deja, sovietų okupantai 1944 m., tik „išvadavę Lietuvą“ šios, pirmosios visuotinės lietuvių enciklopedijos, leidimą sustabdė. Teišėjo devyni jos tomai iki „J“ raidės.

Išėjvijoje, Bostone, leistos „Lietuvių enciklopedijos“ 27 tome (1962) yra nedidelis straipsnelis apie Janą Semaškevičių-Janką Byliną. Jį pristatęs Aleksandras Ružancovas nemažiau įdomi asmenybė, nes buvo ir kariškis, ir kultūros darbuotojas. A. Ružancovas – baltarusis, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės patriotas. 1918 m. įstojo į Lietuvos armiją, vadovavo baltarusių kariniam daliniui, kovojo prieš lenkus ir bolševikus, buvo sužeistas prie Seinų. Užsitarnavo pulkininko leitenanto laipsnį, buvo apdovanotas „Vyčio kryžiumi“. Taip pat kūrė Lietuvoje bibliotekas, tapo žinomu bibliografu ir bibliofilu. Ypač jis domėjosi Didžiosios Lietuvos baltarusių knygomis, leidyba, todėl, suprantama, negalėjo nesusidurti ir su Jankos Bylinos kūryba.

Sovietų laikais leistose lietuviškose enciklopedijose apie Janą Semaškevičių neužsimenama dėl suprantamų priežasčių – juk jis buvo kunigas, be to patyręs sovietų represijų. Kiek nustebau, kai J. Bylinos neaptikau dabar leidžiamoje „Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“, kurios rengėjai profesionaliai užpildė spragas, darytas sovietmetyje dėl ideologinių motyvų. Tikėkimės, kad priejūs „S“ raide, šioje enciklopedijoje mes rasime ir J. Semaškevičiaus pavardę.

Gimęs netoli dabartinės Lietuvos ir Baltarusijos sienos

Janas Semaškevičius gimė baltarusio valstiečio šeimoje 1883 m. visiškai netoli dabartinės Lietuvos ir Baltarusijos sienos Astravo rajone, Loktianų kaime. Tuomet šiame krašte gyveno ne tik baltarusiai, bet ir daug lietuvių. Čia gimė, gyveno ir dirbo daug žmonių, išgarsinusių savo tautas. Tarp jų lietuviai: muzikas ir vargonininkas Jonas Petrauskas, kompozitorius Mikas Petrauskas, dainininkas Kipras Petrauskas, kunigas ir švietėjas Ambraziejus Jakavonis; baltarusiai: dailininkas ir rašytojas Marijanas Boguš-Šiška, skulptorius M. Volujevičius, kunigas ir rašytojas Kazimieras Svajakas, kompozitorius literatūrologas Albinas Stapovičius, istorikas, rašytojas ir literatūrologas Adamas Maldis, dailininkas Levas Dobžinskis,

žydų rašytojas Menke Kacas. Lenkų rašytojas Henrikas Senkevičius (Litvas) čia rašė savo romaną „Ponas Volodijevskis“, čia gyveno pirmasis Rusijos konsulas Japonijoje Josifas Gaškevičius, išleidęs pirmąjį rusų-japonų kalbų žodyną.

Rusijos imperijos pakraštyje, kuris tuomet buvo vadinamas Vilniaus gubernija, vietiniams gyventojams buvo nelengva. Čiabuviui kovojo prieš rusinimo, vėliau ir lenkinimo politiką, siekė baltarusiškų ir lietuviškų pamaldų bažnyčioje. Lenkų valdžia 1927 m. buvo suėmusi, įkalinusi, vėliau iškėlusį ir kitą parapiją lietuvių Gervėčių kleboną A. Jakavonį. Šio krašto kaimuose – Galčiūnuose, Gėliūnuose, Giriose, Miciūnuose, Mockose, Petrikuose, Rimdžiūnuose veikė lietuviškos mokyklos, kurias lenkų valdžia 1936 m. uždarė. Nemažai lietuvių išliko ir iki šių dienų. Rimdžiūnuose pastatytas Lietuvių centras, veikia vidurinė mokykla, lietuviškas vaikų darželis.

Jaunasis Janas, gimęs tokiam daugiataučiam krašte, jau vaikystėje išmoko lietuvių kalbą. Tai, beje, patvirtina ir lenkų literatūrologė Gražina Charytoniuk, straipsnyje „Kunigas, gydytojas, statybininkas. Janas Semaškevičius parapijiečių prisiminimuose“ („Scasopis“ 2003 m. Nr. 12), aprašydama kunigo Jano veiklą Balstogės krašte, teigė, kad jis su parapijiečiais galėjo kalbėti ne tik lenkiškai ir baltarusiškai, bet ir lietuviškai.

Baigęs Vilniaus kunigų seminariją

Tėvai ne tik nuo mažens jam įdiegė baltarusišką savimone, bet ir siekė išmokslinti jaunąjį Janą, nors tuo metu savame krašte buvo galima mokytis tik svetimomis kalbomis. Baigęs pirmuosius mokslus, jis keliauja į Vilnių, kur įstoja į kunigų seminariją. Į tuomet 1905–1906 m. vykusius revoliucinius įvykius neįsivėlia, nors greičiausiai jaunuolis ir troško stoti prieš caro patvaldystę. Taip manau, nes vėliau literatūrologas Marianas Peciukevičius, kuriam teko asmeniškai bendrauti su Janu Semaškevičiumi, parašys: „J. Semaškevičius nebuvo kontrevoliucionierius, nors ir nešiojo sutana. Ne kartą jis man sakė: „Jei mano rankų ir kojų nedengtų sutana, aš velniams galvas nutraukytčiau, tiems velniams, kurie nelaisvėje laiko mūsų tautą.“

Vilniaus kunigų seminariją jis sėkmingai baigė 1907 m. Išventintas į kunigus, dirbo Vilniuje, Ašmenos, Vileikos kraštuose. Daug metų išdirbo Vilniaus apylinkėse: 1917–1928 m. buvo Lavoriškių bažnyčios, 1928–1933 m. Dūkštų bažnyčios klebonas.

Lenkų valdžios engiamas

Kunigas J. Semaškevičius bažnyčiose pradeda vartoti baltarusių kalbą. Jo baltarusių kalba sakyti

pamokslai buvo labai populiarūs, sutraukdavo daug žmonių. Lenkams užgrobus Vilniaus kraštą, okupacinė valdžia pradeda jį persekioti, nes kunigo veikla prieštaravo gyventojų lenkinimo politikai. Tačiau tuometinis Vilniaus arkivyskupas Jurgis Matulevičius palaikė lietuvių ir baltarusių dvasininkus, siekiančius į bažnyčią įvesti gimtąją kalbą. Tai leido J. Semaškevičiui dirbti, kaip troško jo širdis. Tačiau lenkų valdžia pasiekė J. Matulevičiaus atšaukimo. Į jo vietą 1926 m. atėjęs vyskupas Romualdas Jalbžkovskis, kaip ir Vilniaus kavada Liudvikas Bacianskis pradėjo aktyviai kovoti prieš lietuvių ir baltarusių tautinį atgimimą.

1930 m. R. Jalbžkovskis Vilniaus arkivyskupijoje uždraudė steigti lietuviškas ir baltarusiškas parapijas, lietuviškas ir baltarusiškas pamaldas, lietuvių ir baltarusių kunigus pradėjo keisti lenkais, trukdė lietuviams ir baltarusiams jaunuoliams stoti į Vilniaus kunigų seminariją. Baltarusiams katalikams uždraudė net stoti į Baltarusių krikščionių demokratų partiją, prenuoruoti ir skaityti Vilniuje leidžiama katalikiška laikraštį „Krynica“ (Šaltinis), vien dėl to, kad jis ėjo baltarusių kalba.

Juodi debesys, aišku, susikaupė ir virš kunigo J. Semaškevičiaus. Atvirai represuoti kunigo nebuvo už ką, todėl jis 1933 m. buvo pasiustas į Balstogės kraštą, į tas parapijas, kuriose daugumą jau sudarė lenkai.

Janka Bylina žadina tautą

Kunigas J. Semaškevičius aktyviai įsijungė ir į baltarusių tautinio atgimimo veiklą. Jis verčia religinę literatūrą į baltarusių kalbą. Vilniuje 1928 m. išleido „Rožinį Švenčiausiai Mergelei Marijai“ („Ružaniec da Nsv. Dzievy Maryi“), 1929 m. – „Giesmes“ („Piesni žalby“), 1930 m. – „Kryžiaus keliu“ („Daroha Kryža“).

Suprasdamas, kad tautiečiams trūksta grožinės literatūros gimtąją kalbą, pradeda pats kurti eilėraščius, didaktines pasakėčias. Pasirašinėjo slapyvardžiu Janka Bylina. Pirmieji jo kūriniai pasirodo 1917 m. Vilniuje leistoje baltarusiškoje periodikoje: laikraštyje „Homan“ ir žurnale „Malanka“.

1918 m. Vilniuje pasirodė ir pirmoji jo eilėraščių ir pasakėčių knyga „Prie prietrobio“ („Na pryžbie“). Ji iš karto susilaukė palankaus kritikų įvertinimo. Garsiausias to meto baltarusių literatūrologas, rašytojas Maksimas Hareckis Vilniuje 1920 m. išleistoje „Baltarusių literatūros istorijoje“ jau pastebi ir J. Byliną, teigdamas, kad tai „šviežias, originalus, tačiau dar neišsiskleidęs talentas“. Ši J. Bylinos knyga 1924 m. Vilniuje susilaukė ir antrojo leidimo.

1927 m. Vilniuje išėjusioje žinomo baltarusių literatūrologo Ignato Dvarčianino „Naujos baltarusių literatūros chrestomatijoje“, skirtoje

vyresnių klasių moksleiviams, J. Bylina jau pristatomas kelias eilėraščiais ir trimis pasakėčiomis „Kiaulė ir šuo“, „Kiaulė ir bitės“ bei „Gegutė ir varna“.

1929 m. Vilniuje pasirodo nauja J. Bylinos knyga – komedija „Pirmininko rinkimai“ (*Быбар чарувый*), 1934 m. – antrasis eilėraščių ir pasakėčių rinkinis „Šventame kampelyje“ (*Ha nokyui*). Beje, nežinau, ar teisingai išverčiau knygos pavadinimą, nes „*нокыў*“ baltarusiškai reiškia kambario kampa, kuriame kaba šventieji paveikslai, įrengtas altorėlis.

Jo grožinėje kūryboje ryškios baltarusiško patriotizmo nuotaikos, noras žadinti baltarusių tautinę sąmonę. Komedijoje jis atvirai smerkia lenkų valdininkų žiaurumą, negarbingą elgesį. Eilėraščiuose ir pasakėčiose „Oi, tuštėja laukas“, „Vilkas visada vilkas“, „Blusa ir ponas“, „Šernas ir skruzdėlės“ ir kitose šmaikščiai pašiepia lenkų poniškumą, norą parodyti save aukščiau kitų tautų, atskleidžia baltarusių tautinę priespaudą.

Sovietų represuotas, vėliau – gerbiamas

Ne lengviau J. Semaškevičiui buvo ir pasikeitus valdžiai. Į Vakarų Baltarusiją įžengę sovietai su katalikų kunigais elgėsi kaip su ideologiniu priešu, kenkiančiu jų ateistinei politikai. Stalino asmens kulto laikais ir jis buvo represuotas. Todėl ir mirties laikas iš pradžių buvo nežinomas. Daugelis autorių rašė, kad jis mirė 1955 m., bet metus nurodydavo su klaidomis. Ne visai tikslią datą nurodo ir literatūrologas M. Mikuličius straipsnyje „Dvasininkas ir poetas: Janka Bylina (1883–1955)“, paskelbtame Baltarusijos mokytojų laikraštyje „Nastaunickaja gazeta“ (2007 m. Nr. 23/24).

Vėliau buvo nustatyta tikroji J. Semaškevičiaus mirties data – 1956 m. vasario 18 d.

1991 m. Baltarusijai tapus nepriklausoma valstybe, pasikeitė ir požiūris į kunigo J. Semaškevičiaus veiklą. Jį pradėta vertinti už nuopelnus baltarusių tautiniam atgimimui, taip pat kaip grožinės literatūros kūrėją. Jis patenka į naujas Minske baltarusių ir rusų kalbomis išėjusias enciklopedijas.

2003 m., minint kunigo ir švietėjo J. Semaškevičiaus 120-ąsias gimimo metines, jo gimtajame Astravo rajone, prie Kliuščanų bažnyčios, kurioje jis pakrikštytas, buvo atidengta jam skirta memorialinė lenta. Jo garbei įvyko kraštotyriniai literatūriniai skaitiniai. Plačiai buvo paminėtos ir jo 125-osios gimimo metinės. J. Semaškevičiaus-Jankos Bylinos veiklą ir literatūrinį palikimą analizuoja jo tėvynainis minkietis profesorius Adamas Maldis, Lena Glakouskaja iš Balstogės universiteto, kiti. Norėčiau, kad apie šį dvasininką ir kūrėją daugiau sužinotų ir Lietuvos skaitytojai.

Šaltinis: „Focus Historia“ Nr. 3, 2011 m. kovas
Iš lenkų kalbos vertė Robertas ČUTA

Grėsmių žemėlapis

Atkelta iš 1 p.

– Lenkų ir lietuvių santykių istorijoje yra daug įtampos, bet ir daug protingų *modus vivendi* pavyzdžių. Tad naujoje Europos sandaroje galime rasti plačią dirvą bendradarbiauti – ne vien formaliai ir ne tik minimaliai. Jei geriau pažintume vieni kitus, lenkų slaviškas ūmumas ir nekantrumas, atsvertas lietuviško santūrumo ir ramumo, galėtų duoti naudingo ir net glaudaus bendradarbiavimo vaisių.

– Ar yra kokia asmenybė – simbolis, kuris padėtų abiem tautoms geriau suprasti viena kitą?

– Iš dabartinių laikų man tokios asmenybės yra Mykolas Romeris ir Jėzys Giedroicas. Dvasiniai etalonai – tai palaimintasis Jurgis Matulaitis (lenkams geriau žinomas kaip Jėzys Matulevičius) ir Jonas Paulius II. Prie gerų judėjimų, pakeitusių bendrą situaciją, priskirčiau „Solidarnosc“ ir

„Sajūdį“.

Labai norėčiau akcentuoti, kad būtina didesnė valia siekti abipusio supratimo. Mes – lietuviai – iš lenkų tikimės to, ką palikimo iš ryšių su švedais gavo suomiai: mūsų baimių supratimo, išmintingo palaikymo ir geriausio mūsų santykių „dvasinio rakto“ paieškos. O ypač tikimės objektyvumo, kai žiniasklaida ir politikai vaizduoja realybę, kokioje gyvena

lenkų mažuma Lietuvoje. Vaizdas pateikiamas klaidinantis, neaiškus, jis nepadaeda lietuviams ir lenkų mažumai pavyzdgingai sureguliuoti bendrą gyvenimą. Lietuviai nėra lenkų prieši, jie linki jiems tik gero. Atkakliai piešti priešiškos lenkams lietuvių tautos vaizdą yra nesusipratimas.

Vytautas ČESNULIS, Vilnius

Kun. Levas Markuckis Musninkuose 1933 m.
Dešinėje kun. Nikodamas Švogžlys-Milžinas
Kernavės klebonas

Tęsinys. Pradžia Nr. 5

Be to, birželio 3 d. Markuckis kan. J. Meidui į Vievį pasiuntė ir telegramą, kad negali vykti į Akmenį. Vyskupijos valdytojo birželio 5 d. rezoliucija Musnickio birželio 1 d. rašte: „Leisti išvykti į savo tėviškę – Vadaktus, atleidžiant iš Kernavės klebono pareigų.“

Tačiau į tėviškę L. Markuckis vis dėlto neišvyko. 1961 m. birželio 9 d. iš Kernavės jis vėl parašė kan. J. Meidui, jog iš Kazokiškių klebono kun. P. Budrausko sužinojęs, kad jo atsisakymas vykti į Akmenį sudarė tam tikrų nemalonių vyskupijos kurijai ir jis prisipažino padaręs stambią klaidą. „Jei dar Akmens reikalai nesutvarkyti, prašau mane ten skirti. Šeiminingas neturėsiu, tai maž a. a. kun. Čapluko giminaitė pabus, jei mano persikėlimas įvyks.“ Klausė, kas bus jo įpėdinis Kernavėje.

Birželio 16 d. vyskupijos valdytojas kan. J. Meidus sutiko paskirti L. Markuckį Akmens klebonu. Kaip šios parapijos kleboną L. Markuckį birželio 19 d. užregistravo Religinių kultūrų reikalų tarybos prie TSRS Ministrų Tarybos įgaliojimas prie LTSR MT Justas Rugienis ir išrašė atitinkamą kulto tarnautojo registracijos pažymėjimą: Akmens katalikų bažnyčios klebonas turėjo teisę atlikti religines apeigas pagal kultą, kuriam priklauso religinės bendruomenės tikintieji. Pažymėjimas turėjo būti gražintas, jei jo gavėjas nustotų eiti pareigas nurodytoje religinėje bendruomenėje. Vyskupijos valdytojas birželio 20 d. įsakė L. Markuckiui Kernavės parapijos bažnyčią, jos inventorių ir dokumentus perduoti naujam klebonui Antanui Mažeikai, dalyvaujant Širvintų dekanui Petriui Guobiui (KVK).

Tačiau neišvyko L. Markuckis ir į Akmenį. 1961 m. birželio 28 d. telegrama jis pakvietė kan. J. Meidų iš Vievio į Kernavę, nes pats rimtai sirgo. Apsilankęs Kernavėje, liepos 3 d. J. Meidus Markuckiui parašė, jog susidaręs įspūdis apie jo sveikatą ir sunkumus klebonauti. „Jei Akmenyje Tamstai sveikata neleis eiti klebono pareigų – galėsite pagrindiniams aptarnavimams įgalioti Žilinių kleboną, kuris ir dabar aptarnauja Akmens parapiją.“ O Kernavės klebonas liepos 4 d. dėl blogėjančios sveikatos dar kartą kreipėsi į vyskupijos valdytoją: „Negaliu be lazdos vaikščioti ir kambary sunku, apsiręngti vos galiu, pūslė kamuuoja, kojos tinsta, nervai suiro, rankos dreba, širdis pradėjo šlubuoti – žodžiu, esu formalus invalidas.“ Prašė atleisti iš Akmens ir skirti altaristą į Musninkus. „Mano gyvenimas, jaučiu, trumpas“. Kernavės bažnyčią perdavęs kun. A. Mažeikai.

1961 m. liepos 22 d. L. Markuckis klausė J. Meidus, ar jau galis vykti iš Kernavės į Musninkus? Vyskupijos valdytojas liepos 27 d. užrašė rezoliuciją L. Markuckio liepos 4 d. rašte: „Atsaukti paskyrimą į Akmenį, paskirti Musninkuose altaristą, pagrindas – silpna sveikata“, o liepos 28 d. atsakė, kad Markuckis, perdavęs Kernavės bažnyčią kun. A. Mažeikai, gali vykti į Musninkus. Be to, kan. J. Meidus rugpjūčio 14 d. L. Markuckiui dar

Kun. Leonas Markuckis

Musninkų vaikų Pirmoji Komunija 1934 m.

kaip Akmens klebonui parašė, kad patenkinami jo prašymą atleisti iš Kernavės klebonų ir paskyrę Musninkų parapijos altaristą išlaikytiniu ir kad bažnytinės jurisdikcijos srityje jis laikomas Musninkų vikaru. „Ta pačia proga reiškiamame Tamstai nuoširdžią padėką už eitas ilgalaikes Vyskupijoje Klebono pareigas ir už atliktus klebonaujant bažnyčių bei bažnytinių trobesių remonto darbus“ (KVK).

Musninkų altarista

1961 m. rugpjūčio 21 d. Markuckis pranešė kurijai, kad rugpjūčio 18 d. galutinai persikėlęs į Musninkus. Vyskupijos valdytojas J. Meidus rugsėjo 14 d. parašė Musninkų klebonui V. Raudeliūnui, jog L. Markuckis paskirtas jų parapijos altarista išlaikytiniu. „Bažnytinės jurisdikcijos srityje jis yra laikomas Musninkų bažnyčios vikaru.“

Rugsėjo 20 d. rašte kurijai L. Markuckis pakartojo, kad galutinai persikėlęs gyventi į Musninkus, pranešė, kad gavo naujus paskyrimo ir registracijos raštus, o senąjį 1952 m. liepos 18 d. registracijos pažymėjimą 1961 m. rugpjūčio 18 d. nusiuntęs Kaišiadorių vyskupijos kurijai. Religinių kultūrų reikalų tarybos įgaliojimo naują registracijos pažymėjimą gavęs per vyskupijos kanclerį Povilą Bakšį.

Kun. S. Kiškis knygoje „Kristaus pašauktieji“ (p. 154) rašė, kad L. Markuckis Musninkuose apsigyveno pas jį priglaudusius piliečius Veroniką ir Joną Kaloškas.

Pats L. Markuckis save dažniau vadino misionaru (nepainioti su monsinjoru!). Tai tas pat, kas ir altarista. Paliepusi altaristą aplankydamo Kazokiškėse dirbęs kun. N. Švogžlys. Abudu 1962 m. pavasarį paminėjo L. Markuckio kunigystės 50-metį.

Senstelėjusį kunigą kamavo daugelis ligų ir skausmų. Pasak Milžino, L. Markuckiui susirgus, nuo dėdės pabėgo jo seserėčia ir augintinė Michasė. Kunigas 1963 m. sausio 31 d. kreipėsi į Kaišiadorių vyskupijos valdytoją: „Sergu ir iš kambario neišeinu, nes kojos sutinusios ir skauda. 40 dienų išbuvau ligoninėje Vilniuje. Nemaža turėjau ir turiu išlaidų, o santaupų neturiu. <...> Maloniai prašau pagalbos...“ Povilo Bakšio, jau vyskupijos valdytojo, vasario 13 d. rezoliucijoje paaiškinta, kokias kunigiškas pareigas dėl sveikatos būklės L. Markuckis dar turėtų atlikti. „Būkite geroje nuotaikoje, nepaliksim be globos ir neapleisime“, – ramino vyskupijos valdytojas (KVK).

Kun. Leono Markuckio asmenį, jo bruožus ir būdą išsamiausiai aprašė kun. Nikodemas Švogžlys-Milžinas darbe „Kaišiadoriškiai mirusieji“.

Apie jaunąjį Vilniaus kunigą Milžinas rašė: „Suprato ir mėgo tinkamai apsilvilti ir rengtis. Vasaros metu, *modo vilnensi* – vilniškiu tų laikų įpročiu, nešiojo lengvą ilgą peleriną. Šitai darė ji gerokai imponuojantį vyrą.“

„Nebuvo visuomenininkas, nebuvo veikėjas ir oratorius, gal nemėgo ir vengė organizacijų ir viešumos. Mėgo būti pats sau vienas ar su savo artimiausiais prieteliais.“

Turėjo grožinės literatūros ir mokslinių knygų, bet jų neskaitė ir nestudijavo. Naujos lietuviškos knygos jo nedomino. „Užtat kasdien labai smulkmeniškai įskaitydavo visus laikraščius nuo pirmo iki paskutinio puslapio su visais skelbimais ir nekrologais. Ypač mėgo satyrinę spaudą – anų laikų „Kuntaplį“.

„Sekė pasaulinius įvykius, bet neišmanė ir nemėgo politikos.“ „Visuomet buvo viskuo nepatenkintas ir nusiminęs.“ „Visam gyvenimui

įsiėdė dar 1915 metų neapdairumas, kai besitraukiant rusų valdžiai jis, atėjęs į valstybinę banką, įbruko visas santaupas. Pakvitavimą gavo, bet bankas evakavosi ir visi pinigai prapuolė.“ „...Sėsdavo prie stalo, paberdavo ant jo savo numizmatikos kolekciją, kurią turėjo gausią ir turtingą, ir vis vartydavo ir tyrinėdavo įdomias monetas. Mat bankui jis tada įkišo ir savo auksinius rublius su visais imperialais ir kitomis brangiomis retenybėmis. Musninkuose neturėjo artimų draugų nei iš kaimynų kunigų, nei iš vietos inteligentų, nei iš kaimo liaudies.“

„...Kaip dvasiškis kun. Markuckis visą gyvenimą išbuvo ir šviesus ir mokytas, ir tvirtas ir uolus, ir bažnytinis ir sąžiningai ištikimas savo pašaukimui kunigas.“

Abu kunigai susirašinėjo ir L. Markuckio gyvenimo pabaigoje. Pavyzdžiui, 1962 m. rugsėjo 28 d. Markuckis rašė Milžinui į Kazokiškes:

„Sveikata mano eina vis menkyn, vos šiaip taip dar nueinu bažnyčion ir šv. Mišias atlaikau. Toliau iš kambario niekur neinu. Dažnai turiu reikalus su daktarais. Mat ant senatvės pradėjo įvairios „kvarabos“ kibti. Jau jaučiu, kad mano dienos suskaitytos.

<...>

Raudeliūnas daug dvasinės žalos pridarė, bet jau su daiktais išvyko Ukmergėn. Sunku ir nemalonu buvo pergyventi tą laiką man, o kaip naujam klebonui Šilkinui? Jei Dievas neapleis, tai kiaušlės nesuės.“

O štai ištraukos iš 1963 m. vasario 5 d. laiško:

„Daug Tau parašyti neturiu apie save, tiek tik, kad sergu. Sėdžiu kambary ir jame vos judu su lazda. Kojos patinusios, skauda, o čia dar 100 „kvarabų“ kimba. Laimingas būsiu, jei sulauksiu pavasario, nes jaučiu, kad Abraomas rengiasi pas save pašaukti. Naujienu jokių mūsų padangėj.

<...>

Pavasarių susitiksime, tai ir pasikalbėsime, gal maž ir paskutinį kartą.

<...>

Dar kambary šv. Mišias šiaip taip atlaikau. Santaupų neturiu...

<...>

Jau manęs ir plunksna nebenori klausyti. Sunku rašyti.“

Pribaigę altaristą neilga skrandžio liga. Po gydytojo specialisto apžiūros 1963 m. vasario 28 d. į Markuckis net į ligoninę nevežtas – nebuvo prasmės. Nuo kovo 1 d. 8 val. ėmė netekti sąmonės. Mirė Leonas Markuckis Musninkuose, V. ir J. Kaloškų namuose 1963 m. kovo 2 d. 15 val. 14 min. Palaidotas kovo 5 d. Musninkų senosiose kapinėse, kaip buvo pageidavęs savo testamente. Laidotuvėse dalyvavo 11 kunigų. Sumą už velionį atlaikė ir į kapus palydėjo iš Vievio atvykęs Kaišiadorių vyskupijos kurijos kancleris Mykolas Balnas. Pamokslą bažnyčioje pasakė Musninkų klebonas Albinas Šilkinis. Jis apie altaristos mirtį kovo 10 d. pranešė vyskupijos valdytojui (KVK).

Giminės ant L. Markuckio kapo vėliau pastatė kuklų paminklą, tik klaidingai įrašė kunigo mirties metus – 1962.

Kaišiadorių kurijai velionis paliko savo knygas, buvusias pas kan. Juozapą Meidų, tuo metu klebonavusį Viekšniuose, pas kun. Nikodemą Švogžlį ir Musninkų zakristijoje.

Iš Kaišiadorių vyskupijos istorijos

Manytume, kad skaitytojui būtų pravartu

Kun. Leono Markuckio kapas Musninkų (Širvintų r.) senosiose kapinėse.
Juozo Vercinkevičiaus nuotr.

žinoti kai kuriuos Kaišiadorių vyskupijos istorijos faktus.

Beveik prieš 90 metų Lenkijai okupavus Vilniaus kraštą, dalis Vilniaus vyskupijos liko Lietuvos pusėje. 1921 m. spalį – 1922 m. kovą šių teritorijų valdė Daugų klebonas, Merkinės dekanas Vladas Mironas, o 1922–1926 m. Vilniaus vyskupo Jurgio Matulaičio pavedimu – lenkų valdžios iš Vilniaus išstremtas kanauninkas Juozapas Kukta. Popiežiui Pijui XI 1926 m. bule „Lituanorum gente“ įkūrus Lietuvos bažnytinę provinciją ir įsteigus Kaišiadorių vyskupiją, pirmuoju jos vyskupu paskirtas į vyskopus iššventintas J. Kukta. Po dvejų metų įsteigta vyskupijos katedros kanauninkų kolegija – kapitula, 1933 m. pastatyti vyskupijos kurijos namai, o 1936 m. pašventinta katedra.

1942 m. mirus vysk. J. Kuktai, vyskupijos valdytoju kapitula išrinko prelatą Juozapą Matulaitį-Labuką. 1943 m. gegužės 5 d. įvyko naujojo vyskupo Teofiliaus Matulionio įngresas. Bolševikų saugumui vysk. T. Matulionį 1946 m. suėmus ir įkalinus, nuo tų metų rudens vyskupijos administratorius buvo Žiezmarų klebonas ir dekanas, Kaišiadorių kurijos tribunolo oficialas prelatas Bernardas Sužiedėlis. Jis 1949 m. rugsėjį taipogi suimtas ir nuteistas 10 metų kalėti.

Vyskupijos kurija bolševikų valdžios sprendimu 1949 m. perkelta į Kauną. Kauno arkivyskupijos, Kaišiadorių ir Vilkaviškio vyskupijų valdytojas buvo Kauno metropolijos kanauninkas Juozapas Stankevičius.

Iš įkalinimo Rusijoje 1956 m. grįžo ir Birštone apsigyveno vysk. T. Matulionis. Jis vėl ėmė rūpintis vyskupijos reikalais ir Birštone vyskupu konsekravo Kaišiadorių vyskupijos kunigą kanauninką Vincentą Sladkevičių. Tačiau komunistų valdžia neleido vyskupams dirbti. Oficialiuoju vyskupijos valdytoju antrą kartą buvo iš įkalinimo grįžęs B. Sužiedėlis. Saugumas 1958 m. spalio mėn. vysk. T. Matulionį išvežė į Šeduvą, o vysk. V. Sladkevičių išstremė į Nemunelio Radviliškį (Biržų r.).

Jiezno klebono bute kapitula 1959 m. vasario 17 d. vyskupijos kapituliniu vikaru-valdytoju išrinko kan. Juozapą Meidų, o 1962 m. liepos 13 d. nauju vyskupijos valdytoju Žiezmaruose išrinko kan. Povilą Bakšį, kuris vyskupiją valdė iki mirties 1973 m. liepą.

1962 m. rugpjūčio 20 d. Šeduvoje mirė vysk. T. Matulionis.

Vyskupijos kurija nuo 1962 m. liepos glaudėsi Vievio klebonijoje (vyskupijos rūmuose Kaišiadoryse buvo ligoninė). Kurija vėl įsikūrė Kaišiadoryse 1978 m. vyskupijos valdytojo kan. Juozapo Andrikonio pastangomis. Grįžti į vyskupiją 1982 m. leista vysk. V. Sladkevičiui. Popiežius Jonas Paulius II 1988 m. jam suteikė kardinolo titulą, o 1989 m. paskyrė Kauno arkivyskupu. Tais pačiais metais naujuoju Kaišiadorių vyskupu konsekruotas dabartinis vyskupijos ganytojas Juozas Matulaitis.

Pabaiga

Lietuvos bibliofilai

Ūkininkas Gintautas Šapoka – bibliofilas

Šarūnas ŠIMKEVIČIUS, Alytus

2006 m. minėjome garsiojo istoriko Adolfo Šapokos 100-ąjį gimimo jubiliejų. Vilniuje ir kitur buvo surengtos atminimo parodos ir renginiai. Atidarant parodą Vilniaus mokslų akademijos bibliotekoje žodį tarė ir VPU Lietuvos istorijos katedros vedėjas Aivas Ragauskas. Jo teigimu, iki šiol iškilusis istorikas dar nėra sulaukęs jokios monografijos¹. Ragauskas turbūt nežinojo, kad tokia knyga yra, ją vasario 15 d. pristatė du autoriai – Gintautas ir Mindaugas Šapokos. O vadinasi ji „Istorikas Adolfas Šapoka ir jo darbų bibliografija“². Gal ne daug kas žino, kad Alytaus krašte gyvena šio garsaus istoriko giminaitis Gintautas Šapoka, garsėjantis, kaip bibliofilas.

Gintauto tėvai buvo mokytojai, susitaupę pinigų 1939 m. nusipirko ūkį Talokių kaime, netoli Alytaus. Motiną su dviem vaikais 1941 m. ištremė į Sibirą. Tėvas tuo metu sirgo, todėl jo nerado. Gintautas gimė po to, kai šeima vėl susijungė Lietuvoje.

Gintautas dirbo Luksnėnų ūkio vyriausiu ekonomistu, dalyvavo Sąjūdžio veikloje. Tėvynės sąjungos Alytaus rajono skyriaus narys viešai kritikavo rajono konservatorių dėl mokyklų uždarymo, dėl to buvo pašalintas iš partijos. Vėliau centrinė konservatorių organizacija jam narystę gražino³.

Bibliofilas knygas pradėjo rinkti apie 1970 m., studijuodamas Kauno žemės ūkio akademijoje. Užėdavo ir Kauno antikvariatą, kuriame nusipirko ir „Lietuviškąją enciklopediją“. Tais laikais pavienių enciklopedijos

tomų tame antikvariate pasitaikydavo, jie kainuodavo po 5 rublius, tik už 9 neišrašė tomą teko sumokėti 8 rublius. Pinigų buvo, tačiau knygų sunku gauti. Kai pradėjo dažniau lankytis Kauno antikvariate, tai kokią knygą darbuotojai ištraukdavo iš po prekystalio. Čia susipažino ir su garsiu bibliofilu Petru Matkevičiumi. Vėliau, kai važinėdavo į komandiruotes Vilniuje, lankydavosi jo namuose. Petro Matkevičiaus bute buvo daug knygų, sustatytų keliomis eilėmis, bet jis buvo labai atsargus.

Gintautas susipažino ir su kitais žmonėmis, kurie turėjo knygų ir norėjo jas parduoti. Nemažai knygų išigyta iš istoriko Štuopio giminaičių Kauno rajone. Iš bibliofilo Vinco Juškevičiaus G. Šapoka nusipirko „Kęstutį“, „Vytautą“, M. Biržiškos „Anuo metu Vieksniuose ir Šiauliuose“, M. Yčo „Atsiminimus“, „Iliustruotą Lenkijos istoriją“ lenkų kalba. Beje, pastarąją knygą Juškevičius pardavė ir Alytaus kraštotyros muziejui.

Tarybiniais metais Gintautas Šapoka rinko tarpukario laikotarpio istorinę literatūrą, knygas apie Vilniaus kraštą. Daugumą tokių knygų Gintautas jau turi surinkęs. Taip pat turi daugumą tarybinio laikotarpio istorinės tematikos knygų. A. Šapokos istoriją pakeitė į Mažąją tarybinę enciklopediją. Tame egzemplioriuje trūko puslapių, reikėjo trūkstantus atsišviesti ir įrišti. Surinkęs ir beveik visą Lenkijoje leistos „Aušros“ komplektą. Dar prieš pertvarką pavyko gauti vokiečių okupacijos laikais leistų knygų: J. Petruičio

„Kaip jie mus sušaudė“, „Lietuvių archyvą“ ir kitas.

Pastaruoju metu G. Šapoka knygų perka mažiau. Dar norėtų surinkti pilnus „Karo archyvo“ ir „Lietuvių tautos“ komplektus. Iš naujų leidinių turi surinkęs visą „Laisvės kovų archyvą“, nuperka vieną kitą įdomesnę tremtinių knygą.

Dar viena Gintauto tema – visos A. Šapokos knygos ir atskiri straipsniai. Dabar iš bibliografinių šaltinių atsirado galimybė tai atsirinkti. Gal dėl garsios pavardės, ar dėl to, kad buvo mokytojai, jų šeimoje tiek daug ištremtų. 2005 m. Gintautas organizuoja genealoginio medžio susirinkimą, renka fotografijas, ruošiasi daryti filmuotą reportažą. 2005 m. išleido savo parašytą knygą „Mūsų gimtinė“⁴.

Dabar Gintautas ūkininkauja, o sūnus studijuoja Vilniaus universitete istoriją, tai tėvo knygos praverčia ir studijoms. Kartais knygas užsako specialiai sūnui. Šis knygų dar nerenka, bet baigęs mokslus savo specialybei turės šį bei tą kaupti⁵.

Savo bibliofilinį rinkinį Gintautas pristatė visuomenei jau ne kartą – 1993 m. dalyvavo pirmojoje Alytaus kolekcininkų parodoje, keletą parodų buvo surengęs ir žemės ūkio banke: Vilniaus krašto leidinių ir Vasario 16 d. proga. Jo parodų galima pasižiūrėti ir banko „Nord / LB Lietuva“ Alytaus padalinyje.

Laimos Stankevičiūtės nuotr.

Gintautas Šapoka

Literatūra:

¹ „Vilniaus pedagoginis universitetas. Lietuvos istorijos riterio šimtmetis“ // *Respublika*, 2006, Nr. 50 (4805), p. 21.

² Kochanskas J. „Atkuriai Lietuvos valstybei – 88-eri, istorikui Adolfui Šapokai – 100 metų“ // *Alytaus naujienos*, 2006, Nr. 31 (10645), p. 5.

³ Mosteikaitė A. „Vietiniai iš partijos pašalino, sostinės komitetas gražino“ // *Alytaus naujienos*, 2008, Nr. 27 (11128), p. 2.

⁴ Kačerauskienė A. „Ir Balbieriškyje gyventi gera“ // *XXI amžius*, 2006, Nr. 96, p. 10.

⁵ Šimkevičius Š. „Tėvo knygos praverčia sūnui“ // *Alytaus naujienos*, 2006, Nr. 169, p. 8.

Muziejus laikraštyje Nr. 12 (169)**Emilija Pliaterytė – 1831 m. sukilimo didvyrė**

Emilija Pliaterytė (1806-1831) – grafaite iš garsios Pliaterių giminės, 1831 metų sukilimo dalyvė, lenkų kariuomenės kapitonė, vadinama lietuviška Žana d'Ark, taip pat nacionaline didvyre laikoma Lenkijoje ir Baltarusijoje.

Emilija gimė Vilniuje, 1815-1830 m. gyvena Liksnoje, netoli Daugpilio. Nuo pat jaunystės E.Pliaterytė domėjosi istorija, žavėjosi Adomo Mickevičiaus personažais – lietuvaite Živile, Gražina, prancūze Žana d'Ark. Anksti išmoko valdyti ginklą, šaudyti ir fechtuotis, buvo puiki jojikė. Emilija dažnai bendravo su valstiečių vaikais, mokė juos lenkų ir pranzų kalbų. Visapusiškas gyvenimo pažinimas suformavo jos pažiūras ir charakterį. 1829 m. kartu su motina E. Pliaterytė aplankė Varšuvą, Krokuvą ir iš pokalbių su giminaičiu Liudviku Pliateriu sužinojo, kad Lenkijoje birsta sukilimas. 1830 m. mirus motinai, tėvo atstumta, Emilija įsijungė į sukilimo organizavimą, pradėjo studijuoti karo taktiką ir su patikimais vietiniais gyventojais tyrinėti apylinkes. Prieš pat sukilimo pradžią nuvyko į Vilnių tartis su Vyriausiojo sukilėlių komitetu, tačiau

komiteto nariai su mergina karo reikalais kalbėti neplanavo.

1831 m. kovo 26 d. Kelmės dvaro savininkas Julijus Gruževskis paskelbė sukilimo pradžią. E. Pliaterytė nusprendė, kad ir jai laikas veikti – nusikirpo plaukus, apsilvilo vyriškus drabužius, apsiginklavusi pistoletu ir durklu, nuvyko pas pusbrolių Cezarį ir Dusetų dvarą. 1831 m. kovo 29 d. su adjutante Marija Prušinskaite ir Cezariu Pliateriu Dusetų bažnyčioje paskelbė sukilimo pradžią, iškėlė vėliavą ir surinko būrį, kurį sudarė 60 raitelių ir 280 šaulių bei keli šimtai dalgiais ginkluotų valstiečių. Žygio metu buvo užimti Zarasai, laimėti keli mūšiai, tačiau ties Daugpiliu jos būrys buvo rusų kariuomenės išsklaidytas. Perdavusi vadovavimą būrio liukučiams pusbroliui Cezariui, Emilija su kovos draugėmis M. Prušinskaite ir M. Rašanavičiute gegužės 4 d. dalyvavo Prastovonių kautynėse ir pasižymėjo ties Maišiagala.

Generolui Antanui Gedgaudui vadovaujant, sukilėlių kariuomenė buvo reorganizuota. E. Pliaterytė paskyrė į 25-ąją pėstininkų (1-ąją lietuvių pulką) ir suteikė kapitono laipsnį. Emilija dalyvavo Kauno gynyboje,

kur drąsiai vadovavo kuopai ir vos nežuvo. Sukilimui pralaimint, karo tarybos posėdyje buvo nuspręsta traukis link Prūsijos sienos, tačiau E. Pliaterytė pareiškė kol gyva, kovoti už Tėvynę. Kartu su M.Rašanavičiute ir pusbroliu Emilija ketino per Užnemunę pasiekti Varšuvą ir ten toliau tęsti kovą, tačiau susirgo ir gruodžio 23 d. mirė Justino dvare (dab.

Vainežerio kaime) netoli Kapčiamiesčio.

2011 metais minime 1831 metų sukilimo numalšinimo ir jo dalyvės E. Pliaterytės mirties 180-ąsias metines. Drąsioji sukilėle plačiai išgarsėjo savo žygiais, tapo nacionalinio išsivadavimo simboliu tiek Lietuvoje, tiek Lenkijoje. Vienas pirmųjų E.Pliaterytės atminimą įamžino A.Mickevičius eilėraštyje

*Litografija.
E. Pliaterytė 1831 m.
sukilime.
O.Sevelio nuotr.*

“Pulkininko mirtis”. Vėliau pastatyti paminklai daugelyje Lenkijos miestų, 1931 m. ir 1936 m. buvo išspausdinti 20 zlotų nominalo banknotai, o 1940 m. 50 zlotų nominalo banknotai su E.Pliaterytės portretu.

Trakų istorijos muziejaus rinkiniuose saugoma XIX a. II p. litografija, kurioje vaizduojama E.Pliaterytė, kapitono uniforma, su iškeltu kardu rankoje, vedanti sukilėlius į mūšį. Tai – nežinomo autoriaus romantizmo dvasia sukurts darbas, kuriame autorius siekia perteikti įvykio dramatiškumą ir ir pergalės siekį. Numizmatikos rinkinyje saugoma 2006 m. išleista Lietuvos banko proginė moneta skirta E. Pliaterytės 200-osioms gimimo metinėms. Emilijos Pliaterytės atminimą Kapčiamiestyje įamžina paminklas su iškaltais žodžiais: „Sielą atidaviau Dievui, o gyvybę – Tėvynei“.

Muziejininkas Saulius Zalsys

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Muziejus laikraštyje Nr. 13 (170)**Lietuviški satyros ir humoro periodiniai leidiniai**

Balandžio 1-oji, Prima aprilis arba Melagių ir juokų diena yra gera proga apžvelgti Trakų istorijos muziejuje rašties rinkinyje saugomus satyros ir humoro periodinius leidinius, leistus XX a. I pusėje. Satyrinėje periodikoje – humoristiniuose leidiniuose buvo pasiepiamos socialinio, kultūrinio gyvenimo, etikos ir moralės ydos visuomenėje. Muziejaus rinkinyje saugomi šie populiariausi žurnalai – „Spaktyva“, „Vėpla“, „Vapsva“, „Kultuvas“, laikraštis „Kuntaplis“.

Pats pirmasis satyrinis leidinys lietuvių kalba buvo „Tetulė“, išleistas 1891m. Mažoji Lietuvoje. Jį redagavo Martynas Jankus, bendradarbiavo Jonas Šliūpas, J.Penčiukas. „Tetulė“ ėjo nereguliariai. 1906 m. Rygoje Liudvikas Jakavičius išleido satyros ir humoro žurnalą „Juokdarys“ (iki 1907 m.). Iki nepriklausomos Lietuvos sukūrimo daug lietuviškų satyrinių leidinių leista išeivių JAV (laikraštis „Dilgelės“ 1906 m., vėliau „Pipiras“ 1910 m., „Tarka“ 1911 m., „Dagis“ ir kt.). Lietuvoje pradėti leisti satyros ir humoro žurnalai „Ežys“, „Garnys“, „Žiezirba“.

Nepriklausomoje Lietuvoje satyros ir humoro periodika buvo gausi pavadinimais, tačiau neilgaamžė. 1918-1940 metais išleista apie 40 pavadinimų satyrinių laikraščių ir žurnalų. Šie leidiniai labai skyrėsi savo periodiškumu, gyvavimo trukme, apimtimi bei tiražais. Dalis satyrinių leidinių buvo savaitraščiai, kiti išėdavo kartą per dvi savaites ar mėnesį, kai kurie išėdavo tik kartą, dažniausiai – balandžio pirmąją. Leidinių apimtis – nuo dviejų puslapių laikraščių iki šešiolikos puslapių žurnalų, tiražai – nuo šimto iki trijų tūkstančių egzempliorių. Žurnalas „Spaktyva“ ir laikraštis „Kuntaplis“ – ilgiausiai leisti satyriniai leidiniai.

„Spaktyva“ – satyros ir humoro žurnalas, leistas 1924-1934 m. Kaune. 1926 m. ir 1929 m. ėjo kartą per mėnesį, 1927 m. dukart per mėnesį, kitais metais – nereguliariai. Leido Pranas Būdvytis, spausdino „Raidės“ spaustuvė, Š.Levi spaustuvė Kaune. „Spaktyvos“ redakcija yra išleidusi ir teminių numerių – „Spaktyva ir Motoras“, „Vytautinė Spaktyva“,

Satyrinės periodikos leidiniai, leisti Lietuvoje ir JAV XX a. I pusėje. V.Neliubino nuotr.

leido biuletenį „Baisi telegrama“. Taip pat minėtini tuo metu leisti periodiniai leidiniai – „Aitvarai“ (1927-1928), „Vapsva“ (1929-1933, ėjęs vietoj „Vėplos“), „Yla“

(1931-1933) ir kiti. Juose buvo spausdinami humoristiniai ir satyriniai straipsniai bei karikatūros. Šiuose leidiniuose aktyviai bendradarbiavo dailininkai A.Varnas, P.Kalpokus, T.Kulakauskas, V.K.Jonynas, J.Penčyla, J.Martinaitis, S.Žukas.

Laikraštis „Kuntaplis“ ėjo 1933-1940 metais Kaune. Savaitraštį redagavo V.Pranukevičius, H.Blazas ir T.Tilvytis. „Kuntaplyje“ buvo spausdinami J. Baltošio, H.Blazo, J.Čyžiaus, K.Jakubėno, L.Janušonytės, D.Rodos, J.Šimkaus, T.Tilvyčio tekstai.

Bene vėliausiai iš satyros ir humoro leidinių nepriklausomoje Lietuvoje pradėtas leisti žurnalas „Šluota“. Pirmasis „Šluotos“ numeris pasirodė 1934 m. pavasarį Kaune. Jį įsteigė ir leido (nelegaliai) LKP Kauno rajono revoliucinių dailininkų grupė. Pirmasis numeris buvo šešiolikos puslapių, rausvais viršeliais. Leidinį norėta spausdinti raudonais viršeliais, tačiau nepavyko gauti tokio popieriaus. 1940 m. liepos 12 d. išleistas (jau legaliai) pirmasis sovietinės Lietu-

vos „Šluotos“ numeris. Žurnalą leido Agitpropas, o nuo 1941 m. gegužės mėn. – Tiesos leidykla. Visų žurnalo numerių vyr. redaktorius buvo Stepas Žukas. Paskutinis numeris (48-tas) išleidžiamas antrąją karo dieną – 1941m. birželio 23 d. Satyros ir humoro žurnalas „Šluota“ vėl pradėtas leisti tik po 15 metų pertraukos. Sovietmečiu bene vienintelis satyrinis leidinys ir buvo žurnalas „Šluota“.

Prasidėjus Sąjūdžiui, imta leisti keletas naujų ir bandyta tęsti kai kurių tarpukario leistų satyrinių laikraščių ir žurnalų leidybą. 1988 m. pasirodė „Kranklys“, 1989 m. – „Titnagas“, „Ūpas“, 1990 m. – „Bezmėnas“, atgaivintas savaitraštis „Kuntaplis“ (iki 1992 m.). Tačiau nei vienas iš jų nesugebėjo suburti didesnio skaitytojų rato ir išleisus po keletą ar ke-liolika numerių, leidyba nutraukta.

Muziejininkė Danutė Pavilonienė

Ekspонатус pamatysite „Sakralinio meno“ ekspozicijoje, Kęstučio g. 4, Trakuose, Pusiasalio pilies teritorijoje buvusio Dominikonų vienuolyno koplyčioje. Darbo laikas: 10-18, trečiadienis-sekmadienis.

Seimo Pirmininkės Irenos Degutienės kalba, pasakyta konferencijoje „Šiuolaikinis istorijos mokymas(is)“

LR Seimo Pirmininkė
Irena Degutienė

Mieli Konferencijos rengėjai, dalyviai ir svečiai, istorijos mokytojos ir mokytojai, ponios ir ponai,

nuoširdžiai sveikinu šį prasmingą renginį, dar kartą kviečiantį prisiminti didžiąsias mūsų istorijos datas, savo iškilus tautiečius,

jų darbus ir aukas. Ir kartu – savo istorijos didžiąją, galingąją, galima sakyti – pavyzdinę pusę, kuri per dažnai nutylima. Kalbėdami apie savo istorinę praeitį, mes per dažnai esame linkę matyti tik auką ir nematyti pasiaukojimo, matyti tik skriaudą ir nematyti pasipriešinimo, prisiminti nuoskaudą ir nepamatyti tikrojo žmogiško ir tautinio orumo.

Gal čia ir slypi atsakymas į klausimą, kodėl daug jaunimo nesidomi savo tėvų ir protėvių, savo šalies ir tautos istorija. Žmogiškoji išmintis, didžiosios istorinės pamokos ir vertybės atpažįstamos subrendus, o vaikai ir jaunuoliai, susidūrę su morale ir didaktika, dažnai išsiugdo nenorą gilintis į šiuos dalykus. Tikrai negalime dėl to kaltinti vaikų, nes priežastys – kitur.

Kažkada teko matyti televizijos laidą, kurioje moksleivis, paklaustas, ką žino apie Romą Kalantą, atsakė: „Apie Kalantą mes mokysimės tik kitais metais.“ Taip

tikrai neturėtų būti. Lituanistika, istorija – ne tos disciplinos, kurias galima matuoti trimestrais.

Noriu nuoširdžiai pakviesti mokytojų auditoriją: nepabijokite bent trumpam nukrypti nuo tiesioginės tos dienos temos, jeigu Lietuva mini Vasario 16-ąją ar Birželio 14-ąją. Pasikalbėkime su vaikais apie ryšį, kuris sieja mūsų praeitį ir dabartį.

Kartoju: tėvynės meilė, patriotizmas niekada netilps į jokių programų rėmus, o atmintinai iškalti faktai be bendro istorinio vientisumo jausmo, be humanitarinio ir humaniškojo matmens – bevečiai. Žinoti ir mokėti nepakanka, būtina, kad vaikai ir istorinei, ir gyvajai Lietuvai atrastų vietos savo širdyje, savo dvasinėje atmintyje, beužsi-mezgančiame jausmų pasaulyje. Juolab šiais laikais, kai nuolat girdime dviprasmiškų istorijos interpretacijų ar net atvirų iškraipymų ir pastangų šmeižti mūsų laisvės aukas. Padėkime susiorientuoti mūsų vaikams,

padėkime jiems suprasti, kad Lietuva – tai ne sausų citatų rinkinys, o gyvenimas čia ir dabar, širdimi jaučiant ir protu suvokiant tai, kas tęsiasi jau tūkstantį metų.

Mielieji, visa tai, ką pasakiau – jokių būdu ne moralas ar pamokymas. Esate savo srities profesionalai, dirbate labai sunkų ir prasmingą darbą. Tikiu, kad tą patį darbą kartu dirbame visi geros valios Lietuvos žmonės ir kartu galvojame apie jo rezultatus.

Nuosirdžiai dėkoju visiems, negailintiems nei pastangų, nei laiko šiame darbe, nuoširdžiai dėkoju visiems, prisidedantiems prie Lietuvos ateities ugdymo. Dar kartą sveikinu Jūsų konferenciją ir linkiu kuo geriausios kloties.

Irena DEGUTIENĖ,
Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkė

Šaltinis: www.lrs.lt

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Kalbą reikia saugoti ir puoselėti

Pranas KNIŪKŠTA, Vilnius

Pranas Kniūkšta

„Lietuvos ryte“ paskelbtas Loretos Vaicekauskienės interviu (LR, 2011 01 26) svarsto aktualius ir opius kalbos dalykus ir kelia visokių minčių. Aš, kaip žmogus, dirbęs kalbos kultūros darbus ir kaip buvęs Loretos bendradarbis, jaučiu pareigą išsakyti savo pastabas.

Abu interviu autoriai pabrėžtinai nusistatę prieš griežtą kalbos standartizaciją ir perdėtą reguliavimą, o dėl tokio reguliavimo daugiausia kliūva Kalbos komisijai. Kalbininkams interviu pasirodė kaip išsišokimas, o dalis visuomenės puolė jį entuziastingai palaikyti. Atmetę emocijas, pamėginkime viską aptarti nuosaikiau ir nuodugniau.

Reikia pripažinti, kad atsakymuose į žurnalisto klausimus yra nemažai tiesos. Tikrai, neretai matome, kad kalbą norima tempti ant standartinių kulpalių, kur reikia ar nereikia priekabiai ieškoti klaidų. Vaicekauskienė nurodo keletą perdėto reguliavimo reiškinių, pavyzdžiui: šnekamoji kalba per jėgą tempama prie rašytinės kalbos standartų („šnekamoji kalba yra pirmiau už raštą“) arba: bendrinė kalba dirbtinai atribojama nuo tarmių („puikiai susikalbame kirčiuodami pagal savo tarmes ir tai nėra netaisyklinga“). Žinoma, nepateisinami užgaulūs priekaištai ir žmonėms į galvą kalama baimė, kad jie kalbos nemoka. („Ši baimė yra didžioji blogybė“.)

Tokioms mintims negalima nepritari. O tiems, kas dėl priebalsių kietumo ar balsių ilgumo laipsnio nori papeikimus rašyti, priminsiu keletą tikrų pavyzdžių, kaip nereikia daryti.

Suradau 1985 metų užrašą, kad svarstytas Lietuvių kalbos mokymo programos projektas. Į kalbos kultūros skyrelius įtraukti reikalavimai: kad tarti su *t*, ne su *d*; *algebrą* tarti su minkštu *l*, *valsą* su kietuoju *l*; *igreką* su trumpu *i*; *socializmą* su skiemeniiniu *i* ir su *j* – *so-ci-ja-liz-mas*. Socializmo nebeliko, nei su *j*, nei be *joto*, galėtume laisviau atsipūsti, bet žmonės imta šokdinti dėl *bibliotekos*, nebergerai gyvojoje kalboje šimtmetį gyvavusi forma, reikalaujama skiemenuoti – *bib-li-jo-te-ka*.

O štai ir naujesnis, jau ir administracine nuobauda kvepiantis, „pažeidimas“. Kalbos inspektorė tikrino muzikinių laidų vedėjų kalbą, rezultatai aptarti spaudoje (Lietuvos žinios, 2010 10 12). Rasta ir didesnių, ir mažesnių klaidų, o jų apžvalga pradeda nuo to, kad „trumpinami nekirčiuoti ilgieji balsiai“ ir kad tai „bendras visų vedėjų tarties trūkumas“. Nenorom prisiminti viršilą, kuris vienas ėjo gerai, o visa kuopa žengė „ne į koją“.

Neapgalvoti taisymai ir nepateisinami reikalavimai duoda peno visokiems pareiškimams ir komentarams, kuriais pradedamas neigti visas kalbos norminimo ir priežiūros darbas, kalbos globos ir tvarkybos idėjos. Tokių polinkių, gal ir norų, yra ir Vaicekauskienės atsakymuose į žurnalisto klausimus.

Grižkime prie pokalbio pradžios, kur aiškinama, kad bendrinė lietuvių kalba nėra idealas, „kurį reikėtų pakišti po gaubtu ir saugoti“. Šios nuomonės dėstytoja argumentų semiasi iš sociologinių apklausų, bet mažai žiūri gramatikos ir vidinių kalbos ypatybių. Esą, atsakydami į klausimą „kas yra gera kalba“, žurnalistai vardijo įvairias ypatybes, bet broožą „taisyklinga“ kaip svarbiausią paminėjo tik vienas. Žurnalistai, kuriems rūpi realioji kalbos vartoseną ir kalbos įtaigumas, kitaip negalėjo atsakyti.

Tikrai, bendrinės kalbos gramatikos taisyklių laikymasis ne būtinai rodo minties aiškumą, vaizdingumą ar įtaigumą. Bet taisyklumas yra būtina pirminė sąlyga, kad kalba būtų gera. Taisyklingą kalbą gali pagerinti kitos, papildomos, ypatybės: aiškumas, vaizdingumas, skambumas. Jos kalbą pakylėja į kitą gerumo pakopą. Kalbos gerumas, taip pat ir idealumas, gali būti kelių sudedamųjų dalių ir kelių pakopų. Net kalbos kultūra suprantama dvejopai: siaurąja reikšme apima norminės taisyklingos kalbos reikalus, plačiąja – kalbos vartoseną su visais ištekiais ir kūrybinėmis išgalėmis.

Tad nereikia manipuliuoti idealios ir prestižinės kalbos sąvokomis, idealios ir prestižinės kalbos priešinti su bendrine kalba. Reikia kalbėti ne apie abstraktų prestižą ir jo reguliavimą, nes prestižo reguliuoti negalima, o apie realiąją bendrinę kalbą, kuri yra ne sausas „konstruktas“, o gyva, pagal tam tikrus dėsnius kintanti sistema, turinti kelias socialines ir stilistines atmainas.

Tai akivaizdžiausiai matyti iš administracinės kalbos, kuri, būdama bendrinės kalbos atmaina, turi tam tikrų savų ypatybių ir raiškos būdų. Tie specialieji raiškos būdai turi būti logiškai ar teisiskai motyvuoti ir nepažeisti bendrųjų kalbos dėsnių ir taisyklingos kalbos reikalavimų. Kitaip jie nepateisinami. Antai, naudininku gali būti nusakomas su paskirtimi susijęs laikas – *vienai dienai skirta 500 litų*, bet klaida naudininku reikšti laiko momentą – *sausio pirmą dieną įmonėje dirbo 500 žmonių*, turi būti – *sausio pirmą dieną* arba *sausio pirmos dienos duomenimis*. Dar pora pavyzdžių, vienas motyvuotas: pagal *nusikaltimą* žmogui (subjektui) rašoma ir *nusikaltimas gamtai, gyvybei* (objektas); kitas – absurdiškas – *herbą, prekių ženklą* (vieną vientisą daiktą) *išdėstyti lapo viršuje* (vienoje vietoje).

Jei pažeidžiami norminės kalbos reikalavimai, gali būti taisoma, prižiūrima, reguliuojama ir administracinė kalba. Tas principas taikomas ir kitoms kalbos vartojimo sritims, individualiems kodams ir atskirų asmenų tapatybėms, taip pat ir tokiems bendrinės kalbos reiškiniams, kaip variantai. Nereikia dangstyti „demokratijos sąlygomis“, gramatikos taisyklių ir vidinių kalbos dėsnių jos neliečia.

Apie pavariantus atsakymuose priešnekėta visokių dalykų. Tikra tiesa, kad nedera prieštarauti variantams ir įvairovei, bet nepasakyta, kas taip baisiai jiems prieštarauja. Jų yra ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“, o ypač gausu „Kalbos

patarimų“ leksikos knygutėje. Yra ir visai lygia-verčių, ir vienas pateikiamas kaip pagrindinis, kitas kaip šalutinis, net užsipultieji *didžiukuliai* minimi su *cepelinais*. Tad „liūdesys“ dėl variantų perdėtas.

Nepriimtina aiškinami variantų norminimo principai. Netiesa, kad visada norminama siūlant variantus. Priešingai, norminimo prireikia, kai kalboje egzistuoja variantai. Normintojai juos vertina ir, atsižvelgdami į jų vertę ir poreikį, teikia vartosenai vieną arba kelis, o netinkamus atmeta. Taip pat netiesa, kad variantų parinkimo „svarbiausias procesas vyksta mokykloje“.

Svarbiausias variantų pasirinkimo ir vartojimo principas turi būti taisyklingumas. Galima ir reikia ginti tik normalius, taisyklingus variantus, ne kiekvieną kalbos šiukšlę ar klaidą. Elektros jungiklis gali būti tik *jungiklis*, ne *įjungėjas* ar *išjungėjas*. Iš vartosenoje pasitaikančių variantiškų pasakymų *buvo partrenktas eidamas per gatvę / einant per gatvę / pereidinėdamas gatvę* normalioje kalboje pateisinamas tik pirmasis. Be diskusijų turėtų būti aišku, kad kitų dviejų „vartoseną“ netaisyklinga, čia reikia laikytis „vieno kurpaliaus standarto“.

Be atsakomybės svarstomas retorinis klausimas – gal reikia atsisakyti kalbos taisyklingumo sampratos. Pradedama nuo to, kad „visi esame kalbos kūrėjai“, bet nepasakyta, jog kūrėjas kūrėjui nelygu. Balyš Sruga ta primindavo ir rašytojams, aiškino, kad rašytojai „naujas kalbines vertybes kuria visiems privalomos gramatikos ribose“ arba dar aiškiau: „Kalbos kūrimas, kalbos turinimas negali prasilenkti su nusistovėjusiais, visiems privalomais, kalbos tradicijomis pateisintais dėsniais“.

Vaicekauskienė dėsnių ir tradicijų nepripažįsta, o visokias naujas žodžių reikšmes teisinga ne išlygu. Į galimą pastabą, kad toks žodis kalbai netinka, šita reikšme neegzistuoja, atkerta... „kaip neegzistuoja? Aš ją ką tik pasakiau! Arba girdėjau sakant!“ Ir moralas: „Jeigu mes taip nebijotume, turėtume labai turtingą bendrinę lietuvių kalbą.“ Taip „turtinant“ kalbą, *išjungėjas* gali reikšti ir *jungiklį*, o telefono *įkroviklį* galima vadinti *pakrovėju*, nes „taip girdėjau sakant“. Tokios „kūrybos“ vaisiai yra *dū tūkstantis dešimti metai* arba *pakanamai per mažą algą*.

Atskiras klausimas – skoliniai. Grižkime į interviu, kur pasakyta: „Aš tų skolinių nebijau...“ Ne baimė svarbu, o klausimas – skolinio reikia ar nereikia? Gali būti ir taip – vienas reikia, kitam ne. Iki šiol turėjome *kalbos vartojimo sritį*, ir to užteko, man ir dabar jų gana, o kitam, arba kitai, staiga prireikė *domeno*. Ir ką tu pabaidysi. Gali tik pasiaiškinti, kaip tokie „domenai“ atsiranda.

Keliose interviu vietose prisimenami veiksniai, į kuriuos reikia atsižvelgti vertinant kalbos vartoseną. Išvardyta: turinys, komunikacinė funkcija, kodai, asmens tapatybė, psicholingvistiniai, socialiniai, net gamtos dėsniai. Bet nė karto neužsiminta, kad kalba yra tautos kultūros reiškinys, jos patirties sanauja, o vienoje vietoje prasikiša ir priekaištai, kad kalbos priežiūra susijusi „su romantinėmis ideologijomis“. Pasiremiamą Alfredu Bumblausku, pasak kurio, „tai susiję su mūsų visos kultūros ir istorijos romantizavimu“ ir pridėta: „Ieškoma Atlantidos, kurios niekada nebuvo...“

Ne visai gražiai atrodo, kai romantinės ide-

ologijos gretinamos su „sovietmečio palikimu“, o kalbos norminimo pastangos su „anų laikų nostalgija“. Atsakymuose į žurnalisto klausimus apie tai užsimenama palyginti korektiškai, bet kitame straipsnyje, išspausdintame „Naujajame židinyje“ (2011, Nr. 5-6), Vaicekauskienė remiasi Nerija Putinaite ir siekia išlaikyti lietuvių kalbą „kaip nekintamos tapatybės pagrindą“ vadina postsovietiniu ir postkolonijiniu mentalitetu, „kuriam būdingas kultūrinis priešinimasis modernizacijai“ (p. 170).

„Kalbos kultūroje“ (Sąs. 82) išspausdintame Vaicekauskienės straipsnyje buvo neutraliai pasakyta, kad tautinė tapatybė neturėtų būti siejama su etninėmis sienomis. Dabar, pokalbyje, tautinės tapatybės saugojimas laikomas atsilikimu ir postmodernistinių laikų nuodėme. Ir tokia nuostata paskleista tuo metu, kai Lietuva, minėdama Jono Jablonskio jubiliejų, kartoją jo žodžius: „Tautos kalboje yra išdėta visa jos prigimtis – istorija, būdo ypatybės, siela, dvasia.“ Dėl to nesiginčija ir Vaicekauskienė, nežemina Jablonskio, ne taip kaip tie istorikai ir kultūros filosofai, kurie užgaulioja Basanavičių ir Kudirką.

Per visą interviu pabrėžtinai ginama kalbos vartosenos laisvė, iskaitant ir visai palaiddą vartoseną. Dėl laisvės varžymų, dėl perdėto kalbos norminimo ir per griežto reguliavimo priekaištaujama Lietuvių kalbos komisijai. Ne visi Komisijos sprendimai ir man patinka, bet šiuo atveju ji puolama be reikalo. Pagal Valstybinės kalbos įstatymą Komisija nustato kalbos globos kryptis ir uždavinius ir aprobuoja kalbos normas. Ar viešoji vartoseną laikosi nustatytų normų ir reikalavimų, Komisija nekontroliuoja, tai daro Kalbos inspekcija. Jei Inspekcija kur persistengia ar koks kalbos taisytojas prašauna pro šalį, reikia kaltinti ne Komisiją, arba ne vien Komisiją.

Ir kalbos normas ne vien Komisija nustato, parengiamąjį darbą turi atlikti mokslo įstaigų kalbininkai. Vaicekauskienė teisi sakydama, kad „kalbos norminimas turi būti neatsiejamas nuo mokslinių tyrimų ir argumentų“, tik nereikia manyti, kad moksliausiai tyrimai yra sociologinės apklausos ir empirinių duomenų skaičiavimas. Svarbiausia ištirti lingvistinę reiškinio esmę, jo vietą kalbos sistemoje ir ryšius su kitais sistemos elementais. O tokios analizės rezultatus jau pagaidautina gretinti su vartosenos duomenimis. Tiktai derinant lingvistinius ir socialinius argumentus teįmanoma realistiškai norminti kalbą ir ją ugdyti.

Taip pat reikia rasti vidurį tarp kraštutinių požiūrių šalininkų – tų, kurie viską nori sugrūsti į dirbtinius standartus ir pagal juos visus šokdinti, ir tų, kurie tenkinasi empirinių faktų rankiojimu ir pateisina viską, ką tik pavyksta rasti žargoninėje, makaroninėje ar šiaip nevalyvoje kalboje. Apdairaus nuosaikumo ypač reikia mokykloje, kur kalbos ugdymą dabar stelbia testų schemos. Jo reikia praktinį kalbos tvarkybos darbą dirbantiems kalbininkams, iš kurių visuomenė laukia konkrečios pagalbos ir parankinių kalbos praktikos leidinių.

Truputį liūdna, kad nuo kalbos ugdymo nusi-grežia gabi ir darbšti kalbininkė, Kalbos kultūros skyriaus vadovė, kuri pagal einamas pareigas turėtų rūpintis kalbos puoselėjimu.

Šaltinis: „Gimtoji kalba“, 2011 m. kovas

Seinų ir Punsko kraštas**Živilė MAKauskienė, Vilnius***Šv. Petro atvaizdas Punsko herbe*

– Jeigu šiandien tektų iš naujo spręsti, ar imtis veiksmų dėl dvikalbių vietovardžių lentelių Punsco valsčiuje – gerai apgalvočiau, ir greičiausiai mano atsakymas būtų „ne“, – sako Punsco valsčiaus viršaitis Vytautas Liškauskas. Jis teigia esąs labai nusivylęs, kad jo noras gražinti mūsų kraštui baltišką istoriją išnaudojamas kaip koziris Lietuvos ir Lenkijos santykiuose. Ne kartą Lenkijos valdžios atstovai priekaištavo Vilniui, kad Lietuvoje gyvenanti lenkų mažuma negali naudotis tokiais pačiomis teisėmis, kokias turi Lenkijos lietuviai. Visų pirma pirštu rodoma į Punsco valsčių, kuriame 2009-ųjų liepą senąsias vietovardžių lenteles pakeitė naujos, kuriose užrašai jau ne tik lenkų, bet ir lietuvių kalba.

Ši lietuvių kalbos žingsnį į viešąją erdvę netruko pastebėti Lenkijos žiniasklaida, ir jos susidomėjimas išliko po šiai dienai. Kai tik užsidega diskusijos dėl lenkiškų gatvių ir vietovardžių užrašų Vilniaus, Šalčininkų rajonuose ar dar kur nors kitur Lietuvoje, Lenkijos žiniasklaida rodo tas nelemtas Punsco valsčiaus kaimų lenteles, o Varšuvos politikai siunčia premjerą Kubilių „mokyti demokratijos“ į Punkską. Priminkime, kad Lietuvos lenkų organizacijos reikalauja įteisinti dvikalbius vietovardžių ir gatvių užrašus tose vietovėse, kur lenkai sudaro žymų gyventojų skaičių.

– Galbūt buvau naivus, manydamas, kad šis klausimas nebus išnaudojamas propagandiškai, bet pasirodo, kad klydau, – sako Vytautas Liškauskas.

Punsco valsčiaus viršaitis pripažįsta, kad tai sudėtinga dilema. Natūralu, jog jis, kaip ir dauguma žmonių, nuoširdžiai norėjo, kad kaimo pavadinimas būtų užrašytas toks, koks jis yra iš tikrųjų. Buvo atlikta gyventojų apklausa, ir šiai iniciatyvai pritarė dauguma dalyvavusiųjų susirinkimuose.

Dabar apie tai klausiami žmonės atsako įvairiai.

– Gal ir nereikėjo mums tų dvikalbių lentelių. Nusibodo būti linksniuojamiems lenkų spaudoje, koks čia Punksco lietuviams sukurtas „rojus“. Antai tuoj teks uždaryti paskutines

lietuviškas mokyklas, nes Lenkijos vyriausybės skiriamų lėšų nepakanka joms išlaikyti, – sako Punsco Kovo 11-osios licejaus mokytoja. Jai antrina ūkininkas:

– Dar keliolika metų, ir mūsų krašto lietuvių susives tik į tas lenteles.

Kalbinti pašnekovai sielojasi dėl sparčiai vykstančios Lenkijos lietuvių asimiliacijos. Dėl mišrių vedybų, jaunosios kartos migracijos į Lenkijos gilumą, bet ir dėl ydingos valstybės politikos švietimo srityje – lietuviškų kaimo mokyklų likvidavimas yra viena pagrindinių lietuvių kalbos nykimo priežasčių.

Taip pat pašnekovai atkreipia dėmesį į tai, kad lenkai elgiasi nekorektiškai, mosuodami veidrodinio principo vėždu: kaip lietuviai turi Punske, taip lenkai turi turėti Vilniuje. „Vilnius tai ne Punkskas. Punkskas tai maža pasienio gyvenvietė, Vilnius – tai valstybės sostinė. Nevalstybine kalba rašyti vietovardžius tektų žymioje Lietuvos dalyje ir pačiame jos lėpšyje – Vilniuje, ir Vilniaus krašte, kuriame dar gyvai prisimenama tarpukariu vykdytą lenkinimą. O kad taip aplink Varšuvą gyventų vokiečiai ir reikalautų dvikalbių užrašų?“ Suprantama, – sako pašnekovai, – tie lenkai nėra dėl to kalti, jiems būtina sukurti sąlygas, kad galėtų išlaikyti savo kalbą ir tautines tradicijas. Tačiau to krašto – ar Vilniaus, ar Šalčininkų rajonų – vietovardžiai yra būtent baltiški, jie atsirado žymiai anksčiau, nei ten pradėta kalbėti lenkiškai. Todėl jų „lenkinimas“ kaip tik būtų istorijos klatojimas.

Lenkijos lietuvių bendruomenės pirmininkė Irena Gasperavičiūtė, komentuodama situaciją dėl dvikalbių Punsco valsčiaus kaimų lentelių, sako, kad vieno ar kitokio sprendimas iš esmės nieko nekeistų.

– Buvome „apžaišti“, ir vargu ar galėjome to išvengti. Žmonės nelinkę mąstyti politiškai, o praktiškai. Eilinis žmogus, klausiamas, ar nori, kad jo kaimas būtų užrašytas ir lietuviškai, negalvojo, kokį tai gali turėti poveikį Lietuvoje ar Lietuvai. Ir natūralu, kad atsakė, jog nori. Jeigu būtumėm sakę „ne“, tai būtų prieš prigimtį, – mano LLB pirmininkė. Kartu ji pastebi, kad Tautinių mažumų įstatymas, kuris Lenkijoje buvo priimtas 2005 metais ir kurį Lenkija rodo kaip pavyzdį Lietuvai, yra labai gerai apgalvotas, ir nebūtinai tautinių mažumų naudai.

– Pagal dabartinius veiksmus, matant, ko Lenkija reikalauja Lietuvoje ir kokį daro spaudimą Vilniui, galima manyti, kad tas įstatymas buvo priimtas galvojant apie Lietuvą ir Lietuvos lenkus, – sako Irena Gasperavičiūtė. Jos įsitikinimu, kad ir kaip būtų pasielgta dėl dvikalbių vietovardžių lentų, sprendimas nieko nepakeistų, nes tapome to žaidimo objektu.

– Kad taip atsitiko, rodo tai, jog Tautinių mažumų įstatymas praktiškai veikia tik viename Punsco valsčiuje, tik labai labai mažytėje Lenkijos teritorijoje. Lenkijai žymiai lengviau paversti vieną valsčių rezervatu ir rodyti Lie-

Buvome „apžaišti“

Punsco savivaldybės pastatas

tuvai kaip tolerancijos pavyzdį, kaip vizitine kortele, tačiau toks vaizdinys yra iliuzinis ir paviršutiniškas. O kur Seinų, Suvalkų ir kitų vietovių lietuviai, kuriems tas „rojus“ neprieinamas?

Irenos Gasperavičiūtės įsitikinimu, Lietuvos valdžia rimčiau traktuoja savo tautines mažumas – laiko jas partneriu ir stengiasi sudaryti kuo platesnes galimybes išlieti į valstybės gyvenimą.

– Geriausias pavyzdys – Lietuvos lenkų rinkimų akcija, kuri plačiai dalyvauja Lietuvos politiniame gyvenime. Jos atstovai patarinėja prezidentei, premjerui, ministrams, vadovauja savivaldybėms.

Neseniai vienas Lenkijos televizijos kanalų, rodydamas reportažą apie Lietuvos lenkus ir lygindamas jų situaciją su Lenkijos lietuvių, „surado“ Punske lietuviškų gatvių užrašus, kurių, aišku, nėra. Apie lietuviškų gatvių užrašus kalbėjo ir vienas Lietuvos lenkų veikėjas.

– Punske nėra ir nebus lietuviškų gatvių pavadinimų. Ne tik todėl, jog nenorime, kad Lietuvos lenkai vėl mus baksnotų pirštais. Gatvių pavadinimai yra sugalvoti ir – skirtingai negu vietovardžiai – jie nėra istoriniai, – sako Vytautas Liškauskas.

Europos Sąjungos teisėje nenustatyti griežti reikalavimai dėl tautinių mažumų kalbos kaip pagalbinės, vietovardžių ir gatvių pavadinimų įteisinimo šalių narių teisės sistemoje, tai yra tik rekomendacinio pobūdžio nuostatai. Tie klausimai paliekami spręsti pačioms valstybėms, priklausomai nuo poreikių ir intereso. Vasarį Vilniuje Lietuvos lenkų rinkimų akcijos vadovo, europarlamentaro Valdemaro Tomaševskio

inicijuotame renginyje Europos konservatorių ir reformatorių frakcijos Europos Parlamente narys britas Charles Tannockas nurodė, kad, pavyzdžiui, Velse gatvių pavadinimai rašomi angliškai, o ne valų kalba, tuo tarpu lenkų tautinė mažuma gatves savo gyvenamuose rajonuose Lietuvoje pageidautų rašyti lenkiškai.

„V. Tomaševskis savo pranešime kalbėjo apie skirtumą tarp autochtoninių ir imigravusių tautinių mažumų. Nesu tikras, kad yra lengva atskirti tokias mažumas“, – kalbėjo britų europarlamentaras iš Londono.

„Aš atstovauju Londonui, vienam iš didžiausių miestų Europoje, kuris yra daugia-kultūris, jame yra per 100 skirtingų mažumų, skaičiuojančių žmones šimtais tūkstančių ir kurios gyvena šimtus metų – ir žydų, ir romų bendruomenės. Kai kurios mažumos gyvena gal tik kelis dešimtmečius, bet labai sudėtinga mažumas būtų skirstyti į autochtonines ir imigravusias. Bėgant laikui, tas apibrėžimas taip pat skirsis. Mintis, jog valstybė turi pareigą finansuoti ir remti mokymą įvairiomis kalbomis, būtų tiesiog košmaras, mano mieste to nebūtų įmanoma padaryti. Todėl mano šalies ir mano partijos santykis su konvencija sudėtingas“, – sakė politikas iš Jungtinės Karalystės, veikiausiai minėdamas Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvenciją.

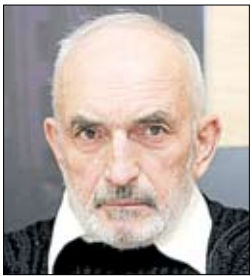
AUŠRA

Šaltinis: „Aušra“, Nr. 6 (583), 2011 03 16–31, p. 10–11

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Kas jus ištiko?

Atvirai į atvirą intelektualų laišką dėl Lietuvos–Lenkijos santykių.

Algirdas PATAČKAS, Kaunas*Algirdas Patackas*

Grupė intelektualų – Antanas Gailius, doc. Irena Vaišvilaitė, prof. Alvydas Jokubaitis doc. Paulius V. Subačius, prof. Danutė Gailienė, kun. Julius Sasnauskas OFM, prof. Rimvydas Petrauskas – paskelbė atvirą laišką apie Lietuvos–Lenkijos santykius, pavadintą „Gyvenome, gyvename ir gyvensime kartu“.

Pasirašyti buvo siūloma ir man – gavau Seimo nario Manto Adomėno, kuris, kaip supratau, buvo vienas iš akcijos iniciatorių, laišką. Dar nematęs teksto, sutikau prisidėti

prie šios pastangos, nes esu, kaip ir laiško autoriai, tos nuomonės, kad konfrontacija tarp dviejų artimų katalikiškų tautų niekur neveda ir gali prišaukti nelaimę, kokia buvo ištikusi jas XVIII a. pabaigoje – valstybingumo praradimo; esu ta tema parašęs straipsnį („Lietuva–Lenkija, arba Atgal į ateitį“, publikuotas *lrytas.lt*, *alfa.lt*, *voruta.lt*). Tačiau gavęs tekstą apstulbau – šalia priimtinių teiginių apie santarvės būtinybę, ypač artėjant krikščioniškai Prisikėlimo šventei, apie bendras kovas su likimo priešais, radau ir tokią pastraipą:

„Šovininė istorijos versija, žvelgianti į bendrą Lietuvos ir Lenkijos istoriją kaip į „prarastuosius amžius“, iškreipia valstybės praeities viziją, atmėta ir apšmeižia bendrą abiejų tautų dvasinį, politinį ir kultūros paveldą – nuo Žalgirio mūšio iki Gegužės 3-osios Konstitucijos, nuo Aušros Vartų iki bendros kovos prieš abiejų tautų laisvės priešus – tiek 1863-iaisiais, tiek 1989-aisiais metais.“

Savaime aišku, apie parašą po šituo negalėjo būti ir kalbos (tą suvokė netgi BNS redaktoriai, praleidę šį „šedevrą“ perpa-

sakdami laiško turinį). Vis tik, nenorėdamas žlugdyti akcijos, pateikiau kitą redakciją ir mandagiai parašiau M. Adomėnui: „Niekai negaliu prieškarinės „šapokiškos“ linijos laikyti šovininine ir šmeižikiška – tiesiog tuo metu ji buvo natūraliai tautos esminės dalies pasirinkta ir visiškai save pateisino. Kitas dalykas – naujieji laikai. Taip pat negaliu vienareikšmiškai vertinti Kovo 11-sios eitynių kaip pseudopatriotinių – pats, kai tik jos prasidėjo neprimtina forma, bandžiau jas sulaukyti, tačiau dabar jos jau iš vidaus pakankamai kontroliuojamos ir pagaliau nebesustabdomos. Negaliu stovėti vienoje gretoje su Paleckiu ir Zurofu. Pasirašyti galėčiau – esu už santarvę – jei būtų atsižvelgta į pastabas. Tada išsiplėstų pasirašiusių ratas. Tekstas pernelyg individualus, „gailiškas“. Antraip liksite grupelė, tebegiedančia 1990–2000 m. „bumblaškiška“ giesmė, kuri gal tiko kurį laiką, bet padėtis jau pasikeitė – argi neįjuntate?“ Tačiau kai telefoninio pokalbio metu suvokiau, jog pataisai nebus priimta, mandagumas baigėsi: „Kas jūs tokie, kad galite apšaukti šovininiais tuos 2 000 pilkasermėgių kaimo vaikinų, kurie padėjo

galvas už Nepriklausomybę? Šito nebūtų drįsęs ir paskutinis pilsudskininkas... Sunie-kinti tas visos tautos pastangas, tą priesaiką „Mes be Vilniaus nenurimsim...“ Tai nebuvo vien tautininkiška politika, mano tėvas sėdėjo Smetonos kalėjime už savo katalikiškas pažiūras, bet jis niekada nė vienu žodžiu nepasisakė prieš to meto valstybės politiką dėl Vilniaus, nes tai buvo visos tautos viltis ir siekis. Argi nesuvokiate, kad lenkams Vilnius buvo tik vienas iš daugelio jų „kresų“, o Lietuvai tai buvo klausimas „žūti ar būti“? Kad Lietuvos istorija po Liublino unijos buvo ėjimas į duobę, iš kurios tik per Dievo stebuklą buvo išsigelbėta? Kad jūsų hymansai grėsė galutiniu kalbos praradimu, taip pat ir mentaline mirtimi? Iš kur šitas kumečio kompleksas, šitas serviliškumas, juk, rodos, nebesate pirma karta nuo žagrės? Ir ar suvokiate, kad einate prieš tautą, kuri gali jus nušluoti su visais jūsų intelektualais...“

Tai tiek šikart broliams intelektualams – be „przepraszem“. Ir ačiū Tau, Mantai, kad neradau Tavo parašo po tuo nelemtu laišku...

Lietuva ir Lenkija: ruošiantis naujam žingsniui

Dideli oponentai politikoje – Arturas Gorskis, Lenkijos delegacijos narys (iš dešinės), ir Gintaras Songaila, Lietuvos delegacijos atstovas (sėdi priešais) – buvo draugiškai nusiteikę

Lenkijos delegacijos vadovė Ursula Augustyn, Lietuvos delegacijos darbo grupės vadovas Jonas Liesys, Lenkijos delegacijos narys Vitoldas Gintovt-Dzievaltovskis

Atkelta iš 1 p.

tymo nuostatomis, kurios esą blogina lenkų tautinės mažumos padėtį.

Pastebėtina, kad šis kupinas įtampos susitikimas surengtas bemaž net po dvejų metų, kai pastarąjį kartą asamblėja posėdžiavo Vilniuje. Tarpparlamentinė asamblėja, pradėjusi savo veiklą 1996 m., paprastai posėdžiavo du kartus per metus paeiliui kiekvienoje iš šalių, tačiau atsakomojo Varšuvoje taip ir nesulaukta. Nejaukią ir kaistančią tylą pagaliau nutraukė Lietuvos pusė.

Derėjosi dviejų Seimų atstovai

Lenkijos delegacijai vadovavo parlamentinės asamblėjos pirmininko pavaduotoja Ursula Augustyn, jos nariai – Janušas Skolimovskis, Lenkijos ambasadorius Lietuvoje, Lenkijos parlamentarai Tadeušas Azievičius, Vitoldas Gintovt-Dzievaltovskis, Arturas Gurskis ir Maria Novak bei B. Janovskis, Lenkijos Seimo Tarptautinių ryšių departamento direktoriaus pavaduotojas, K. Glovacka, Lenkijos Seimo Tarptautinių ryšių departamento patarėja, vertėjas B. Slovickovskis.

Kitoje derybų stalo pusėje susėdo Lietuvos delegacija, vadovaujama Algio Kašėtos, šalies Seimo pirmininko pavaduotojo ir parlamentinės asamblėjos pirmininko, jos nariai: Loreta Zakarevičienė, Lietuvos ambasadorė Lenkijoje, Jonas Liesys, Seimo narys ir parlamentinės asamblėjos pirmininko pavaduotojas, Vytautas Kurpuvesas, Seimo Valstybės valdymo ir savivaldybių komiteto pirmininkas, Edmundas Pupinis, Seimo Kaimo reikalų komiteto pirmininkas, Valentinas Stundys, Seimo Švietimo, mokslo ir kultūros komiteto pirmininkas, Gintaras Songaila, Seimo narys, Rimantas Stankevičius, Seimo kanceliarijos Tarptautinių ryšių departamento direktoriaus pavaduotojas, Eduardas Piurko, Seimo kanceliarijos Tarptautinių ryšių departamento Vertimų skyriaus vertėjas.

Svarbiausia – Švietimo įstatymas

Abiejų šalių parlamentarai ketino svarstyti keletą svarbių problemų: lenkiškų pavardžių vartojimo Lietuvoje, švietimo, žemės gražinimo, dvikalbių gatvių ir vietovių pavadinimų. Tačiau, kaip ir reikėjo tikėtis, daugiausia kalbėta apie dar „karštą“ Švietimo įstatymą, kuris, lenkų parlamentarų nuomone, blogina Lietuvos lenkų padėtį.

Lenkija pastaruoju metu aršiai kritikuoja neseniai priimto Švietimo įstatymo nuostatas, kuriomis plečiamas dėstymas lietuvių kalba tautinių mažumų mokyklose ir pastarosioms mokykloms planuojama suvienodinti lietuvių kalbos egzaminų užduotis. Lenkijoje lietuvių tautinei mažumai analogiškos nuostatos galioja jau ne vienerius metus, todėl Švietimo įstatymo pasikeitimai dažnai įvardijami „veidrodiniu“ principu. Tačiau toks principas kaimyninėje šalyje buvo sutiktas griausmingais protesto mitingais, aštriais pasisakymais viešojoje erdvėje.

Abipus derybų stalo aiškintasi dėl Švietimo įstatymo tautinėms mažumoms taikymo, lenkiškų mokyklų Lietuvoje bei lietuviškų Lenkijoje padėties, vadovėlių bei pratybų

Prieš susėdamos prie derybų stalo nuoširdžiai pasisveikino Loreta Zakarevičienė, Lietuvos ambasadorė Lenkijoje, ir Lenkijos delegacijos vadovė Ursula Augustyn

leidymos klausimų. Lietuvos delegacijos nuomone, naujoji Švietimo įstatymo redakcija anaipol nevaržo lenkų teisių, o atvirkščiai, padeda jauniems žmonėms geriau išmokyti valstybinę kalbą, įgyti reikiamą profesiją, daryti karjerą ir būti lojaliais Lietuvos piliečiais.

Stengėsi vieni kitus išgirsti

Tačiau Lenkijos delegacijos vadovė U. Augustyn tvirtino nusivylusi neseniai priimtu Švietimo įstatymu. Jos žodžiais, įstatymas gali turėti įtakos lenkiškų mokyklų Lietuvoje sumažinimui. „O mums svarbu, kad mūsų bendroje Europoje visi turėtų bendras teises“, – sakė U. Augustyn.

Su šia pozicija nesutiko V. Stundys, pareiškęs, kad Lietuvos pasirinktas tautinių mažumų švietimo modelis yra lygiai toks pat, koks galioja Lenkijoje. V. Stundys aiškino, kad Lenkijos pusė veliasi į nesuprantamas interpretacijas, todėl asamblėjos darbo grupė tam ir susirinko, kad daug ką išsiaiškintų.

Nepaisant skirtingų požiūrių, išankstinio Lenkijos delegacijos nusiteikimo, kaip teigė Lietuvos delegacijos vadovas A. Kašėta, kupinas įtampos derybos vyko pakankamai konstruktyviai.

Kas gi kalbėta ir nuspręsta už uždaru durų?

Apie tai savo mintimis ir išvalgomis su „Voruta“ sutiko pasidalinti parlamentinės asamblėjos delegacijos nariai J. Liesys ir G. Songaila.

Jonas Liesys, Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės asamblėjos pirmininko pavaduotojas, Seimo narys

Buvau paskirtas parlamentinės asamblėjos darbo grupės pirmininku, teko garbė pirmininkauti šiam posėdžiui. Tai buvo sunkus ir atsakingas momentas, nes Lenkijos delegacija atvažiavo turėdama išankstines nuostatas, ketinimus. Šiam susitikimui kaip niekad daug dėmesio skyrė žiniasklaida, juo domėjosi visuomenė.

Lenkijos delegacijai svarbiausias buvo neseniai priimtas naujasis Švietimo įstatymas, šiek tiek buvo paliesta žemės gražinimo Vilniaus krašte problema. Seimo Kaimo reikalų komiteto pirmininkas E. Pupinis paaiškino, kad tam skirtas papildomas finansavimas – papildomi net 50 darbuotojų etatai.

Tikimės, šis klausimas tikrai pajudės.

Mančiau, kad dėl Švietimo įstatymo paprasčiausiai nesusikalbame. Lenkijos pretenzijos Lietuvai daugiausia visiškai nepagrįstos. Kodėl? Lenkijos pusės nuomone, įstatymas neatspindi „veidrodinės“ sistemos, o mes išitikinę, kad ji būtent tokia ir yra. Tačiau mes to neįrodinėjame kaip Pitagoro teoremos, bet rodome, kas pas mus padaryta gero, o lenkai pabandys įrodyti, kas pas juos gero nuveikta. Tam tikras reziumė – vadovėlių leidyba. Lietuvoje lenkų tautinei mažumai ji geresnė, net ideali, taip pat – pratybų.

Manau, kad abiejų šalių nesantaikos kurstymu yra suinteresuoti tam tikri asmenys, bet tai neturės įtakos konstruktyviam asamblėjos darbui. Draugiškų santykių ir partnerystės ryšiai padės atlikti ne vieną svarbią užduotį. Džiugu, kad Lenkijos delegacijos vadovė U. Augustyn pasiūlė apsiukeisti darbų sąrašais su pasiūlymais, kaip spręsti problemas. Todėl viliousi, kad ankstyvą rudenį Varšuvoje asamblėja susirinks į posėdį, jau atlikusi dalį darbų. O gal iki asamblėjos – gegužę ar birželį – susitiks ir darbo grupė.

Tam, kad beveik dvejus metus asamblėja nevyko, yra objektyvių priežasčių. Tai pernai įvykusi lėktuvo katastrofa, kurioje žuvo Lenkijos Prezidentas, vėliau – nauji prezidento rinkimai. Po tragiškų įvykių nespaudėme ir nereikalavome, kad asamblėja greičiau įvyktų. Gedulo akivaizdoje ko nors reikalauti buvo neetiška.

Dėl kitataučių (žinoma, ir lenkų) pavardžių rašybos Seime dirba speciali darbo grupė ir, tikiuosi, netrukus turėsime sprendimus. Manau, iki asamblėjos posėdžio. Bus sprendžiama ir vietovardžių problema.

Kalbant apie kitataučių pavardes, greičiausiai bus pasirinktas latviškas modelis, t. y. kai atskirame asmens dokumento lape bus vartojama originali pavardės rašyba.

Džiaugiuosi, kad nepaisydama labai prasto oro, Lenkijos delegacija atvyko ir parodė gerą valią. Derybų metu gražiai paminėjome pernai lėktuvo katastrofoje žuvusio parlamentinės asamblėjos pirmininko pavaduotojo Stanislovo Zajonco atminimą. Pagerbėme tylos minute, prie atskiro stalelio buvo padėta lentelė su pavarde ir gelėmis. Tai buvo šviesios atminties žmogus. Iš atminties neišdilo nei jo veidas, nei pavardė, nei atlikti darbai.

Labai tikiuosi, kad Lenkijos delegacija išvyko daug ką supratusi, pakeitusi savo nuostatas.

Gintaras Songaila, Lietuvos ir Lenkijos parlamentinės asamblėjos narys, Seimo narys

Lenkijos delegacijai buvo svarbiausia aptarti Švietimo įstatymo pasekmes ir lenkų tautinės mažumos padėtį. Delegacijos nariai atvažiavo turėdami išankstines nuostatas ir bandė reikšti pretenzijas. Mūsų delegacija tas pretenzijas atrėmė – kad nori lenkus asimiliuoti, kad sudarytos blogesnės sąlygos nei lietuviams Lenkijoje.

Asamblėja yra vienas iš įrodymų, kad toks dialogas reikalingas – tai galimybė kitai pusei išgirsti argumentus. Iki šiol Lenkijos politikai patys su savimi kalbėdavosi arba su Europos Parlamento nariu Valdemaru Tomaševskiu ir buvo susidarę nutolusį nuo realybės vaizdą.

Noriu pastebėti, kad Lenkijos lietuvių švietimas niekuo ne geresnėje situacijoje nei Lietuvoje lenkų. Girdėjome tvirtinant, atseit, lietuviai Lenkijoje gali abitūros egzaminus laikyti gimtąja kalba, o lenkai Lietuvoje negali. Iš tikrųjų ir Lietuvoje tokia galimybė taip pat yra.

Derybos buvo gana sunkios, nes kita pusė nelabai norėjo girdėti. Dalis delegacijos buvo atvažiavusi daryti sau rinkimų kampanijos prieš rudenį Lenkijoje vyksiančius Seimo rinkimus. Todėl šis susitikimas buvo šiek tiek pasmerktas nekonstruktyvumui. Nepaisant to, abi šalys toliau kalbės, tęs dialogą įvardydamos problemas. Tada bus ieškoma sprendimų. Buvo nutarta, kad dirbs abiejų šalių darbo grupės ir tada vyks susitikimas. Dėl to, kad asamblėja nevyko beveik dvejus metus, Lietuvos delegacija akių neдрaskė, bet iš tikrųjų tai Lenkijos pusės problema.

Ne visi Lenkijos delegacijos nariai buvo karingai nusiteikę, išsiskyrė draugiškai. Tačiau didelį nerimą kelia Lenkijos viešojoje erdvėje. Jeigu kaimyninės šalies delegacija nors kiek suprato esamą padėtį ir Lietuvos motyvus, kodėl buvo priimtas toks Švietimo įstatymas, kažin ar šiame kontekste išdrįs pasakyti tai Lenkijoje. Tai viena iš priežasčių, kodėl vengiama asamblėjos: būtų išgirsta Lietuvos nuomonė! O dabar Lietuvos balsas Lenkijoje negirdimas.

Asamblėjos darbo grupė ketina susitikti gegužę, bet po to, kai bus įvardytos svarbiausios sprendtinios problemos. Lietuviai irgi turi svarbių klausimų. Pavyzdžiui, dėl vadovėlių lietuviams Lenkijoje, dėl Antano Baranausko gatvės vardo suteikimo ir kt.

Nepaisant įvairių trikdžių, šįkart buvo matyti, kad kai kurie mūsų pusės argumentai buvo išgirsti. Ponas A. Gurskis (Lenkijos Seimo narys, aktyvus Švietimo įstatymo oponentas – aut. past.) man ištiesė paspausti ranką. Tada pasakiau, kad tokie susitikimai bus nereikalingi, jeigu mes su ponu Gurskiu susišnekėsime. Nepaisant to, kad mes daugeliu atvejų nesutariame, tačiau Seimo narys Gurskis į Švietimo įstatymą nuoširdžiai gilinasi, analizuoja. Pokalbis su tokiais žmogumi yra žymiai produktyvesnis, nei mėtymasis abstrakčiomis frazėmis.

Susitikimas buvo pakankamai konstruktyvus ir baigėsi tvyrant draugiškai atmosferai. Skirtingai nei prieš dvejus metus Vilniuje vykusioje asamblėjoje, kai lenkai užsispyrę įrašyti tik savo pretenzijas, o lietuvių – ne. Iš kai kurių delegacijos narių nuotaikos buvo galima manyti, kad buvome išgirsti.

Sigita NEMEIKAITĖ, Vilnius
Autorės nuotr.

Pro memoria**Juozas Viktoras VAINA (1917-2011)**

2011 m. balandžio 1 d., eidamas 95-uosius metus, mirė mokytojas, visuomenininkas Juozas Vaina.

Juozas Vaina baigė Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją. Studijavo Vilniaus universitete (matematikos-gamtos fakultete), vėliau – Gdanskio politechnikos institute (architektūros fakultete). Pokario metais mokytojavo Suvalkuose. Nuo 1953 m. kartu su žmona Elena dėstė ir VIII lietuviškai klasei. 1956 m. persikėlė į Punkske kuriamą lietuvišką gimnaziją. Čia jis mo-

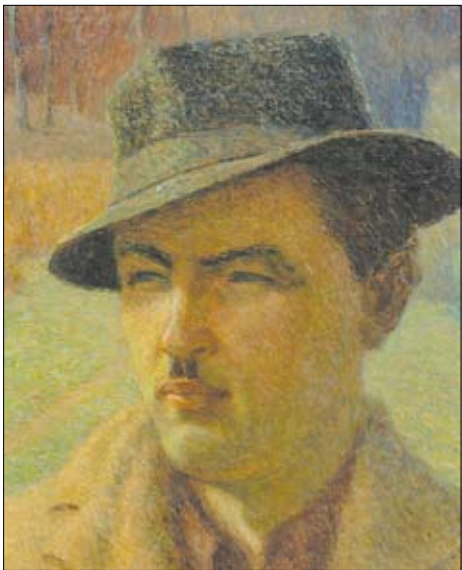
kinius mokė įvairių dalykų – fizikos, chemijos, biologijos, matematikos, vokiečių kalbos, geografijos, astronomijos, rankų darbų. 1956–1960 m., dirbdamas mokykloje, vadovavo dar Punsko lietuvių kultūros namams, tvarkė Lietuvių visuomeninės kultūros draugijos (LVKD) Centro valdybos raštine. Būdamas pensininkas įsteigė etnografinį muziejų, kuriam eksponatus rinko daug metų, važinėdamas po visus aplinkinius kaimus. Etnografinių knygų autorius, ilgametis „Aušros“ bendradarbis. Aktyvus saviveiklinin-

kas – chorų ir kaimo kapelos „Klumpė“ dalyvis, klojimo spektaklių režisierius.

Už veiklą ir nuopelnus buvo apdovanotas Ordino „Už nuopelnus Lietuvai“ Karininko kryžiumi, Lietuvos didžiojo kunigaikščio Gedimino ordino medaliu, Jono Basanavičiaus premija, Polonia restituta (Lenkijos atgimimo) kryžiumi, Ordino „Už nuopelnus Lenkijai“ Aukso kryžiumi ir kitais apdovanojimais.

Velionis palaidotas Punsko kapinėse

Šaltinis: www.punskas.pl

Lietuvos menininkai**Kęstutis ŠIMAS, Vilnius**

Vaclovas Kosciuska. Autoportretas

Didelį Vilniaus visuomenės dėmesį sukėlė Vaclovo Kosciuškos parodos „XX a. romantikas Vaclovas Kosciuska (1911–1984)“ atidarymas balandžio 5 d. Vilniaus paveikslų galerijoje.

Vilniečių ainių klubas maždaug prieš dvejus metus ėmėsi iniciatyvos pagerbti iškilų Vilnijos lietuvių dailininką Vaclovą Kosciuską, organizuojant jo darbų parodą šimtųjų gimimo metinių proga. Ir tai neatsitiktinai. Nes klubo, jungiančio lietuvių, gyvenusių Vilniuje praėjusio amžiaus pirmoje pusėje, jų vaikus ir vaikaičius, vienas iš pagrindinių

uždavinių ir tikslų, to meto miesto gyventojų tautinės mažumos – lietuvių – veiklos, kultūrinio palikimo įamžinimas.

Lietuvybės puoselėjimas, meilė Lietuvai, senajai jos sostinei Vilniui, gražiausiam ir mieliausiam pasaulio miestui – šios patriotinės ir tautinės vertybės buvo svarbios dailininkui visą gyvenimą.

Apskritai klubo nariams mintis organizuoti praėjusio amžiaus pirmos pusės vilniečių lietuvių dailininkų parodą buvo kilusi bene prieš septynerius metus. Įdėja buvo pasidalinta su Lietuvos dailės muziejaus vadovais, bet sumanymai liko sumanymais.

Kita klubo narių mintis – surengti parodą šimtųjų vilniečio dailininko Boleslovo Macutkevičiaus gimimo metinių proga buvo realizuota. 2005 m. lapkričio 11 d. ji buvo atidaryta Radvilų rūmuose, o vėliau perkelta į Kauno M. K. Čiurlonio muziejų (2006 01 12). Išleistas parodos katalogas su dailėtyrininkų Giedrės Jankevičiūtės ir Viktoro Liutkaus straipsniais.

Dar besimokydamas Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnazijoje Vaclovas Kosciuska pradėjo lankyti talentingo dailininko ir pedagogo Vytauto Kairiūkščio piešimo būrelį, o tiksliau – Piešimo studiją. Ši studija praėjusio amžiaus trečiame dešimtmetyje buvo vienintelis, nors ir kuklus, Vilniaus krašto lietuvių dailės židinys, kuriame būrėsi gabesni jaunuoliai, pasiryžę įgyti plastinio meno žinių ir įgūdžių. Piešimo studija daug kuo pranašoka to laiko Lietuvos vidurinių mokyklų dailės būrelius. Kartu su bendramoksliais Boleslovu Macutkevičiumi, Antanu Butkūnu mokiniškus dailės darbelius eksponavo

Vilniaus amatininkų parodoje (1929 m.). Po poros metų kartu su Vytauto Kairiūkščio mokiniais Vladu Drėma, Juozu Mačiuliu, Boleslovu Macutkevičiumi, Antanu Butkūnu ir pačiu mokytoju eksponavo kūrinius parodoje, birželio 23 d. atidarytoje tapytojo Švanebacho namuose Vilniuje (dabar Jasinskio g. 6). Tai buvo pirmosios V. Kosciuškos parodos, visų jų neišvardinti.

Atidaryta jubiliejinė dailininko darbų paroda – pirmas tokio masto šio dailininko viešas pristatymas. Parodoje eksponuojami V. Kosciuškos kūriniai iš privačių kolekcijų ir valstybiniuose rinkiniuose (Lietuvos Nacionaliniame muziejuje, Nacionaliniame M. K. Čiurlonio dailės muziejuje, Vytauto Didžiojo karo muziejuje, Maironio lietuvių literatūros muziejuje, Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje) saugomos vertybės.

Menininkas buvo tikras universalas: tapė, kūrė grafikos darbus ir medalius, reiskėsi spaudos dizaino ir taikomosios dailės srityje; jo vardas siejamas ir su Lietuvos moderniosios fotografijos istorija. Išleido aštuonias iliustruotas knygeles vaikams. Ne viena karta užaugo jas skaitydama, žiūrinėdama ir džiaugdama. Daugelis giliai įsiminė jo dar 1955 m. iliustruotą E. Mieželaičio poemą vaikams „Zuikis Puikis“.

Anot seno bičiulio Boleslovo Motuzos, V. Kosciuska šedevrų nesukūrė. Tačiau jis paliko patriotiškai nusiteikusio lietuivio vilniečio, laisvo bohemos atstovo legendą ir kūrinius, kurie tampa vis svarbesne XX a. vidurio Lietuvos meninio paveldo dalimi, reprezentuojančia jos įvairovę ir mažai žinomas briaunas.

V. Kosciuska yra nutapęs ne vieną muziejinę vertę turintį paveikslą. Tačiau šio dailininko kūrybos visumos neįmanoma pamatuoti vien tapybos menu. V. Kosciuska pasižymėjo ir bažnytinės dailės srityje, kurios didieji XX a. Lietuvos dailės talentai vengė.

Parodos atidarymą pradėjusi Lietuvos dailės muziejaus direktoriaus pavaduotoja Laima Bialopetravičienė negailėjo gerų žodžių parodos iniciatoriams – Vilniečių ainių klubui (visų pirma jo narėms Jūratei Burokaitei ir Birutei Biekšienei).

Parodos atidaryme kalbėjęs Vilniečių ainių klubo pirmininkas Kęstutis Šimas trumpai apžvelgė dailininko kūrybą, jos įvairovę, meilę Vilniui, klubo norus populiariainti Vilnijos dailininkus, taip pat išreikškė didelę padėką Lietuvos dailės muziejui, muziejininkei Rimai Rutkauskienei, o ypač parodos kuratorei – dailės istorikei Giedrei Jankevičiūtei. Savo ruoštu, G. Jankevičiūtė atskleidė V. Kosciuškos polinkį į fotografiją, paskatintą V. Kairiūkščio, bei tai, kad jis šia sritimi sudomino dailininkę Tarabildienę.

Atsiminimais apie savo tėvą pasidalijo dailininko dukra Aurelija Kosciuškaitė-Petkevičienė.

Gausiai susirinkusiųjų į parodos atidarymą (rūbinėje net nebeliko laisvų vietų!) nuotaiką pagyvino dainininkės Lidijos Gubaidulinos atliekamos arijos iš operų, akompanuojant Žanetai Noreikienei.

Siekiant įamžinti parodą, išleistas gražiai apipavidalintas dizainerės Vilijos Biekšaitės V. Kosciuškos darbų katalogas.

Knygos**Meile sušildyti gimtinės prisiminimai****Julius NORKEVIČIUS, Vilnius**

Žinomas publicistas, nuo 1999 m. leidžiamų „Leipalingio kalendorių“, kelių knygų, tarp jų „Džūkai“, autorius Juozas Kuckailis neretoriškai klausia: „Kas yra toji mūsų Džūkija? Iš kur esame mes – džūkai?“ Atsakyti į šiuos klausimus jis bando neseniai skaitytojams padovanotoje knygoje „Džūkai – 2“.

Knyga prasideda atsakymo į paminėtus klausimus paieškomis, kurioms skirta net trylika puslapių. J. Kuckailis jas įvardija džūkiškėmis pabiromis. Taip pasakė iš kuklumo. Tai solidus, mokslinės krypties rašinys. Autorius savo mintis, samprotavimus pagrindžia kalbininkų Georgo Neselmano (vokiečių), Antano Salio, Kristupo Sapūno, Zigmo Zinkevičiaus, etnografo Juozapo Radvikyno, įvairių tyrinėtojų, lietuvių raštijos kūrėjų, dvasininkų, teisininkų, visuomenės veikėjų, rašytojų Konstantino Sirvydo, Vinco Krėvės-Mickevičiaus, Liudo Giros, Antano Smetonos, Antano Žmuidzinavičiaus, Antano Gustaičio ir daugelio kitų pastebėjimais, išvalgomis. Talkon kvietėsi net 1643 m. lotyniškai parašytus „Lietuvių kalbos gramatikos metmenis“, „Punktus sakymų“, Motiejaus Strijkovskio „Lenkijos, Lietuvos, žemaičių ir visos Rusijos kroniką“, įvairias enciklopedijas. Tai įgalino autorių išsamiai atsakyti į išsikeltą klausimą.

Užbėgant už akių pasakojimui apie knygos sandarą, privalu pastebėti, kad, remiantis įvairiais šaltiniais, parašyti daugelis čia spausdinamų rašinių. Todėl jie patrauklūs, įtikinantys. Prie to prisideda sklandi, vaizdinga kalba, autoriaus nuoširdumas.

Apie ką pasakoja „Džūkai – 2“? Knygos pradžioje esančiose „Džūkiškose pabirose“ neapsiriboja vien termino *Džūkija* ir jo vadiniais *džūkas*, *džūkuoti* išsamiau aiškinimu. Rašinio autorius supažindina su pirmuoju

ir, ko gero, kol kas vieninteliu džūkų tarme kunigo Prano Vaicekausko parašytu elementoriumi. Skaitytojas sužino, kad epitetas *pirmasis* tinka ir 1907 m. Vilniuje įkurtam Džūkijos mylėtojų būreliui, ir Juliaus Būteno knygai „Sciklinės gonkos“, ir Kauno Vytauto Didžiojo universiteto studentų bei Čikagos Džūkų draugijoms bei jų vadovams, čikagiečių džūkų organizuoto literatūrinio konkurso laureatui Jurgiui Gliaudai ir jo romanui „Perlojos respublika“, ir... visko neišvardys.

Tolesniuose knygos puslapiuose skaitytojiui siūloma susipažinti su Leipalingiu: buvusiu dvaru, nepriklausomybės paminklo istorija, jo autoriumi, prelado Juozapo Laukaičio metais, paaukotais šiam miesteliui. Taip pat kviečia atidžiai pasižvalgyti po piečiausią Lietuvos miestelį Kapčiamiestį, Šimną, išgirsti, kaip klostėsi jų gyvenimas šimtmečių tėkmėje.

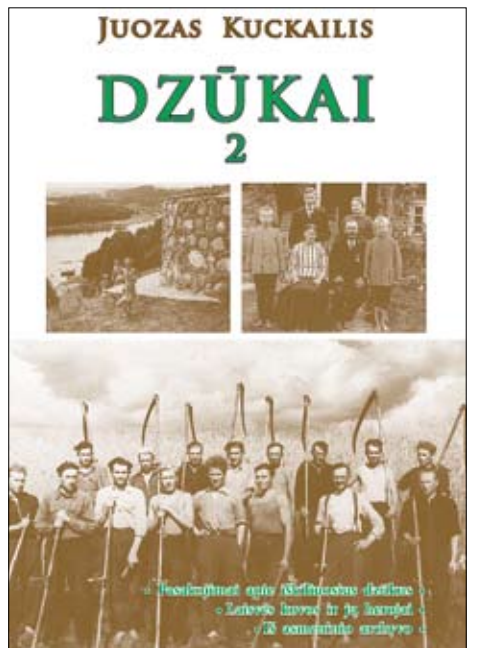
Čia paliestą tematiką autorius plėtoja, jai skirdamas net du knygos skyrius. Tai – „Pasakojimai apie iškiliuosius džūkus“ bei „Laisvės kovos ir jų herojai“.

Tiesiogiai tarp iškiliuosųjų džūkų įrašomas grafikos kunigaikštis dailininkas Mečislovas Bulaka, kalbininkas, vertėjas, mokslo populiarintojas, keleto knygų autorius Stasys Dabušis, graikų, lotynų, sanskrito kalbų mokovas Stasys Šerkšnas, vienas produktyviausių tarpukario Lietuvos literatūros vertėjų Pranas Kvietkauskas, JAV povandeninių statybų pionierius Balys Čiurlionis, visąlaik ilgėjęsis Leipalingio jūrų kapitonas Aleksandras Marjonaus Rasiulis, politinis kalinys, pedagogas Zenas Kęstutis Šarka, romano „Spūdai“ autorius Stasys Ivošiškis-Leskaitis, rašytoja Karolė Pažeraitė. Juozas Kuckailis apie kiekvieną čia

paminėtą herojų pasakoja išsamiai, šiltai ir su meile. Rašiniuose panaudoja juos pažinusiųjų atsiliepimus, primena, ką apie juos rašė spauda. Pasakojimus papuošia nuotraukomis iš jų kasdienio gyvenimo, darbo, kūrybos lakštais, parašytą ir išleistą knygų viršelais. Tai labai pagyvena knygą.

Savo kasdiene kryptinga, rezultatyvia veikla vadintis iškiliausiais džūkais nusipelnė ir pokario laisvės kovotojai, aukoje savo jaunystę, net gyvybę už Lietuvos šviesesnę ateitį, gyvenimą be okupantų pančių. Džūkija tokios kovos herojais ypač garsėjo. Sunkiai, žūtbutinei miško brolių partizaninei veiklai pristatomos knygos autorius skiria keturias apybraižas. Tai – „Už tave, tėvyne motule, sunki partizano dalia...“, „Iškilulis ateitininkas ir skaudi jo netektis“, „Paspriešinimas ir jo slopinimas“, „Ar tikrai Benediktas Labėnas-Kaziūnas dalyvavo Sedos kautynėse?“. Tai labai nuoširdūs pasakojimai, gausiai pagrindžiami įvairiais šaltiniais (šitai būdinga visiems pristatomos knygos rašiniais), parašyti su didele meile, autoriaus širdies gėla. Iš šios temos rašinių ypač išsiskiria išsami, dokumentais ir atsiminimais grįsta Leipalingio gimnazijos – vidurinės mokyklos, kurioje iki 1956 m. mokėsi knygos autorius, penkiasdešimties metų istorijos atkarpa „Paspriešinimas ir jo slopinimas“. Tai bene vienintelis toks išsamus pasakojimas apie vienos mūsų krašto mokyklos pedagogų, mokinių aktyvų dalyvavimą pokario pasipriešinimo kovoje.

J. Kuckailis, kuris nuolatinio dėmesio gimtinei, įdomiais rašiniais apie jos kasdienį gyvenimą iš kuklumo nepasiskyrė iškiliausio džūko titulo, nors turi teisę taip vadintis, knygą baigia „Iš asmeninio archyvo“, kuriame talpina gausiais faktais paremtas ir

Juozo Kuckailio knygos „Džūkai – 2“ viršelis

keliančias daug minčių apybraižas „Mums primena motulės“ ir „Mano metai Klaipėdos jūreivystės mokykloje“. Šiuose rašiniuose ir nuoširdžiai, ir subtiliai papasakoja apie save, savo tėvus, brolius, seseris, apie savo šeimos ryšius su miško broliais, pagalbą jiems, apie kasdienį saugumo sekimą, mokantis Klaipėdoje.

Širdies šiluma prisodrinta J. Kuckailio knyga „Džūkai – 2“ įdomi, lengvai skaitoma, patraukli. Neabejoju, kad ją godžiai skaitys ir džūkai, ir aukštaičiai, žemaičiai, sūduviai.

Sveikėnimas

Prel. Edmundas Putrimas

„Dievas, apstus gailestingumo, iš didžios meilės, kuria mus pamilo, mus, mirusius nusikaltimais, prikėlė gyventi su Kristumi“ (Efeziečių 2,4).

Brangūs broliai ir seserys Kristuje, Dievo gailestingumo metai ypatingai mus ragina atsiversti ir tikėti Evangelija (Morkaus 1:15), pasitikėti Viešpaties meile ir gerumu ir tapti gailestingais taip, kaip mūsų Dievas yra kantrus ir gailestingas mums (Luko 6:36). Jėzus apreiškė savo gailestingumą per savo pamokymus ir gyvenimo veiklą. Ypač per kryžiaus kančią ir prisikėlimą Jis išreiškė savo amžiną meilę ir gailestingumą visai žmonijai. Gailestingumo dvasia kviečia mus paremti tuos, kurie gyvena skurde ir, per savo tikėjimą, liudyti atleidimą ir viltį artimui.

Velykų šventė nėra proga tikrai susirinkti pabendrauti prie vaišių stalo, papuošto margučiais. Didįjį ketvirtadienį susiburiame aplink altorių ir per liturginius ritualus ir Dievo Žodį atšvenčiame

Eucharistijos ir kunigystės dovaną. Didįjį penktadienį išgyvename kryžiaus išganyimo paslaptį. Per Velyknakčio vigiliją ir Velykų sekmadienio Mišias išpažįstame ir atnaujiname savo krikšto pažadus ir tikėjimą bei pasitikėjimą mūsų gailestingu Viešpačiu.

Per šią šventę prisiminkime savo maldose ir visus savo šeimos bei bendruomenės narius, ypač tuos, kurie yra atitolę nuo savo tikėjimo, ar kuriems niekad neteko patirti Dievo gailestingumo ir dvasinio džiaugsmo, kurių pasaulis nesugeba jiems duoti. Popiežius Benediktas XVI iškėlė idomą mintį: „Galima suorganizuoti šventes bet ne džiaugsmą. Pasak Rašto, džiaugsmas yra Šv. Dvasios vaisius (plg. Galatams 5:22), igalintos mus išsiskverbti į Dievo Žodį ir pasiekti, kad dieviškasis Žodis įeitų į mus...“ (Popiežius Benediktas XVI, Verbum Domini, 123).

Dėkokiame vienuolėms, vienuoliams ir kunigams, kurie atlieka didelį sielovadinį darbą aptarnaudami mūsų katalikiškas

bendruomenes iševivijoje. Jų darbas atliekamas su dideliais misijonieriškais iššūkiais, kai didėja imigracijos srautas ir mažėja dvasiškų skaičiai. Kasmet didėja jų sielovados rūpesčiai skelbti Evangelijos tiesas apie Dievo gailestingumą šių dienų kartai globalizacijos amžiuje, ekonominės ir finansinės krizės laikotarpyje.

Velykinė palaima testiprina mūsų visų pasiryžimą ieškoti ir pažinti gyvąjį ir gailestingąjį Dievą, kuris „<...> negali bjaurėtis tuo, ką sukūrė, – Dievui, kuris ištikimas pats sau, savo tėvystei ir savo meilei...“ (Jėzau, pasitikiu Tavimi, Vilnius, 2011 m., p. 45).

Sveikinu visus su šv. Velykomis.
Aleliuja!

Prelatas Edmundas J. PUTRIMAS
Lietuvos Vyskupų Konferencijos
Delegatas
užsienio lietuvių katalikų sielovada

Dokumentai

Rytų Lietuvos mokytojų sąjunga

2011-03-24
Vilnius

REZOLIUCIJA Dėl lietuvių kalbos padėties Rytų Lietuvos mokyklose

Mes, Vilniaus, Šalčininkų, Trakų rajonų daugiau nei dvidešimties mokyklų atstovai, susirinkę į apvalaus stalo diskusiją „Lietuvių kalbos padėtis Rytų Lietuvos mokyklose“, organizuotą Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos, bendradarbiaujant su ŠMM, tarėmės dėl lietuvių kalbos ugdymo kokybės konteksto Rytų Lietuvos švietimo įstaigose (lietuvių dėstomąja kalba).

Mes pripažįstame, kad nūdienos iššūkiai (naujas švietimo įstatymas, keičiamos vidurinio ugdymo programos, atnaujinama Lietuvių kalbos mokytojų strategija) reikalauja dar daugiau dėmesio lietuvių kalbos ugdymui ne tik tautinių bendrijų, bet ir lietuvių mokymosi kalba Rytų Lietuvos mokyklose, kuriose daugėja vaikų iš kitakalbių ir mišrių šeimų, neturinčių netgi minimalaus kalbinio pasirėmimo mokytis valstybine kalba, kuris laiduotų:

- mokiniui – sąlygas gebėti vartoti lietuvių kalbą visose gyvenimo srityse ir situacijose, pasirėmti tolesnėms studijoms ir darbui;
 - asmeniui – kūrybišką ir sėkmingą aktyvaus piliečio gyvenimą, lygias startines galimybes įsitvirtinti darbo rinkoje.
- Mes išsiaiškinome, kad siekiant daugiau dėmesio skirti lietuvių kalbos ugdymui

Rytų Lietuvos švietimo įstaigose, ypatingas vaidmuo tenka vaikų pasirėmimui mokytis valstybine kalba, mokytojų pasirėmimui dirbti su skirtingų kalbinių poreikių mokiniais, klasių komplektavimo galimybėmis, ugdymo turiniui, patraukliams dėstymo metodams, palankios kalbinės aplinkos kūrimui. Mes pastebime, kad šiandien lietuvių mokymosi kalba Rytų Lietuvos švietimo įstaigose mokiniai iš kitakalbių ir mišrių šeimų vis dar turi atotrūkį ugdydamiesi lietuvių (gimtosios) kalbos igūdžius (pagrindinius gebėjimus), kurio rezultatai ryškėja valstybinio lietuvių (gimtosios) kalbos brandos egzamino metu, ir esame pasiryžę dirbti mažinant šį atotrūkį.

Remdamiesi tuo, kad tradiciškai gausiai tautinių bendrijų gyvenamose vietovėse įvairių tautybių vaikai gausiai lanko (lietuvių mokymosi kalba mokyklose jų dalis siekia iki 80% visų vaikų) valstybine lietuvių kalba ugdymą teikiančias švietimo įstaigas, siekdami nediskriminuoti ir sudaryti lygias galimybes visiems tautinių bendrijų atstovams, siūlome ŠMM, LR Vyriausybei, kitoms valstybinėms institucijoms visuose teisės aktuose, reglamentuojančiuose švietimo organizavimą, įteisinti ir įgyvendinti lygiateisiškumo principą visų tautinių

bendrijų mokinių ugdymo sąlygoms, nepriklausomai nuo to, kokios mokymosi kalbos mokyklą jie pasirinko.

Mes siūlome:

- taikyti vienodą finansavimo koeficientą tautinių bendrijų mokiniams, pasirinkusiems mokytis mokyklose lietuvių mokymosi kalba, su tautinių bendrijų mokyklose taikomu koeficientu moksleivių krepšelio metodikoje;
- kitakalbių ir mišrių kalbinių poreikių šeimų vaikams, atėjusiems iš nepalankios kalbinės aplinkos, kai namuose nekalbama lietuviškai, ir nepasiekusiems reikiamos kalbinės brandos lygio nuo pirmųjų mokymosi metų sudaryti galimybes intensyviai mokytis lietuvių dėstomąja kalba bendrojo lavinimo mokyklose: sudaryti išlyginamąsias klases, didinti lietuvių kalbos pamokų skaičių, skirstyti klases į grupes visose Rytų Lietuvos mokyklose;
- atlikti tikslius tyrimus, kiek kitataučių ateina į lietuvių mokymosi kalba mokyklas ir koks jų pasirėmimas mokytis valstybine kalba, sukurti sistemą, leidžiančią anksti diagnozuoti pasirėmimo mokytis valstybine kalba lygį, pripažįstant, kad tokiems mokiniams reikalinga speciali pedagoginė pagalba;
- taikyti vienodus mokinių skaičiaus kriterijus, taikomus tau-

tinių bendrijų mokyklose komplektuojant klases;

- atsižvelgus į skirtingas mokinių kalbinės raidos negimtąją kalbą galimybes, pritaikant įvairių mokomųjų dalykų ugdymo turinį ir mokomąsias priemones, taikant tinkamus metodus reikalaujame, kad Rytų Lietuvos lietuvių mokamąja kalba mokymosi kalba būtų suteikta reikalinga metodinė pagalba, rengiamos metodinės rekomendacijos, vadovėliai ir mokymai;
- į numatomus švietimo įstatymo įgyvendinimo priemonių plano renginius kartu su tautinių bendrijų atstovais kviesti lietuvių mokamąja kalba mokyklų mokytojus;
- pritarti valstybinės kalbos statuso įtvirtinimui naujame švietimo įstatyme, vienodinamoms lietuvių kalbos programoms ir vienodam lietuvių kalbos brandos egzaminui bei jo vertinimui;
- pritarti Seimo nario Gintaro Songailos siūlymui dėl „Dėl Lietuvių kalbos dienos pripažinimo atmintina diena“.

Rytų Lietuvos mokytojų sąjungos pirmininkė
Danguolė Sabienė

Nuomonės, diskusijos, komentarai

Kas su kuo ir dėl ko turėtų susitaikyti?

Atviras laiškas pasirašiusiems kreipimąsi „Kaip galėsime švęsti Velykas pirma nesusitaikę su broliais?“

Romualdas OZOLAS, Vilnius

Romualdas Ozolas

Su kankinančiu gėdos ir pasibjaurėjimo jausmu matome, kaip Lietuvoje kasdien išduodami ir parduodami lietuvių kultūros ir civilizacijos pamatai ir principai – sąžinė, ištikimybė, žodžio ir veiksmo vienybė, pasiaukojimas ir atsakomybė. Kas buvo padaryta didaus, buvo nuveikta laikantis šių dorybių. Būtent jos apgynė Lietuvą ir lietuvių, formavo istorinį Europos veidą.

Apie kokią Europos civilizaciją kalbate,

tapatindami ją su išminties ir pakantumo, nuolankumo ir artimo meilės dorybėmis, intelektualais save laikantieji? Kada ir kur Europa jomis vadovavosi? Jos Europos vardu lietuviams buvo brukamos Lenkijos katalikų bažnyčios, klasta ir agresyvumu palenkiančios politinė didžiūnija.

Nelaimingoji mūsų tautos istorija per egoistinės sanglaudos su lenkų karalyste laikotarpį nėra „prarastieji amžiai“ – tai viso labo lietuvių didžiūnijos nutautinimo ir nutautėjimo metas, kurio esmės jūs nenorite pripažinti gal kaip tik dėl to, kad savo raginimais taikytis su mūsų valstybę niekinančiais ir naikinančiais „broliais“ jūs siūlote pratęsti ir šiais laikais.

Kas šmeižia ir niekina mūsų istorijos kelią nuo antikos iki naujausių laikų? Negi jums reikia priminti lietuvių vaidmens Žalgirio mūšyje bylą, kuri prasidėjo su Dugosiu ir tęsiasi iki šių dienų? Kodėl Lenkijos 1791 m.

konstitucija ir šiandien slepiama po Gegužės 3-iosios konstitucijos vardu? Kas 1989 m. kūrė raudonąją autonomiją Vilniaus krašte, o 1990 m. kovo 11-ąją nebesavo už Lietuvos valstybės atkūrimą? Ką reiškia Lietuvos piliečiams išduodamos Lenko kortos išpareigojimas būti ištikimais Lenkijos valstybei – eilinė niekingą klaidą ar šiuolaikinį Liublino unijos variantą? Kodėl jūs niekinatė Kovo 11-osios eitynes, o nė žodžiu niekada neužsimenatė apie Armijos kraujo veteranų ir jų ipėdinių *debošų* kur nors Vilniuje arba prieš porą ar trejetą metų iš Lenkijos atvežto gaivalo manifestacijas Vilniuje?

Galima tik stebėtis, ką vėla rinkimų į savivaldybes rezultatų supančioti mūsų politikai, girdėdami vieno Lietuvos europarlamentaro išpuolius prieš Lietuvos valstybę, jos Konstituciją ir tautinį lietuvių orumą.

Tačiau jums, intelektualais save vadinantiems, dėl valdžios gramų ar kilogramų

derėtis nereikia! Jūs tarsi ir laisvi žmonės! Tai kas jus ragina ar skatina rašyti *servilistinius* laiškelius, pridengtus blyškiais „krikščioniškosios civilizacijos želmanėliais“? Anų laikų jėzuitines tradicijas Lietuvoje pratęsti norintieji? Lietuviškoji naivybė? Ar tiesiog baimė vis stiprėjant visokiausio pobūdžio spaudimams, grasinantiems Lietuvą vėl paversti draudimų kultūros totalybe? Tai jūs laikote intelektualų priederme?

Kelias iš šiandien Lietuvai primestos situacijos yra. Jis vienintelis: atimti iš Lietuvą paniekinusio, apšmeižusio ir jos Konstitucijai nusižengusio lenkų tautybės Lietuvos piliečio jo lietuviškąją pilietybę ir su lenkų bendruomene Lietuvoje pradėti kalbas Lietuvos įstatymų kalba, o su Lenkija – normalų jau esančių susitarimų ir išpareigojimų abipusį vykdymą. Kaip lygių partnerių, o ne vasalų, kurie turėtų atsiprašyti dėl to, kad jie buvo įžeisti.

Lietuvos kultūros paveldas

Šlapelių kultūrinis palikimas – dovana Vilniui ir Vilniaus kraštui

Marija Šlapelienė su vaikais: Laimute (sėdi), Gražute ir Skaistučiu, apie 1926 m.

Marijos ir Jurgio Šlapelių namas-muziejus, 1996 m.

nepriklausomybės atgavimo negalėjo būti nė kalbos, kad galėčiau tvarkyti kokius nors testamentą reikalus Bet buvo didelė laimė, kad tuose namuose, mums išbėgus, su mūsų mama apsigyveno mano tėvelio antros eilės dukterėčia – lituanistė, pedagogė Alma Gudonytė. Ji puoselėjo mintį apie memorialinį muziejų dar mamai esant gyvai, o po jos mirties tuo namu ir rūpinosi. Jeigu ne Alma, aš, žinoma, būdama užjūryje, nebūčiau galėjusi to padaryti. Aš teikiau jai moralinę ir finansinę paramą.

– Kaip klostėsi Jūsų šeimos likimas 1944 m. liepos mėnesį, kai Raudonoji armija užėmė Vilnių?

– Tuo metu buvome Valakampiuose – mano tėvų vasarnamyje. Grįžę į Vilnių, be jokios abejonės, norėjome bėgti (mano vyras visai nenorėjo čia pasilikti). Tačiau mano mama pareiškė, kad niekur nebėgsianti, nes čia gimė ir užaugo, išgyveno ne vieną okupaciją, todėl sugebės prisitaikyti ir išlikti. Mudu su vyru turėjome gerą progą: profesorius Antanas Salys gavo vokiečių sunkvežimį, į kurį tilpo ir daugiau kultūrininkų, todėl ir išvažiavome. Nakvojome Kaišiadoryse. Vilnius degė, buvo bombarduojamas. Man buvo baisu, išlįčiau daug ašaru.

– Gal galėtumėte išvardyti, kokie kultūrininkai važiavo iš Vilniaus kartu su jumis?

– Man atrodo, kad kartu važiavo Konstantinas Vorobjovas, Vincas Maciūnas, viena iš Biržiškaičių. Kartu važiavome iki Kauno, paskui išsiskyrėme.

– Ką galėtumėte papasakoti apie bėgimą?

– Pabėgę iš Vilniaus pirmąją naktį nakvojome Kaišiadoryse. Mano vyras suvalkietis, tai patraukėme į Marijampolę. Paskui traukėmės į Kybartus. Čia laukėme, kada galėsime patekti į Vokietiją. Mano vyras tuo metu dirbo geležinkelio valdybos inspektoriumi, tai jam pavyko per pažintį patekti į vagoną. Važiavome kelias paras iki Vroclavo. Ten mus nuvežė ir darbininkų lagerį ir jame apgyvendino. Vyrus pradėjo kalbinti dirbti.

Pavyko išvažiuoti į Vokietijos pietus, kur susiradome daugiau lietuvių. Ten mus priėmė kažkokio vokiečių profesoriaus našlė frau Cimer. Paskui pradėjome ieškoti vietos, kur galėtume apsigyventi. Galų gale mes apsigyvenome bažnytkaimyje Unter Jeringer. Čia sulaukėme karo pabaigos. Pasibaigus karui pradėjome grupuotis. Tą dalį Vokietijos, kurioje gyvenome, užėmė prancūzai.

Po kurio laiko prasidėjo migracija. Anglai priėmė kai kuriuos žmones, darbininkų reikėjo Australijoje, Kanadoje. Mums pavyko išvažiuoti į JAV. Mudu su vyru ir mano brolis važiavome visi trys. Senujų lietuvių ir vyskupų fondai padedant gavome teisę važiuoti į JAV. Vyresnioji

Marijos Šlapelienės knygynas Vilniuje 1906–1915 m.

vyro sesuo ten jau gyveno, todėl padėjo organizuoti šią kelionę ir mums. Plaukėme kariškais laivais: moterys – pirmagalyje, vyrai – gale, šeimos – per vidurį.

Siūbavome iki Niujorko kokias devynias dienas. Po to išvažiavome traukiniu į Čikagą, kurioje pradėjome kurtis, ieškoti darbo.

Buvo lengviau tiems, kurie mokėjo angliškai. Aš universitete buvau šiek tiek pramokusi šios kalbos. Mano vyras angliškai nemokėjo. Jis sakydavo, kad tokios kvailos kalbos, kur vienaip rašoma, kitaip tariama, dar kitaip suprantama, jis nesimokys. Todėl gavo tik sunkų fizinį darbą, o aš po truputėlį pradėjau dirbti banke. Reikėjo išlaikyti du egzaminus: matematikos ir kalbos.

Banke išdirbau apie 20 metų. Po to išėjau į pensiją ir mudu su vyru persikėlėme į Kaliforniją. Ten gyvename iki šiol.

– Kada mirė Jūsų vyras?

– Prieš pat Nepriklausomybės paskelbimą – 1990 metų vasario 8 d. Palaidotas prie Santa Monikos, Kalifornijoje. Tačiau po trejų metų, mano valia palaikai buvo kremuoti ir 1993 m. atvežti į Lietuvą bei palaidoti tėvų kapavietėje, Vilniaus Rasų kapinėse.

– Aktyviai bendradarbiavote išeivijos spaudoje. Kur daugiausia rašėte?

– Dar būdama Vokietijoje parašiau pirmąjį straipsnį. Tai buvo laiškas mamai. Aš žinojau, kad ji gyva, nežuvo ir neišvežta į Sibirą. Paskui manimi pradėjo domėtis „Draugo“ redakcija. „Draugo“ redaktoriumi tuomet buvo kunigas Juozas Prunskis. Jis sužinojo, kad mano krikšto tėvas – Jonas Basanavičius. Rašiau apie J. Basanavičių, Vilniaus Vytauto Didžiojo gimnaziją, apie jos direktorių Šikšnį, apie Vilniaus Stepono Batoro universiteto studentų sąjungą, apie mūsų veiklą ir kovą su lenkais.

Mane domino mūsų kalbininkai. Buvau baigusi Vilniaus universiteto polonistikos ir lituanistikos poskyrį. Rašiau apie germanistą, lituanistą prof. Kazimierą Almeną, kuris gyveno Santa Monikoje. Paskelbiau prof. Antano Salio knygos pirmo ir antro tomų recenziją, rašiau apie prof. Petrą Joniką ir kt.

– O kaip Vilniuje gyveno mama, Jums pasitraukus į Vakarus?

– Kad mamytė gyva, sužinojau per gimines Lenkijoje, kuriems rašydavau – iki 1965 m. jie persiūsdavo mano laiškus mamai į Vilnių.

Vėliau paaiškėjo, kad seniesiems išeiviams iš Lietuvos organizuojamos ekskursijos.

Čikagoje vienas žydas turėjo kelionių biurą. Kelios lietuvaitės pabandė išvažiuoti per tą biurą į Lietuvą. Parašiau laišką, kuriuo prašiau tetų iš Lenkijos pagalbos, kad galėčiau per Lenkiją atvažiuoti į Lietuvą.

Tai buvo 1965 m. Aš su ta ekskursija atskridau į Maskvą, o paskui pasiekėme Vilnių. Tada pirmą kartą po daugiau nei 20 metų pamačiau mamą.

Suvažiavo daug giminių, ir mano vyro sesuo pasakė, kad didžiausia dovana – mano atvažiavimas, o ne siuntiniai ir dovanos. Po to atvažiavau pagal iškvieta, atvažiavau į mamos laidotuves.

– Koks Jūsų šeimos sukauptų knygų likimas, nes po mamos mirties jas reikėjo saugoti?

– Susitarėme su Vilniaus universiteto bibliotekos direktoriumi, kad po vieną išlikusių

knygų egzempliorių perduosime universitetui. Vytautas Bogušis padėjo atrinkti knygas. Aš buvau gavusi siūlymą iš Istorijos ir etnografijos muziejaus, iš Ateizmo muziejaus direktoriaus. Tačiau man jų siūlymai buvo nepriimtini.

– Kaip Jums atrodo, ar likimas buvo palankus Jums ir Jūsų mamai?

– Taip, mes esame laimingi, kad niekas nežuvo, kad tėvų viso gyvenimo darbai liko apvainikuoti. Visa, ką jie sukaupe, lieka kaip dovana Vilniaus miestui.

Dar vienas uždavinys – nebaigtas, ir tai man labai rūpi – prof. Vlodo Žuko labai kruopščiai iš archyvų rinkta medžiaga knygai. Tai statistikos leidinys apie lietuviškų knygų plitimo istoriją. Daugelį knygos ištraukų spausdinome „Vorutos“ laikraštyje. (knyga išleista 2000 m. – aut. past.).

– Lankėtės ne tik Vilniuje, bet važinėjote ir po kitus Lietuvos miestus?

– Buvau Kaune – aplankiau vyro dukterėčias. Pabuvojau Kryžių kalne.

– Kokį įspūdį Jums paliko Kryžių kalnas?

– Labai unikalus paminklas, atrodo įspūdingai.

– Kalbamės Gedimino dienos išvakarėse. Rugsėjo 22 d. pradėta švėsti Vilniaus miesto dieną. Mums kalbantis Katedros aikštėje jau baigiamas montuoti paminklas Gediminui. Koks Vilnius, kokia Lietuva ir lietuviai Jums atrodo iš šalies?

– Man atrodo, kad Jūs daug problemų jau išgyvenote, ir mes tai suprantame. Buvo padaryta didelė klaida, kuomet užsienio lietuvių buvo pradėta laikyti posūniais ir podukromis, kai jie buvo atstumti. Tai atsiliepė tolimesniam bandymui gerinti santykius. Jaučiau, kad tarp užjūrio lietuvio ir Lietuvos lietuvio yra bendravimo problemų. Manau, kad pamažu būsimos kartos pašalins šiuos bendravimo nesklaidumus.

– Kaip jaučiatės Lietuvoje?

– Pirmą, mes praradome Lietuvos pilietybę. Antra, mano tėvų ir artimųjų turtas buvo atimtas, gerojo „mūsų brolio“ paimtas. Aš, čia atvažiavusi, radau tik gerus bičiulius, nors atvykę į Ameriką naujieji lietuviai ne visada elgiasi gražiai. Per tą laiką, kai čia esu, nė karto nebuvau nusivylusi. Galiu tuo tik pasidžiaugti.

– Malonu, kad turite tiek daug optimizmo ir vilties. Tai mus labai džiugina. Gal pasiliksite Lietuvoje visam laikui?

– Kviečiame aplankyti mus. Lauksime išskėstomis rankomis. Labai džiaugsimės. Tačiau Lietuvoje likti negaliu, nes jau per vėlu. Jau negalėsiu pritapti, nes man bus per sunku. Klimatas, maistas, aplinka, papročiai – viskas truputį ne taip.

– Dėkoju už pokalbį

Kalbėjosi Juozas VERCINKEVIČIUS
Vilnius, 1996 m. rugsėjis

Nuotraukos iš Valdo Žuko knygos „Marijos ir Jurgio Šlapelių lietuvių knygynas Vilniuje“, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2000.

Gražutė Šlapelytė-Sirutienė ir Vilniaus meras Alis Vidūnas pasirašo Marijos ir Jurgio Šlapelių namo-muziejaus dovanojimo sutartį, 1996 09 13

Vaikų namų istorijos

Ten, kur Tamašiava ir ežeras Mošia...

Publikacijų atgarsiai ir patikslinimai

Jovita NIŪNIAVAITĖ-LESIENĖ, Antanas LESYS, Vilnius

Tęsinys. Pradžia Nr. 2

Tamašiavos bazės direktorius A. Puidokas. 2010 m. Nuotr. iš straipsnio autorių archyvo

Į Sibirą buvo ištremti ir kiti jų šeimos nariai: V. Steponavičiaus žmona Marcelė (gim. 1903 m.), sūnus Jonas (gim. 1930 m.) ir sūnus Vaclovas (gim. 1932 m.).

Kalėjime ir tremtyje kentėjo V. Pauliukaitis. Nedaug žemės turėjo. Gyveno su motina ir senele. Tėvas užjūryje dingo. Paimtas iš Lietuvos susižeidė ranką. Gavo kas mėnesį 25 Lt pašalpą. Persistatė namą, buvo šaulių būrio vadas. To užteko <...>. R. Smolskienė, norėdama atsikratyti agitatorių, raginančių į kolūki, sako, padegė savo daržinę, kaltindama skrebus, tikėdamasi gaisrą užgesinti. Deja, sodyba sudegė, o pati atsidūrė Sibire. V. Pranckevičių gaudynių metu sužeidė. Pagydė – ir į Sibirą (V. Steponavičius).

Į Sibirą išvežė ir A. Saikauską su motina ir dviem broliais.

Už partizanų rėmimą, partizanavimą buvo sudegintos Uršos Kabarienės ir A. Steponavičiaus sodybos.

Vilniaus pedagoginio universiteto gamtos mokslų mokymo bazė

* 1967 m. Tamašiavos buvusių vaikų namų pastatų su 38 ha žemės sklypu Lietuvos švietimo ministerija perdavė tuo metu vadintam Vilniaus valstybiniam pedagoginiam institutui (VVPI) steigti Agrobiologijos stotį (Voruta. 2010 m. Nr. 6.).

*** Iš posėdžio Švietimo ir mokslo ministerijoje 2010 m. kovo 3 d. 13.30 val., Vilnius:

Remiantis archyvine pažyma (1945–1948 metų byloje ūkių, likusių be šeimininkų, sąrašas [be datos] Aukštadvario valsčiaus ūkių, likusių be šeimininkų, santrauka), iš Kaišiadorių vyskupijos buvo paimta: 50,58 ha žemės, 2 gyvenamieji namai, 1 tvartas, 1 klojimas, 1 svirnas, 1 kitas trobesys (LCVA f. R – 61, ap. 2, b. 41).

1967 metais likoidavus Tamašiavos vaikų namus, visas turtas perduotas Vilniaus valstybiniam pedagoginiam institutui.

Registru centre registruota (2009-08-14) Lietuvos Respublikos vardu

Turto patikėjimo teise Vilniaus pedagoginio universitetas valdo šešis statinius:

- Pastatas – bendrabutis (7992 – 0013 – 5059), statytas 1920 m.
- Pastatas – bendrabutis (7992 – 0013 – 5062), statytas 1925 m.
- Pastatas – valgykla (7992 – 0013 – 5015), statytas 1955 m.
- Pastatas – mokomasis korpusas (7992 – 0013 – 5026), statytas 1927 m.
- Pastatas – auditorija (7992 – 0013 – 5037), statytas 1960 m.
- Pastatas – poilsio namelis (7992 – 0013 – 5004), statytas 1920 m.

Šie statiniai neperduoti patikėjimo teise universitetui:

Nuosavybė į pagalbinius pastatus...

Nuosavybė į kiemo statinius (rūkykla, baseinas, stoginė, lauko tualetas).

Taigi dar yra šie pastatai (nekilnojamojo turto registre neregistruoti): ūkinis pastatas 1940 m. statybos; kiemo rūsys 1940 m. statybos, pirtis 1940 m. statybos, rūkykla 1940 m. statybos.

Iš nekilnojamojo turto registro centrinio duomenų banko išrašo (2009-10-30).

Registro Nr. 10/71149; registro tipas – statiniai; adresas – Trakų r. sav. Tamašiavos k. registro tvarkytojas – valstybės įmonės Registrų centro Vilniaus filialas [šalt.: Kaišiadorių Vyskupijos kurijos archyvas]:

1. Pastatas – bendrabutis (pastatytas 1920 m.), 1 aukšto, sienos iš rąstų. Yra vietinis centrinis šildymas, vietinis vandentiekis ir vietinė kanalizacija. Bendras plotas – 432, 80 kv. m, tūris 1776 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 216 000 Lt.

2. Pastatas – bendrabutis (pastatytas 1925 m.), 1 aukšto, sienos iš rąstų. Yra vietinis centrinis šildymas, vietinis vandentiekis ir vietinė kanalizacija. Bendras plotas – 424, 99 kv. m, tūris – 2375 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 212 000 Lt.

3. Pastatas – valgykla (pastatytas 1955 m.), 1 aukšto, sienos iš rąstų. Yra vietinis vandentiekis ir vietinė kanalizacija. Bendras plotas – 372, 71 kv. m, tūris – 1276 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 118 000 Lt.

4. Pastatas – mokomasis korpusas (pastatytas 1955 m.), 1 aukšto, sienos iš rąstų. Nėra šildymo, vandentiekio ir nuotekų šalinimo. Bendras plotas – 155, 13 kv. m, tūris – 618 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 20 000 Lt.

5. Pastatas – auditorija (pastatytas 1960 m.), 1 aukšto, sienos – medis su karkasu. Nėra šildymo, vandentiekio ir nuotekų šalinimo. Bendras plotas – 48, 86 kv. m, tūris – 190 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 6 340 Lt.

6. Pastatas – poilsio namelis (pastatytas 1920 m.), 1 aukšto, sienos iš rąstų. Yra vietinis centrinis šildymas, vietinė kanalizacija ir vietinis vandentiekis. Bendras plotas – 250, 02 kv. m, tūris 857 kub. m. Vidutinė rinkos vertė – 42 500 Lt.

*** Nekilnojamojo turto registro įregistruotas turtas: registro įrašo Nr. 44/1336297 (2010–01–07). Adresas: Trakų r. sav. Tamašiavos k.

Nekilnojamas turtas – žemės sklypas. Naudojimo pobūdis – mokslo ir mokymo, kultūros ir sporto, sveikatos apsaugos pastatų bei statinių statybos. Žemės sklypo plotas – 37,1222 ha. Žemės ūkio naudmenų plotas – 14,2406 ha. Iš jo sodų plotas – 2,4286 ha, iš jo pievų ir natūralių ganyklų plotas – 11,8120 ha. Kelių plotas – 0,7228 ha. Užstatyta teritorija – 1,9486 ha. Vandens telkinių plotas – 5,6865 ha. Kitos žemės plotas – 14,5237 ha. Žemės sklypo vertė – 63924 Lt, vidutinė rinkos vertė – 2558000 Lt, jos nustatymo data 2009-11-11. Kadastro duomenų nustatymo data 2007-07-26.

*** Kaišiadorių vyskupijos kurija (mons. dr. Algirdas Jurevičius) Švietimo ir mokslo ministerijai (p. Dainiui Numgaudžiui, Ministerijos valstybės sekretoriui) 2010 m. vasario 12 d. nusiuntė raštą tokio turinio:

Atsakydamas į Jūsų 2009-10-07 raštą (Nr. SR – 78 – 08 – 161) dėl dokumentų pateikimo, persiunčiamie Lietuvos centriniame valstybės archyve saugomų dokumentų kopijas, patvirtinančias, kad visas Kaišiadorių vyskupijai priklausantis sklypas (50,58 ha), esantis Tamašiavos dvare, Aukštadvario vlsč., paimamas į valstybės žemės fondą.

Ištrauka iš paraiškos, rašytos 2005–06–29 Vilniaus pedagoginio universiteto rekt. Algirdo Gaižučio Dėl Vilniaus pedagoginio universiteto Tamašiavos mokymo bazės:

Universitetas visus Tamašiavos mokymo bazės pastatus nuolat naudoja savo reikmėms – valstybės pavestoms mokslo ir studijų funkcijoms įgyvendinti. Mokymo bazėje įrengtame mokykliniame biologiniame sklype studentai augina įvairias augalų kolekcijas, lauko klasėse ir laboratorijose tiria augalų biologiją. Sode ir įrengtame šiltnamyje studentai atlieka turizmo, orientavimosi, lengvosios atletikos mokomąsias praktikas.

Vilniaus pedagoginis universitetas pastatais Tamašiavoje, Trakų rajone, naudojasi jau nuo septinto dešimtmečio. Tuometinė valdžia universitetui perdavė kelis apgruovusius, medinius

Tamašiavos bazės meteorologinė stotis. 2010 m. Nuotr. iš straipsnio autorių archyvo

pastatus agrobiologinei stočiai įrengti. Universitetas savo lėšomis pastatė užtvanką ant ištekančio upelio, išvalė užpelkėjusias Mošios ežero pakrantes, išasfaltavo kelią nuo Čičiūnų iki Tamašiavos, rekonstravo ir įrengė 7 pastatus, pastatė atvirą plaukymo baseiną. Dviejuose gyvenamuosiuose pastatuose buvo įvestas vandentiekis, įrengti tualetai, prausyklos, dušai, centrinis šildymas. Todėl šiuose pastatuose gali gyventi nuo 100 iki 200 studentų. Rekonstruotuose pastatuose pakeistos pagrindinės konstrukcijos nuo 75 iki 85 procentų. Buvusi sugriuvusi klėtis pertvarkyta į valgyklą ir susirinkimų salę.

Tamašiavos mokymo bazė yra sudėtinė studijų ir studentų atliekamų praktikų dalis, gyvybiškai svarbi universitetui, o ne kokia nors poilsiovietė ar laisvalaikio zona.

*** 2010 m. pavasarį Gamtos mokslų mokymo bazės direktorius A. Puidokas (dirba nuo 1998 m.) straipsnio autoriui porino apie dabartinį jos gyvenimą, vasaros ir žiemos praktines stovyklas. Jis sakė, kad vasarinė bazės stovykla trunka nuo gegužės 28 iki rugpjūčio 28 d., o žieminė (kūno kultūros slidinėjimo) – sausio ir vasario mėnesiais. Įvairiu laiku į Tamašiavos bazę susirenka Vilniaus ir Panevėžio (šiame mieste yra VPU-o filialas) pedagoginio universiteto dieninių ir neakivaizdinių skyrių studentai. Per sezoną jų būna iki 100. Jie atlieka įvairias mokomąsias praktikas, pavyzdžiui zoologijos, netradicinių sporto šakų, turizmo pedagoginę ir kt. Mokomąsias praktikas taip pat atlieka istorikai ir geografs.

Bazėje būsimieji biologai-gamtininkai tyrinėja miško, vandens ir pievų augalus bei gyvūnus. Tamašiavoje įrengti inkilai šikšnosparniams. Vyksta ir šių gyvūnėlių tyrimas. Geografs praktikuojasi meteorologinėse stotyse (jų yra dvi). Jaunieji istorikai atlieka archeologinius tyrimus.

Nuo praeitų metų panaikinta agrobiologijos praktikos stotis. Daržų, sklypų, kuriuose buvo auginami visi Lietuvos augalai, nebėra. Telikęs tik darželis palei Mošios ežerą ir šiltnamiai. Vadovas aimanavo, kad bazės rekonstrukcijai, pastatų renovacijai ir šiemet neskirta lėšų, o tik buitiniams reikalams.

Seniau Tamašiavos basei vadovavo Jonas Kasparavičius, vėliau – Romas Ragauskas (nuo 1980 m.), dabar – A. Puidokas.

Gamtos mokslų mokymo bazėje darbuojasi dėstytojai: G. Kmitienė, V. Sruoga, R. Barkuvienė, P. Kurlavičius, R. Kiserauskaitė, G. Riauba, D. Dapkus, J. Žemėnas, A. Diškus, K. Baranauskas, A. Šatas, M. Mikalajūnas, I. Kepalienė ir kt.

Šiuo metu Lietuvos Švietimo ministerijoje yra sprendžiamas klausimas dėl buvusios Tamašiavos vaikų prieglaudos pastatų, esančių Tamašiavos kaime, Aukštadvario seniūnijoje, Trakų rajone, gražinimo Kaišiadorių vyskupijai arba kompensacijos išmokėjimo įstatymų nustatyta tvarka.

LITERATŪRA:

Lietuvos gyventojų genocidas. T. 2. Vilnius, 1998 m; 2002 m.

Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas. Vilnius, 2006 m.

B. Kviklys. Lietuvos bažnyčios. T. 6. Chicago, 1987 m.

Kaišiadorių vyskupijos kurijos archyvas

S. Abromavičius. Didžioji kova. Kaunas, 1999 m.

S. Abromavičius, K. Kasparas, R. Trimonienė. Didžiosios kovos apygardos partizanai. Kaunas, 2007 m.

K. Kasparas. Lietuvos karas. Kaunas, 1999 m.

Aukštaitijos partizanų prisiminimai. D. 3. Vilnius, 2001 m.

Laisvės kovotojų prisiminimai. D. 7./2. Vilnius, 2010 m.

A. Miškinis. Rytų Lietuvos miestai ir miesteliai. T. 1. Kn. 1. Vilnius, 2002 m.

J. Starkauskas. Čekistinė kariuomenė Lietuvoje 1944–1953 metais. Vilnius, 1998 m.

R. Gabrielė Vėliutė. Partizanai. Vilnius, 2009 m.

Z. Zinkevičius. Lietuvių asmenvardžiai. Vilnius, 2008 m.

J. Kliucevičius. Gyvenimo nuotrupos. Vilnius, 2000 m.

O. Taraškevičius. Lietuva Aukštadvaryje. Vilnius, 2003 m.

Aukštadvaris. Vilnius, 2002 m.

V. Steponavičius. Gyvenimo keliu. Vilnius, 2006 m.

Kaimų istorijos. D. 2. Vilnius, 1997 m.

Žemės atmintis. Vilnius, 1999 m.

A. Garunkštis, A. Stonaitis. Ežerai gimsta ir miršta. Vilnius, 1969 m.

O. Taraškevičius. Lietuva Aukštadvaryje. Vilnius, 2003 m.

Milžinas. Kaišiadoriškiai mirusieji (1951–1956 m.). kn. 4 (Kernavė–Vievis, 1976–1980 m.)

XXI a. 2006 m. Nr. 68.

Voruta. 2010 m. Nr. 1 – 7.

Respublika. 1990. Nr. 259.

Trakų žemė. 2010 m. Nr. 22.

Spartuolis. 1965 m. Nr. 103.

Galvė. 1989. Nr. 144.

Galvė. 1994 m. Nr. 46.

Galvė. 2004 m. Nr. 28.

LCVA. f. 743, ap. 2, b. 7630.

LCVA. f. 743, ap. 2, b. 7631.

LCVA. f. 61, ap. 2, b. 41.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 6/9.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 7/9, t. 1.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 4/13, t. 2.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 179.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 561.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 954.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 1728.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 1730.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 1737.

LYA. f. K – 1, ap. 3, b. 1738.

LYA. f. K – 1, ap. 58, b. P. 2624.

VRMA. f. 188, ap. 1, b. 40.

Pabaiga

Nuo šiol „Senosios kibininės“ kibiniais ir įvairiais patiekalais galėsite mėgautis ne tik užsukę pas mus į Trakus, bet ir savo šventėje, kurios vietą pasirinksite patys arba ją pasirūpinsime mes.

„Senoji kibininė“ siūlo:

- * Kibinų pristatymas į namus;
- * Edukacinė kibinų gamtinimo pamokėlė;
- * Parodomoji „Šimtalapio“ gamtinimo pamokėlė;
- * Specialus meniu grupėms;
- * Šventiniai ir pobūvių pasiūlymai;
- * Dienos verslo pietūs;
- * Garantuojame malonų ir atidų aptarnavimą.

**Trūksta laiko užsukti pas mus į Trakus ?
– Mes stengsimės būti arčiau Jūsų!
Naujausia paslauga !!!**

Į gatves jau išriedėjo nauji, gražūs, firminiai „Senosios kibininės“ autobusiukai, kuriuose galėsite nusipirkti skanių, karštų, sultingų kibinų!

„Senosios kibininės“ autobusiukus rasite šiais adresais :

1. Automagistralė Vilnius–Kaunas 23 km;
2. Šavanorių pr. 16 (šalia Hyper RIMI);
3. Žirmūnų g. 64 (šalia Hyper RIMI);
4. Vienuolio g. (šalia Žemės ūkio ministerijos);
5. Žirmūnų g. 2 (šalia „IKI“).

Ačiū, kad esate kartu!
tel. pasiteirauti 8 659 08 454. **www.kibinas.lt**

Užs. Nr. 20

„Vorutos“ prenumeratorių dėmesiui

Lietuvos paštuose priimama laikraščio „Voruta“ prenumerata 2011 metams.
Prenumeratos kaina (indeksas 0135):

1 mėn. – 3,00 Lt
3 mėn. – 9,00 Lt
6 mėn. – 18,00 Lt

Prenumeratos kaina (pensininkams, neįgaliesiems, moksleiviams, studentams, mokytojams, indeksas 0136):

1 mėn. – 2,80 Lt
3 mėn. – 8,40 Lt
6 mėn. – 16,80 Lt

- prenumerata trumpesniam nei metų ar pusmečio laikotarpiui (pvz., ateinančiam mėnesiui) priimama iki einamojo mėnesio 22 dienos (jeigu nenurodyta kitaip).
Galima užsiprenumeruoti elektroninę „Vorutos“ laikraščio versiją. Ji atsiunčiama į el. paštą pdf formatu.

1 mėn. – 2,00 Lt
3 mėn. – 6,00 Lt
6 mėn. – 12,00 Lt

Periodinius leidinius galima užsisakyti ir internetu, bendrovės tinklalapyje www.post.lt.

Dėl pedagogo, kraštotyrininko, žymaus Punsko lietuvio Juozo Viktoro VAINOS mirties užjaučiame velionio artimuosius.

Vilniečių ainių klubas

Mirus Lenkijos lietuvių visuomenės veikėjui Juozui Viktorui VAINAI užjaučiame gimines ir artimuosius.

„Vilnijos“ draugija

Visuomenė neteko žymaus Punsko lietuvio, Lietuvai nusipelnusio visuomenininko, mokytojo Juozo Viktoro VAINOS. Dėl netekties užjaučiame artimuosius, gimines.

„Vorutos“ redakcija

Mažosios Lietuvos ambasada Vilniuje

Algirdas ŽEMAITAITIS, Vilnius

Šilutė šiemet švenčia senojo miesto vardo Šilokarčemos paminėjimo 500 metų jubiliejų.

Ta proga balandžio 15 d., švenčiant Tarptautinę kultūros dieną, Vilniuje vyko Šilutės, kaip Lietuvos kultūros sostinės 2011, pristatymo renginiai. Iš pradžių – Kultūros ministerijoje, o po to Vokiečių gatvėje Nr. 22, šalia evangelikų liuteronų bažnyčios, duris atvėrė VšĮ „Mažosios Lietuvos ambasada“ (toliau – MLA), kurios įsteigimo iniciatorė buvo Kristina Toleikienė, Šilutėje leidžiamo laikraščio „Šilokarčema“, pavadinto senuoju miesto vardu, redaktorė. Vokiečių gatvės skverelyje šventinę nuotaiką kūrė ir praeinančius vilniečius kvietė Šilutės pučiamųjų orkestras „Pamarys“, teatro atstovai, tautodailininkai.

Po įvairių sveikinimų ir pasakojimų lietuvininkų tarpe MLA pašventino vyskupas Mindaugas Sabutis, vienas iš ambasados kūrėjų, asistuojamas kunigo Ričardo Dokšo.

Šios įstaigos herbe įamžintas Prūsijos karalienės Luizės tiltas, dabar simboliškai jungiantis dvi Mažosios Lietuvos dalis abipus Nemuno.

Tą pačią dieną svečiai MLA patalpose apžiūrėjo dvi pirmąsias ekspozicijas, kurias sukūrė Šilutės Fridricho Bajoraičio viešoji biblioteka. Paroda „Šilutės dvidešimtmečio knyga ir knygynininkai“ pasirinkta todėl, kad Mažosios Lietuvos kraštas garsėjo savo knygomis – būtent čia prasidėjo lietuviškų knygų istorija. Kita paroda – „Šilutė. Potvynis ir jo žmonės“ – ypatinga tuo, kad tai yra žymiausių Lietuvos spaudos fotografų žvilgsnis į ledinio vandens skandinavus Šilutės krašto kaimus.

Bažnyčioje vyko Šilutės muziejaus parengtos parodos „Šilutės raida“ pristatymas ir sakralinės muzikos koncertas „Gėrio potvynis“, kuriame dalyvavo Šilutės meno mokyklos jaunieji pianistai, Šilutės vokaliniai ansambliai „Vaivora“ ir „Mingė“.

Renginio pabaigoje bažnyčios kiemelyje visi galėjo paragauti prūsiškos žuvinės ir „kafijos“, pabendrauti su Rusnės kaimo turizmo draugija, Salos etnokultūros ir informacijos centru, tautodailininkais Angele ir Vytautu Raukčiais, Šilutės krašto kultūriniu desantu.

Ambasadoje, kurios tikslas – reprezentuoti Mažąją Lietuvą sostinėje, bus pristatoma savito ir nepaprastai įdomaus, bet tragiško likimo regiono kultūra, to krašto kūrėjai, istorija, ypatumai, lietuvininkų buitis ir kiti renginiai, o lankytojai sužinos, kad Lietuvoje yra ne keturi, bet penki etnografiniai regionai.

Mieli laikraščio „Voruta“ skaitytojai ir prenumeratoriai,

prašome pasinaudoti savo teise paaukoti mūsų įstaigai iki 2 proc. pajamų mokesčio sumos pagal Lietuvos Respublikos labdaros ir paramos įstatymą.

Įmonės rekvizitai:
Viešoji įstaiga „Vorutos“ fondas.
Adresas: Trakai, Naujoji g. 16 LT-21111
Įmonės kodas: 181392738.
Prašymus (FR0512) prašome siųsti el. paštu: vmi@vmi.lt arba laišku į Valstybinės mokesčių inspekcijos skyrių pagal gyvenamąją vietą bei galima nuvykti į VMI pagal gyvenamąją vietą ir prašymą pateikti vietoje.

„Vorutos“ redakcija

Šv. KAZIMIERO KNYGYNAS

Vilniaus g. 3,
44281 Kaunas
Tel./faks.: 8-37 206 795,
el. p.: knygynas@kaunas.lcn.lt

- ✓ Plačiausias Kaune religinės ir teologinės literatūros pasirinkimas.
- ✓ Specializuota istorinė, filosofinė, psichologinė ir pedagoginė literatūra.
- ✓ Gausi kruopščiai parinktų kino filmų pasiūla.
- ✓ Klasikinė ir šiuolaikinė grožinė literatūra.
- ✓ Krikščioniškas sakralus menas ir knygos.
- ✓ Platus vaikiškos literatūros asortimentas.
- ✓ Liturginiai reikmenys ir devocionalijos.
- ✓ Krikščioniška, klasikinė ir populiarioji muzika.

Voruta® Visos prekių ženklo teisės saugomos	Prenumeratos indeksai 0135, 0136	Redakcinė kolegija: Dr. Arūnas Bubnys, habil. dr. Kazimieras Garšva, Vytautas Gocentas, archit. Dainora Juchnevičiūtė-Vaivadienė, dr. Viktoras Jencius, dr. Napoleonas Kitkauskas, Romualdas Ozolas, Gediminas Paviržis, akad. prof. habil. dr. Antanas Tyla, dr. Aldona Vasiliauskiene, akad. prof. habil. dr. Zigmantas Zinkevičius, Juozas Vercinkevičius (vyriausiasis redaktorius).	Ieva Jankutė, Lietuva Tadas Stomma, JAV Marija Remienė, JAV Bronius Saplys, Kanada
 9 771392 067018	© Voruta 2011. Visa medžiaga (rašiniai), pateikta laikraštyje „Voruta“, yra VšĮ „Vorutos“ fondas (įmonės kodas 181392738) nuosavybė. Laikraštį ar jo straipsnius kopijuoti ir platinti be raštiško sutikimo draudžiama.	© Voruta, 2011. Leidžiamas nuo 1989 m. spalio 24 d. Dvidešimt antrieji leidimo metai. Rengėjas (leidėjas) – VšĮ „Vorutos“ fondas, įmonės kodas 181392738. Direktorė Aušra Virvičienė. Adresas: Naujoji g. 16, Trakai. Laikraštis išeina du kartus per mėnesį (šeštadieniais). Apimtis – 4 sp. l. Redakcijos adresas: Naujoji g. 16, Trakai, tel./ faks.: (8 528) 5 12 66, „Tele2“ mob. (8 605) 11117. Vyriausiasis redaktorius Juozas Vercinkevičius. Spausdino Media Regionale Sp. z.o.o. (RAB) (Lenkija). Tiražas 1200 egz.	Laiškams: „Voruta“, Naujoji g. 16, LT-21111 Trakai, LIETUVA. Tel. faksas: (8 528) 5 12 66. El. paštas: vorutosfondas@voruta.lt , voruta@voruta.lt . Interneto svetainės: www.voruta.lt , www.mazoji-lietuva.lt Redakcija: Jurgita Brasiūnaitė (redaktorė, tel.: 8 603 11117), Jonas Česnavičius (fotografija), Vytautas Česnulis (bažnyčios istorija), Viktoras Latvėnas (maketuotojas), Daiva Sedlikovska (buhalterė), Viktorija Vaškytė (Klaipėda), Aušra Virvičienė, Birutė Žemaitaitytė, Juozas Vercinkevičius (vyr. redaktorius), Martynas Buivys (internetas).